

บทที่ 3

ตัวละครในนวนิยายของ ศรีรัตน สถาปนวิวัฒน์

ศรีรัตน สถาปนวิวัฒน์ เป็นนักเขียนผู้หนึ่งซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เขาไม่เพียงแต่มีความตั้งใจสร้างนวนิยายที่เสนอปัญหาและมีแนวความคิดหลากหลายแล้วเท่านั้น ยังมีความตั้งใจในการสร้างตัวละคร โดยทั่วไปในนวนิยายทุกเรื่อง ตัวละครคือผู้ออกเหตุการณ์ต่าง ๆ และเป็นผู้ดำเนินเรื่อง ตัวละครจึงนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเรื่อง เพราะตัวละครคือผู้มีบทบาทในเรื่อง (กุหลาบ มลลิกะมาส 2522 : 111)

จากการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครในนวนิยายของศรีรัตน สถาปนวิวัฒน์ ผู้วิจัยพบว่าศรีรัตนประสบความสำเร็จในการสร้างตัวละครพอสมควร กล่าวคือ ในยุคแรก ๆ เมื่อเขาเขียนนวนิยายสะท้อนสังคม ผู้อ่านจำนวนไม่น้อยต่างประทับใจ เจน พระเอกซึ่งเป็นนักต่อสู้ใน แผ่นดินนี้ของใคร (हांคี่ มีเรือช่วย 2495 : 48) เมื่อเขาเขียน ทาสชีวิต ผู้อ่านก็ชื่นชม คร้าว ถึงขนาดเขียนจดหมายมาให้กำลังใจผู้เขียนและขอให้ผู้เขียนสร้างเรื่องให้คร้าว นักการเมืองผู้มีอุดมการณ์มีความสุขในชีวิตร้าง (हांคี่ มีเรือช่วย 2496 : 6) ต่อมาเมื่อมาเขียน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน นักอ่านที่ติดตามนวนิยายของศรีรัตนประจำก็รู้จัก ชัพ หายาทชานาที่น่าชานาไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่ และที่สำคัญที่สุดคือผู้อ่านที่อ่าน ปิยะมิตร เป็นประจำ หลายคนต่างศรัทธา นึก กรรมกรหนุ่มที่ยืนหยัดเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่กรรมกร เป็นต้น

ในยุคต่อมา เมื่อศรีรัตนเริ่มขยายแนวการเขียนนวนิยายให้กว้างขวางขึ้นด้วยการเขียนนวนิยายชีวิตครอบครัว นวนิยายรักและนวนิยายต่อสู้จนุญภัย ตัวละครของเขาหลายตัวก็ยังคงเป็นตัวละครที่น่าสนใจ มีชีวิตชีวา มีเลือดเนื้อ และมีความเป็นมนุษย์ เช่น แมน (แมน มนเทียร) ศิลปินผู้มีอารมณ์อ่อนไหว

คำรวม (จากนั้นจนนิรันดร) ชายหนุ่มผู้เดิมโตมาจากครอบครัวที่มีปัญหา ตลอดจนตัวละครหญิงที่เคঁเคยอื่นหลายตัว เช่น สุนทร (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) ผู้หญิงที่ไค้มทเรียนจากความหะเยอหะยาน ทองกร (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) และ มณฑา (หญิงนี้ต้องมื่อรุมรุ่ง) ผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีกว่าเดิม เป็นต้น

ตัวละครที่กล่าวมาข้างต้นมีความเค้น สามารถดึงดูดใจผู้อ่าน และเมื่อผู้อ่านอ่านแล้ว ตัวละครเหล่านี้ก็ยังฝังอยู่ในความทรงจำ ทั้งนี้เพราะศรีรัตนสร้างตัวละครได้อย่างมีชีวิตชีวาและเหมือนมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้นวนิยายของเขาจึงมีความน่าสนใจ คั้งที่ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2518 : 28) กล่าวไว้ว่า "นวนิยายหัว ๆ ไปอาศัยลักษณะนิสัยของตัวละคร เป็นเนื้อหาสำคัญที่สุดของหนังสือ และความสนใจของคนอ่านส่วนใหญ่ที่มีความคิดนึกพอสมควร ก็มักขึ้นต่ออุปนิสัยของตัวละคร"

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เฉพาะตัวละครที่สำคัญที่ปรากฏในนวนิยายของศรีรัตน 4 ประเภท คือ

- ก. ตัวละครเอกฝ่ายชาย
- ข. ตัวละครเอกฝ่ายหญิง
- ค. ตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์
- ง. ตัวละครประกอบ

อนึ่ง ในการศึกษาตัวละคร 3 ประเภทแรก คือตัวละครเอกฝ่ายชาย ตัวละครเอกฝ่ายหญิง และตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์นั้น แต่ละประเภทผู้วิจัยแยกศึกษาเป็น 2 ประเด็น คือ ลักษณะร่วมและลักษณะพิเศษ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยพบว่าตัวละครแต่ละประเภทดังกล่าวมีลักษณะบางประการเหมือนกัน ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของตัวละครประเภทนั้น ๆ และเมื่อศึกษาลักษณะร่วมดังกล่าวก็ทำให้สามารถเห็นภาพกว้าง ๆ หรือภาพรวมของตัวละครแต่ละประเภทของศรีรัตนได้ชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตาม ตัวละครแต่ละประเภทก็มีลักษณะที่แตกต่างกันบ้างตามแนวของ

นวนิยาย ลักษณะที่ต่างไปเช่นนี้เป็นเสมือนลักษณะเฉพาะของตัวละครแต่ละประเภท ในแต่ละแนว ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของตัวละคร ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ ลักษณะพิเศษของตัวละครแต่ละประเภทไว้ด้วย

ส่วนตัวละครประเภทที่ 4 คือตัวละครประกอบนั้น สังเกตได้ว่าตัวละคร ประกอบที่มีอาชีพเหมือนกันมักมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะรวม ของตัวละครประกอบผู้มีอาชีพนั้น ๆ ดังนั้นการศึกษาตัวละครประกอบนี้ผู้วิจัยจึงใช้ วิธีศึกษาโดยแบ่งตามกลุ่มอาชีพ

* นวนิยายของศรีรัตน สถาปนาวุฒัน แบ่งได้เป็น 4 แนว คือ

1. นวนิยายสะท้อนสังคม หมายถึงนวนิยายที่มีเนื้อเรื่องสะท้อนปัญหา หรือสภาพของสังคมใดสังคมหนึ่ง ศรีรัตนเขียนนวนิยายสะท้อนสังคมไว้ 7 เรื่อง คือ แผ่นดินนี้ของใคร ทาสชีวิต ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน เมืองทาส ชายทรชน มรสุมชีวิต และ พสุธาที่ซำรัก

2. นวนิยายชีวิตครอบครัว หมายถึงนวนิยายที่มีเนื้อเรื่องเสนอปัญหา หรือสภาพชีวิตครอบครัว ซึ่งอาจหมายถึงภายในครอบครัวหรือระหว่าง 2 ครอบครัว ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและมีปัญหาขัดแย้งกัน ศรีรัตนเขียนนวนิยายชีวิต ครอบครัวไว้ 11 เรื่อง คือ แมน มนเทียร บนประตูที่เดียวกัน โศกนาฏกรรมของสัตว์- เมือง เทพบุตรเสเพล หญิงนี้ต้องมีอรุณรุ่ง ไพรชยา ก่อนจะถึงวันนั้น ทาสโลกีย์ จากนั้น...จนนิรันดร ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ และ หลังฉาก

3. นวนิยายรัก หมายถึง นวนิยายที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับความรักระหว่าง หญิง-ชาย ศรีรัตนเขียนนวนิยายรักไว้ 4 เรื่อง คือ สิ้นชนดี สุภาพบุรุษไพร รอย- อารมณ์ และ สายน้ำที่ไหลกลับมา

4. นวนิยายต่อสู้จัญญ์ หมายถึง นวนิยายที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับชีวิต การเดินทาง การต่อสู้ และการเสี่ยงภัยของพระเอก เนื้อเรื่องส่วนใหญ่มักเน้นที่การ ต่อสู้ระหว่างพระเอกกับกลุ่มนักเลงอิทธิพล ศรีรัตนเขียนนวนิยายต่อสู้จัญญ์ไว้ 3 เรื่อง คือ ฟ้าสีเลือด ยังไม่สิ้นแสงดาว และ คานสมิง.

ก. ตัวละครเอกฝ่ายชาย

1. ลักษณะรวม ในนวนิยายของ ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ ส่วนใหญ่ตัวละครเอกฝ่ายชายมักมีบทบาทและความสำคัญมาก ตัวละครเอกฝ่ายชายมักเป็นผู้ดำเนินเรื่องและเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ถึงแม้ผู้เขียนสร้างตัวละครเอกฝ่ายชายให้มีอาชีพแตกต่างกันไป เช่นเป็น เกษตรกร หนายความ กรรมกร นักดนตรี นายแพทย์ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ฯลฯ แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว ผู้วิจัยพบว่าตัวละครเอกฝ่ายชายมีลักษณะร่วมกันหลายประการ ซึ่งอาจแบ่งศึกษาวิเคราะห์เป็นประเด็นใหญ่ได้ 2 ประเด็นคือ

- ก) ลักษณะทางกายภาพ
- ข) คุณสมบัติและลักษณะนิสัยด้านอื่น ๆ

ก) ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพในที่นี้หมายถึงรูปร่างหน้าตา ท่าทางและวัย กล่าวได้ว่าตัวละครเอกฝ่ายชายของศรีรัตน มักมีลักษณะรูปร่างหน้าตาสมชายชาตรี คือ มีรูปร่างสูงใหญ่ ท่าทางเข้มแข็ง องอาจ และมีสง่า หน้าตาคมเข้ม ผิวคล้ำ ไม่จัดว่าเป็นผู้มีรูปร่างงามนัก แต่มีเสน่ห์ที่ดึงดูดใจผู้ได้พบเห็นโดยเฉพาะเพศตรงข้าม ส่วนใหญ่เป็นชายวัยฉกรรจ์ที่พร้อมจะต่อสู้ชีวิตและอุปสรรคต่าง ๆ

การเสนอรูปร่างหน้าตาของตัวละครเอกฝ่ายชายนี้ ศรีรัตนใช้วิธีบรรยาย โดยให้รายละเอียดค่อนข้างสมบูรณ์และชัดเจนในครั้งหนึ่งก่อน ซึ่งส่วนมากมักบรรยายตอนเปิดเรื่อง หลังจากนั้นเมื่อเอ่ยถึงตัวละครเอกฝ่ายชายอีก ผู้เขียนมักย่ำลักษณะเด่นของตัวละครเสมอ ๆ เช่น "คือคอกหนาเหมือนปีกเหยี่ยวของคร่าวขมวดเข้าหากัน แววดามีประกายโรจน์" (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2496 : 1 : 142) หรือ "คือที่ยาวตกลงมาถึงหางตาเล็กสูงชัน" (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2498 ข. : 1 : 238) การบรรยายบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายชายนี้ บางครั้งผู้เขียนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบรรยายเสื้อผ้าของตัวละครเอกฝ่ายชายนัก เช่น ผู้เขียนบรรยาย นิค (เมืองทาส) ตอนหนึ่งว่า

...คุณเหมือนจะไม่มีใครแม่แต่คนเดียวที่รู้ว่าชายหนุ่มร่างกำยำหน้าเข้มคนนั้น เป็นใคร มาจากไหน คิวทุกคำและทางคิวตกลงมาเกือบไคร่คืบกับหางตา เลิกขึ้นสูงเป็นบางครั้ง เมื่อมองเห็นเครื่องจักรทำงานเสียงสนั่นครืนครืน สายตาที่คมปลุกเหมือนกับตาเหยี่ยวมองกรวดไปยังท่อนซุง... ริมฝีปากหนา และมีหนวดคุดันคอนข้างครึ้มจนเกือบดูเป็นรกรงรังยมนอย ๆ ในขณะที่ผานไป ยังแฉกเลื่อยไม้ระแนงที่มีผู้หญิงร่างอ้วน...

ผู้หญิงสองสามคนในที่นั้นเงยหน้าขึ้นมองดูชายหนุ่มแปลกหน้าอย่างประหลาดใจ และในขณะที่เดียวกันก็อดที่จะนึกนิยมนิในร่างกำยำมีกล้ามเนื้อเป็นมัด ๆ พรอมกับใบหน้าที่เข้มเหมือนกับนักรบโบราณไม่ได้ บางคนถึงกับชายตามายัง เขาควยน้ำใจไม่ตรี

(ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2498 ช : 1 : 1-2)

หรือ ผู้เขียนบรรยาย ชีพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ตอนหนึ่งว่า

...กระจุกบานใหญ่สะท้อนเงาของชายฉกรรจ์ที่สมบูรณ์เต็มที่อยู่ออกมาสู่สายตาของเขา ร่างคอนข้างสูง ออกกว้าง ใบหน้าอันประจบควยคิวหนา ตาสีน้ำตาลแก และคางใหญ่ที่คุณเหมือนจะสลัดลักษณะที่เขารูสึกว่าไม่สมกับงานผู้ดูแลผลประโยชน์ของท่านเจ้าคุณบุรินทร์เลย เขาควรจะเป็นนายทหารที่ฝังผายเทียม-หาญ เป็นกสิกรที่บุกบั่นอยู่กับงานกลางแปลงแควคูที่ร้อนเหมือนไฟ ควรจะเป็นแม่แต่กรรมกรในโรงเหล็กมากกว่าคนเดินเก็บค่าเช่าตึกแถว เร่งรัดคอกเป็ยเงินกู และรวบรวมค่าเช่าอันมหาศาลของท่านเป็นประจำ

(ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2498 ก : 1 : 4-5)

อนึ่ง ในนวนิยายแนวต่อสู้ผจญภัย ตัวละครเอกฝ่ายชายจะมีลักษณะที่คนชม และคูมีความคึกคักน่าเกรงกลัวกว่าตัวละครเอกฝ่ายชายของนวนิยายแนวอื่น ๆ ทั้งนี้คงเป็นเพราะศรีรัตนต้องการสร้างตัวละครเอกฝ่ายชายให้มีบุคลิกลักษณะที่สอดคล้องกับแนวของนวนิยายนั่นเอง เช่นผู้เขียนบรรยาย แชน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) ตอนหนึ่งว่า

...ชายหนุ่มผู้นั้นสวมเสื้อเชิ้ตเนื้อหนาชนิดเดียวกับกางเกงบลูยีนที่นุ่ง สวมหมวกผิวไม้ไผ่ปีกกว้าง และผ้าที่พันรอบหมวกเป็นพู่ ๆ กันไว้อย่างเก๋ คุณแปลกตากว่าหมวกพื้นเมืองที่คนอื่นเคยใส่ รองเท้าผ้าใบชนิดนุ่มขอ พื้นหนา เทอะทะราวกับว่ามันจะหนักจนทำให้เจ้าของเดินลากขา เขาหันมามองทาง

ร้าน "เจ้เกด" หมวดคิ้วชั้นคกค่าและกัศวิกถุงง่าโม่เคินครงเข้มา...

(ศรียัตน์ สถาปนวิชัน 2506 ข. : 46)

บางครั้งผู้เขียนไม่บรรยายโดยตรงแต่ใช้วิธีบรรยายเปรียบเทียบบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายชายให้ดูน่าเกรงขาม เช่น บรรยาย เชิด* (ค่านสมิง)ตอนหนึ่งว่า

...เขาเป็นโอรมาจากไหนไม่มีใครรู้จัก ไม่มีใครเคยเห็นมาก่อน...การปรากฏกายเขาไปยืนอยู่ในแสงไฟหนูารานโดยจู่ ๆ ก็ไ้ดูลออกจากความมืดนอกถนนที่เต็มไปด้วยโคลนตม ทำให้เขาเหมือนกับเป็นผู้มากับสายฝน เป็นตัวแทนปีศาจที่รอกำรณค้ำรามคुकคามชีวิตและแลบลิ้นไฟเป็นประกายวาววับมาคทาอายุขางนอก...

(ศรียัตน์ สถาปนวิชัน 2509 : 1)

ข) คุณสมบัติและลักษณะนิสัยคนอื่น ๆ ศรียัตน์มักสร้างตัวละครเอกฝ่ายชายให้มีคุณสมบัติและลักษณะนิสัยที่ดีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของตัวละครเอกฝ่ายชาย เมื่อประมวลคุณสมบัติและลักษณะนิสัยที่เป็นลักษณะร่วมแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามี 7 ประการ คือ

- 1) ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องมีปมค้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง
- 2) ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องมีเสน่ห์
- 3) ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นคนรักศักดิ์ศรี
- 4) ตัวละครเอกฝ่ายชายมักมีความรู้สูงหรือมีความคิดลึกซึ้งกว่าคนในระดับหรืออาชีพเดียวกัน
- 5) ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องเก่ง กล้าหาญ มีฝีมือในเชิงต่อสู้และมีลักษณะนักเลง
- 6) ตัวละครเอกฝ่ายชายมักเป็นคนช่างคิด มองปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างวิพากษ์วิจารณ์
- 7) ตัวละครเอกฝ่ายชายมักมีลักษณะเป็นผู้นำ

*ตัวละครที่ชื่อเชิดนี้ นอกจากจะเป็นตัวละครเอกในเรื่อง ค่านสมิง แล้ว เขายังเป็นตัวละครรองในเรื่อง ฟ้าสีเลือด อีกด้วย.

1) ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องมีปมค้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง

ปมค้อยของตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้อาจเป็นเรื่องฐานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจ หรือมีปัญหาทางครอบครัววาทประการ แต่ปมค้อยเหล่านี้ไม่เป็นอุปสรรคที่ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายท้อแท้หรือหมดหวังในชีวิต กลับทำให้เขาเข้มแข็ง พยายามต่อสู้ และสร้างคนให้ก้าวหน้าด้วยลำแข้งของตนเอง เห็นได้จาก ชัพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) และ เจน (แผ่นดินนี้ของใคร) เคยเป็นเด็กที่อาศัยอยู่ในบ้านของผู้มีอันจะกิน ชัพ เป็นลูกชานาที่เขานาของพระยาบุรินทร์รังสรรค์ เขาอยู่ในฐานะตัวชัคคอกและเป็นเสมือนเด็กรับใช้คนหนึ่ง เมื่อชีพเรียนสำเร็จเขายังต้องอยู่ทำงานให้ในฐานะผู้ดูแลผลประโยชน์ซึ่งเป็นงานที่หนักและเสี่ยงชีวิต ส่วนเจนนัน ผู้เขียนให้ภูมิหลังเพียงเล็กน้อยว่า เขาอยู่ในบ้านของหญิงคนรักซึ่งมีฐานะดี เขาและเธอรักกันมาก จึงตัดสินใจพากันหนีมาทำอะไรและมุ่งมั่นสร้างหลักฐานในชนบท สำหรับ คร้าว (ทาสชีวิต) มีปมค้อยเพราะเขาเป็นบุตรที่เกิดจากภรรยาช้อยซึ่งเป็นหญิงคนใช้ ภรรยาหลวงและบุตรของภรรยาหลวงจึงถูกเหยียดหยามเขามาก แต่คร้าวก็สามารถศึกษาเล่าเรียนด้วยลำแข้งของตนเองจนสำเร็จนิติศาสตรบัณฑิตและเป็นนายความที่ดี คมน (ไม่มีคำทอจากสวรรค์) ก็มีปมค้อยเพราะเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ยากจนแต่เขาก็มีอุคคคติ ส่วนทิฆัมพร (บนปรุพีเดียวกัน) และ พายัพ (ก่อนจะถึงวันนั้น) มีฐานะเป็นเพียงเด็กที่เขาขอมมาเลี้ยง แต่เขาทั้งสองคนก็มุ่งมั่นแสวงหาความรู้ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าศรีรัตนสร้างปมค้อยให้ตัวละครเอกฝ่ายชายเพื่อดึงดูดความสนใจและความเห็นใจจากผู้อ่าน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าปมค้อยเหล่านี้กลับมีผลในเชิงบวกแก่ตัวละครเอกฝ่ายชายเพราะเป็นเครื่องผลักดันให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีมานะพยายามที่จะแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิตเพื่อเป็นการลบล้างหรือบรรเทาปมค้อยของตน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายของศรีรัตนน่าสนใจและชวนให้ติดตามยิ่งขึ้น

2) ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องมีเสน่ห์ ตัวละครเอกฝ่ายชาย

ของศรีรัตนส่วนใหญ่มีหญิงมารุมรักพร้อม ๆ กันที่ละหลายคนและหญิงเหล่านี้รักเขา

อย่างจริงจัง แม้ว่าตัวละครเอกฝ่ายชายมีฐานะต่ำต้อยหรือมีปมค้อยก็ไม่ทำให้ความมีเสน่ห์ลดน้อยลงไป ในทางตรงกันข้าม ปมค้อยเหล่านั้นกลับเรียกร้องความสนใจได้ทั้งจากตัวละครฝ่ายหญิงและผู้อ่าน เช่น คร้าว (ทาสชีวิต) มีเบญจมาศแอมรักอยู่ ขณะเดียวกันก็มีเบญจวรรณและพะเปียมารักอย่างเปิดเผย นัต (เมืองทาส) นอกจากเป็นขวัญใจของสาวโรงงานทั่ว ๆ ไปแล้ว เขายังได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากฉวีซึ่งหลงเสน่ห์เขามากถึงกับยอมมอบกายและใจให้เขาเมื่อได้รู้จักกันในระยะเวลาสั้น ๆ นอกจากนี้ชัยศิริซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ก็รักเขาอย่างแท้จริง ชัพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ก็มีหญิงมารุมรักหลายคนเช่นกัน หญิงที่มารักชัพนี้มีหลายระดับ นับแต่สาวสังคมผู้สูงศักดิ์คืออย่าง ม.ร.ว. ทิพย์สุรีย์ บุตรสาวนายทุน เช่น นฤตยา หรือแม่แก่สาวชาวบ้านเช่น ทองพูนชะเอม และรวมถึงครูผู้มีอุดมคติเช่นครูพิรุณ ในนวนิยายบางเรื่องความมีเสน่ห์ของตัวละครเอกฝ่ายชายมีผลกระทบทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งภายในครอบครัวได้เช่นกัน เห็นได้จาก เอนก (ทาสโลกีย์) และ แมน (แมน มนเทียร) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีเสน่ห์เป็นอย่างมากและเห็นได้แจ่มชัดคือตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายต่อสู้จัญญ์ ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าไม่ว่า เปลว (ฟ้าสีเลือด) แชน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และ เชิด (กานสมิง) จะเดินทางไปท่องถิ่นใด หญิงที่ได้พบเห็นเขาจะชอบพอรักใคร่หลายคนยอมมอบหัวใจและกายให้โดยที่รู้จักกันในระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น

3) ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นคนรักศักดิ์ศรี ตัวละครเอกฝ่ายชายของศรีรัตนส่วนมากมักไม่ยอมให้ผู้ใดมาดูหมิ่นหรือกระทำการใดที่เป็นการเหยียดหยามผู้เขียนเสนอความรักศักดิ์ศรีของตัวละครเอกฝ่ายชายออกมาในหลายลักษณะ เช่น เมื่อรู้ว่าตนมีปมค้อยก็ไม่ทอดอับ พยายามศึกษาเล่าเรียนหรือสร้างฐานะจนสามารถยืนหยัดอยู่ในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ เช่น คร้าว (ทาสชีวิต) และ นัต (เมืองทาส) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวเมื่อฐานะต่ำต้อยกว่าหญิงที่ตนรัก เขาก็ต้องสร้างฐานะให้เท่าเทียมกับหญิงที่ตนรักเสียก่อนจึงจะพูดเรื่องแต่งงานกับเธอ เช่น พายัพ (ก่อนจะถึงวันนั้น) และ ทิมัมพร (บนปรุพีเดียวกัน) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายบางเรื่องที่

แต่งงานกับหญิงสาวที่ฐานะดีกว่า หรือภรรยาต้องออกทำงานด้วย เขาก็รู้สึกว่าคุณถูก
หมิ่นศักดิ์ศรี มีปมค้อยเพราะไม่ได้เป็นหัวหน้าครอบครัว และไม่ได้หาเลี้ยงครอบครัว
อย่างแท้จริง เห็นได้จาก แมน (แมน มนเทียร์) และ คมน (ไม่มีคำทอมจาก-
สวรค์) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวเมื่อทราบหรือระแวงว่าภรรยา
ตนมีชู้ก็เกิดความเจ็บแค้นเป็นอย่างมาก เขาถือว่าเป็นการ "เสียศักดิ์ศรี"
บางครั้งเขาจึงทำบางสิ่งบางอย่างเป็นการล้างแค้น เช่น เอนก (ทาสโลกีย์)
และ อินทรีย์ (หลังฉาก) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายบางเรื่อง
รักศักดิ์ศรีในลักษณะของชายชาตินักรบ ใครมาลบหลู่รังแก เขาต้องแก้แค้น
เห็นได้จาก เปลว (ฟ้าสีเลือด) และ แชน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) เป็นต้น

4) ตัวละครเอกฝ่ายชายมักมีความรู้สูงหรือมีความคิดลึกซึ้ง
กว่าคนในระดับหรืออาชีพเดียวกัน ศรีรัตนมักบอกคุณวุฒิของตัวละครเอกฝ่ายชาย
หรือมีจะนั้นก็ให้ผู้อ่านวิเคราะห์ความนึกคิดของตัวละครจากพฤติกรรมของตัวละคร
ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีความรู้สูง เช่น คราว (ทาสชีวิต) เป็นบัณฑิตทาง
กฎหมาย ชัพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) เป็นบัณฑิตทางบัญชี ธวัช (พสุธาที่ซำรัก)
เป็นบัณฑิตทางเกษตร แมน (แมน มนเทียร์) เป็นนักดนตรีที่หมั่นศึกษาและมีความ
รู้ทางด้านดนตรีเป็นเยี่ยม เอนก (ทาสโลกีย์) เป็นนักเขียนประวัติศาสตร์
ที่มีฝีมือเป็นเลิศ เห็นได้จากคำบรรยายตอนหนึ่งว่า "เขียนประวัติศาสตร์อ่าน
สนุกเหมือนนวนิยาย เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึก ทุกคนในประวัติศาสตร์
เหมือนตัวละครที่มองเห็นอยู่บนเวที" (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2503 ข. : 39)
ตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวแม้จะมีความรู้ต่ำ แต่มีความคิดลึกซึ้ง เช่น นัค
(เมืองทาส) แม้เขาไม่มีความรู้ไม่ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่การที่เขาไม่ประจบการัน
มาก คำพูดและการแสดงออกของเขาหลายครั้งแสดงให้เห็นว่าเขามีความคิด
ลึกซึ้ง โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับกรรมกรทั่ว ๆ ไป

5) ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องเก่ง กล้าหาญ มีฝีมือในเชิงต่อสู้ และมีลักษณะนักเลง การที่ศรีวิรัตน์สร้างตัวละครเอกฝ่ายชายให้มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นเพราะเขามักสร้างเรื่องและเหตุการณ์ให้ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องแสดงฝีมือและความสามารถในเชิงต่อสู้ ตัวละครเอกฝ่ายชายจึงต้องเก่งและมีไหวพริบในการต่อสู้เป็นอย่างดี เห็นได้ว่าผู้เขียนพยายามปูพื้นฐานให้ตัวละครเอกฝ่ายชายหลายตัวผ่านประสบการณ์ที่ช่วยส่งเสริมให้เขามีฝีมือการต่อสู้ที่ดีเยี่ยม เช่น คราว (ทาสชีวิต) เคยเป็นเสรีไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเขาเป็นนายความก็มีเรื่องขัดแย้งและต่อสู้กับนักเลงต่าง ๆ ถ้าเป็นการต่อสู้กันซึ่ง ๆ หน้า คราวต้องชนะเสมอ บางครั้งเขาสามารถใช้ไหวพริบที่เหนือกว่าเอาชนะได้ พิชิต (ชายทรชน) เป็นอดีตทหารที่ผ่านสงคราม มีฝีมือในการต่อสู้เป็นเลิศ ชวช (พสุธาที่ซำรัก) ก็เคยถูกเกณฑ์เป็นทหารไปรบในสงครามเช่นกัน เขาจึงมีชั้นเชิงการต่อสู้ที่แยบยลและรอบคอบ ทวน (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) ก็มีฝีมือการต่อสู้เป็นเยี่ยมจึงได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคนงานในไร่อ้อย เป็นที่น่าสังเกตุว่า ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เก่ง กล้าหาญ มีฝีมือเชิงต่อสู้ และมีลักษณะนักเลงที่เห็นได้ชัดในนวนิยายผจญภัย เห็นได้จาก เปลว (ฟ้าสีเลือด) แชน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และ เชิด (คานสมิง)

6) ตัวละครเอกฝ่ายชายมักเป็นคนช่างคิด มองปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างวิพากษ์วิจารณ์ ลักษณะดังกล่าวคงสืบเนื่องมาจากการเป็นผู้มีความรู้สูงหรือมีความคิดลึกซึ้งนั่นเอง ตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้ไม่เพียงแต่มองเหตุการณ์หรือปัญหาที่ตนเผชิญอยู่เท่านั้น แม้เหตุการณ์เล็กน้อยที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเขา เขาก็มักนำมาขบคิด วิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ เช่น เจน (แผ่นดินนี้ของใคร) ชัพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) แมน (แมน มนเพียร) กริช กาญจนชัช หรือ กิ่ง ก้านทอง (รอยอารมณ์) และ เชิด (คานสมิง) เป็นต้น การที่ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นคนช่างคิดและมองปัญหาหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างวิพากษ์วิจารณ์นี้ทำให้นวนิยายของศรีวิรัตน์มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะนวนิยายสะท้อนสังคม

7) ตัวละครเอกฝ่ายชายมักมีลักษณะผู้นำ คุณสมบัติของตัวละครเอกฝ่ายชายหลายประการดังกล่าวข้างต้น คือ มีความรู้สูง มีความคิดลึกซึ้ง มีฝีมือเชิงต่อสู้ ล้วนสนับสนุนให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีลักษณะเป็นผู้นำ นอกจากนี้ ศรียรัตน์ยังสร้างแนวเนื้อเรื่องให้มีลักษณะความขัดแย้ง มีการต่อสู้และการแก้ไขปัญหา และยังมักให้ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้แก้ไขปัญหา ตัวเอกฝ่ายชายจึงมีลักษณะเป็นผู้นำมากยิ่งขึ้น แม้บางคนไม่ได้เป็นผู้นำโดยตำแหน่งก็เป็นผู้นำโดยปริยาย เช่น เจน (แผ่นดินนี้ของใคร) นอกจากเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีแล้ว เขายังเป็นเสมือนผู้นำของชาวบ้าน เห็นได้เมื่อนายอำเภอลวนลามลูกสาวผู้ใหญ่บ้าน พวกชาวบ้านพากันโกรธแค้นนายอำเภอ ต่างขอคำแนะนำจากเจนว่าควรทำเช่นไร เมื่อเจนเสนอให้นายอำเภอขอขมาผู้ใหญ่บ้าน ทุกคนก็เห็นชอบด้วย และเมื่อครั้งเจนตั้งข้อสงสัยว่าพวกเจ้าหน้าที่วางยาโคและกระบือของชาวบ้าน เขาก็นำชาวบ้านพิสูจน์ข้อสงสัยและพบความจริงตามที่สงสัย ชาวบ้านจึงเชื่อถือเขามากขึ้น ชัพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ก็เป็นผู้นำชาวบ้านไปสร้างเมืองใหม่ เขาเป็นผู้นำชาวบ้านทั้งในการต่อสู้และเจรจาทอรองกับเจ้าหน้าที่ ในนวนิยายบางเรื่องที่ตัวละครเอกฝ่ายชายอยู่ในฐานะสามีก็จะมีลักษณะเป็นผู้นำและส่วนใหญ่ถ้าตนไม่ได้เป็นผู้นำแท้จริงของครอบครัวก็จะรู้สึกว่าคุณค่าที่ตนให้ความหมาย หมกคุณค่าซึ่งนับเป็นการเสียหน้ามาก เช่น แมน (แมน มนเทียร) คมน (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวแม้ยังไม่แต่งงานก็มีความคิดว่าถ้าแต่งงานตนต้องเป็นผู้นำครอบครัว ดังนั้นจึงต้องพยายามสร้างฐานะให้ดีขึ้น เช่น พายัพ (ก่อนจะถึงวันนั้น) และคำรณ (จากนั้น... จนนิรันดร) เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายต่อสู้ผจญภัยมีลักษณะการเป็นผู้นำที่เห็นเด่นชัด เห็นได้จาก เปลว (ฟ้าสีเลือด) แชน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และ เช็ค (ค่านสมิง) ต่างก็เป็นผู้นำชาวบ้านต่อสู้กับกลุ่มนักเลงอันธพาลเสมอ

2. ลักษณะพิเศษ นอกจากตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายของ ศรียรัตน์จะมีลักษณะร่วมกันดังกล่าวข้างต้นแล้ว ตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวยังมีลักษณะพิเศษบางประการทำให้ตัวละครนั้น ๆ ต่างจากตัวละครเอกฝ่ายชายตัวอื่น ๆ

ลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายชายมี 9 แบบ คือ

- ก) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่รักความยุติธรรม เป็นนักแก้ปัญหาคดีและเป็นผู้เสียสละ
- ข) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีอารมณ์อ่อนไหว คิดมาก และมองโลกในแง่ร้าย
- ค) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นคนค่อนข้างขี้อาย ขุนน้อย และเมื่อประสบปัญหา มักแก้ปัญหาคดีในทางที่ผิด
- ง) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีความออกคั่นออกตน กตัญญู น่าใจดีและรู้จักให้อภัย
- จ) ตัวละครเอกฝ่ายชายมีลักษณะก้าวร้าว คี้อร้น มีอารมณ์รุนแรง ใจแข็ง เข้มแข็ง โหดร้าย ชอบแสวงหาอิทธิพล และผูกพยาบาท
- ฉ) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่ไม่มีความเคียดชังในการตัดสินใจและรังเกียจการเอารักเอาเปรียบ
- ช) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นคนพเนจร อารมณ์รุนแรง เจ้าชู้ มองผู้หญิงอย่างดูถูก
- ซ) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นคนสุภาพ มีรักแท้ต่อหญิง และไม่ฉวยโอกาส
- ฌ) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่ไม่มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา ฉลาดแกมโกง ชอบหลอกลวง เห็นแก่ตัว และจิตใจหายามกระด้าง
- ก) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่รักความยุติธรรม เป็นนักแก้ปัญหาคดีและเป็นผู้เสียสละ คุณลักษณะพิเศษดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อนสังคมและต่อสู้อัจฉริยะ ในนวนิยายสะท้อนสังคมตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 6 ตัว คือ เจน (แผ่นดินนี้ของใคร) คร้าว (ทาสชีวิต) ชัพ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) นัต (เมืองทาส) พิซิต (ชายทรชน) และ ชวิช (พสุธาที่ขำรัก) รู้สึกไม่พอใจเมื่อเห็นความไม่ยุติธรรมเช่นไม่พอใจที่ข้าราชการหรือนายทุนรังแกและเอาเปรียบชาวบ้าน ในระยะต้นตัว-

ใน มรสุมชีวิต ไม่มีตัวละครเอกฝ่ายชาย ตัวละครเอกของเรื่องคือ มุขมา.

ละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้อาจรู้สึกคับแค้นใจ แต่เมื่อเห็นความไม่ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น เขาก็คิดแก้ไขปัญหาและพยายามแสวงหาความเป็นธรรมให้ฝ่ายที่ถูกเอาเปรียบเสมอ ค่ายจิตใจที่รักความเป็นธรรมเช่นนี้ส่งผลให้ตัวเอกชายค่อนข้างมีอุดมคติและมีความ มุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาค่าง ๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าวิธีการแก้ไขปัญหาของตัว ละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ พวกหนึ่งชอบวิธีการที่รุนแรงและ เป็นวิธีการที่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง ได้แก่ เจน ชีพ พิธิศ และชวช เมื่อพิจารณา ถึงเหตุผลที่ตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้ใช้วิธีการดังกล่าวแล้วพบว่า เป็นเพราะพวกเขา หอมคหวังที่จะฟังฟังเจ้าหน้าที่หรือข้าราชการ และประกอบกับส่วนใหญ่แล้ว ข้าราชการนั่นเองที่เป็นตัวสร้างปัญหา พวกเขาจึงต้องต่อสู้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวไม่มีอุดมคติในการแก้ไขปัญหาย่างแน่วแน่ ตลอดไป ที่เห็นเด่นชัดคือ ชีพ เพราะหลังจากเขาพาชาวบ้านไปบุกเบิกสร้าง เมืองใหม่ได้ระยะหนึ่ง เขาได้ข่าวจากคนรักเก่า เขาก็ทิ้งชาวบ้านไปหาคนรัก โดยไม่หวังโยชาวบ้านว่าจะต่อสู้หรือแก้ปัญหาคือไปอย่างไรเลย

ตัวละครเอกฝ่ายชายอีกพวกหนึ่งนิยมวิธีการที่ไม่รุนแรงและมักดำเนินการแก้ไขปัญหาคตามครรลองของกฎหมายบ้านเมืองหรือกฎระเบียบต่าง ๆ ที่มีอยู่ ตัวละครเอกฝ่ายชายประเภทนี้มีเพียง 2 ตัว คือ คร้าว และ นัค คร้าวเห็น ปัญหาของชาวบ้านจึงคิดว่าถ้าเขาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคงจะช่วยชาวบ้าน ได้บ้าง แต่ในที่สุดเขาก็ผิดหวังเพราะเขาไม่สามารถทำอะไรได้เลย ส่วนนัค นับเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหามากที่สุด เพราะเขาสามารถนำกรมกร ประท้วงเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจนบรรลุ เป้าหมาย

ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อนสังคมยังมีจิตใจเสียสละทั้งสิ้น บางตัวเสียสละความสุขสบายส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือส่วนรวม เช่น คร้าว ชวช เป็นต้น บางตัวยอมเสียสละกระทำหน้าที่ตนตระหนักดีว่าเป็นอันตรายต่อ ชีวิตตนเอง แต่เมื่อนึกถึงผลดีที่จะเกิดแก่ส่วนรวมเขาก็ยอมกระทำ เช่น เจน และ นัค เป็นต้น ความเป็นผู้เสียสละทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยาย

สะท้อนสังคมของศรีรัตนมีคุณค่าและเป็นที่ประทับใจแก่ผู้อ่านจำนวนไม่น้อย

กล่าวได้ว่าคุณลักษณะของตัวละคร เอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อนสังคมของศรีรัตนดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นวนิยายสะท้อนสังคมของเขาน่าศึกษาและมีคุณค่า ทั้งนี้เพราะศรีรัตนสร้างให้ตัวละครเอกของเขาเป็นบุคคลที่มีคุณค่าพยายามสร้างสรรค์สังคม เมื่อพิจารณาถึงความสมจริงแล้วตัวละคร เอกฝ่ายชายส่วนใหญ่ของศรีรัตนก็มีความสมจริงเหมือนมนุษย์ซึ่งเราอาจพบเห็นเสมอในชีวิตประจำวัน นั่นคือ ตัวละครมีพัฒนาการ มีความตั้งใจมุ่งมั่นเพื่อจะทำงานหรือแก้ไขปัญหา แต่เมื่อผิดหวังหรือพบอุปสรรคก็ท้อแท้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของปุถุชน อย่างไรก็ตามเมื่อตัวละคร เอกฝ่ายชายเหล่านี้มีกำลังใจขึ้น เขาก็มักต่อสู้และคิดแก้ไขปัญหาค่อยๆ ส่วนวิธีแก้ไขปัญหาก็แตกต่างกันไปบ้างดังได้กล่าวมาแล้ว

ในนวนิยาย ต่อสู้ผจญภัย ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัว คือ เป้ง (ฟ้าสีเลือด) แชน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) เชิด (กานสมิง) ต่างก็รักความยุติธรรมและเป็นนักแก้ปัญหา เห็นจากเมื่อเขาเดินทางพเนจรไปถิ่นใด ถ้าพบผู้มีกำลังเหนือกว่ารังแกผู้มีกำลังด้อยกว่า หรือเห็นผู้มีอิทธิพลสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ตัวละครเอกฝ่ายชายจะรู้สึกไม่พอใจและมักเข้าช่วยแก้ไขปัญหานั้นหรือช่วยเหลือผู้ถูกเอาเปรียบเช่น เป้ง หนีให้นายอำนาจอเอาเปรียบแรงงานคนงานไม่ได้ เขาจึงเจรจาต่อรองจนคนงานได้ค่าแรงที่ยุติธรรม หรือ แชน ไม่อาจหนีให้หลวงเศษซากลอยมาขู่มั้บังคับซื้อที่ดินของชาวบ้านได้ เขาจึงเข้าแก้ปัญหาเป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้ยังมีความเสียสละ คุณสมบัติข้อนี้สืบเนื่องมาจากคุณสมบัติข้างต้น คือเมื่อเห็นปัญหาก็เสียสละ ยอมเสี่ยงอันตรายเข้าแก้ไขปัญหานั้น ๆ พฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวสะท้อนลักษณะนิสัยเสียสละอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม แม้คุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายต่อสู้ผจญภัยจะคล้ายคลึงกับคุณสมบัติของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อนสังคม แต่เห็นได้ว่าในนวนิยายต่อสู้ผจญภัย ศรีรัตนไม่ได้มุ่งแสดงคุณสมบัติดังกล่าวอย่างเด่นชัดนัก โดยเฉพาะเมื่อนำไปเทียบกับตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อน

สังคม เพราะตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายต่อสู้ด้วยภูมิปัญญาไม่มีความจริงจังในการแก้ปัญหาเท่าตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อนสังคม และส่วนใหญ่ก็ไม่ติดตามผลการแก้ไขปัญหาของตนเท่าใดนัก ผู้วิจัยจึงคิดว่าผู้เขียนสร้างให้ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายต่อสู้ด้วยภูมิปัญญาที่มีคุณสมบัติดังกล่าว เพราะต้องการให้ตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้มีความเป็นวีรบุรุษที่น่าสนใจนั่นเอง

ข) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีอารมณ์อ่อนไหว คิดมาก และมองโลกในแง่ร้าย ลักษณะข้างต้นนี้เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัว ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัวมี 10 ตัว* คือ แมน (แมน มนเทียร) เอนก (ทาสโลโก้) คมน์ (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) อินทรีย์ (หลังฉาก) ชม (เทพบุตรเสเพล) ทิฆัมพร (บนปรุพีเดียวกัน) พายัพ (ก่อนจะถึงวันนั้น) ทวน (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) สกนชน (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) และ ค่ำรณ (จากนั้น... จนวันนั้น)

จากการศึกษาตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัว ผู้วิจัยพบว่าลักษณะภายนอกของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายแนวนี้มักดูเหมือนว่าเป็นผู้มีความเข้มแข็ง จิตใจมั่นคงหนักแน่น แต่เมื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและความคิดของตัวละครเหล่านี้แล้ว เห็นได้ว่าตัวละครเอกฝ่ายชายมักเป็นคนมีอารมณ์อ่อนไหว และหลายตัวละครนั้นก็ถึงลักษณะนิสัยเช่นนี้ของตน ตัวละครเอกฝ่ายชายยังเป็นคนคิดมาก ซึ่งลักษณะเช่นนี้คงสืบเนื่องมาจากการเป็นคนมีอารมณ์อ่อนไหวนั่นเอง เห็นได้จาก แมน เอนก คมน์ ชม ทิฆัมพร พายัพ ทวน และ ค่ำรณ เป็นต้น

นอกเหนือจากการเป็นคนมีอารมณ์อ่อนไหวและคิดมากแล้ว ตัวละครเอกฝ่ายชายยังเป็นคนมองเหตุการณ์รอบ ๆ ตัวในแง่ร้าย มักไม่มองโลกในแง่รื่นรมย์หรือ

* ผู้วิจัยคัด เชิดพงษ์ ใน ไพริชยา ออกไป เพราะไม่ถือว่าเป็นตัวละครเอกฝ่ายชาย แต่เป็นเพียงตัวประกอบสำคัญที่ทำให้มารดาและบุตรขัดแย้งกันเท่านั้น.

มองเพื่อให้เกิดความสุขหรือเป็นผลดีแก่ตนเอง บางตัวเมื่อประสบเหตุการณ์ที่มี
แนวโน้มไปในทางไม่ดีก็มักคิดถึงเหตุการณ์ข้างหน้าในแง่ร้าย ตัวละครเอกฝ่ายชาย
ในนวนิยายชีวิตครอบครัวจึงมักเป็นตัวละครที่ไร้สุขเพราะการเป็นคนมองโลกใน
แง่ร้ายนั่นเอง เห็นได้จาก แมน เอนก ชม พายัพ ทวน และ คำรณ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะพิเศษที่กล่าวข้างต้นของตัวละครเอกฝ่ายชาย
เป็นลักษณะนิสัยที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในชีวิต
ครอบครัว ตัวอย่างที่เห็นแจ่มชัดคือ ความแตกแยกระหว่าง แมน กับ ชันยา ใน
แมน มนเทียร และ เอนก กับ อังสนา ใน ทาสโลภี*

ค) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นคนค่อนข้างขี้น้อย และเมื่อ
ประสบปัญหาหนักแก่ปัญหาในทางที่ผิด ลักษณะพิเศษนี้เป็นลักษณะของตัวละครเอก
ฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามีภรรยา
เห็นได้จาก แมน (แมน มนเทียร) เอนก (ทาสโลภี) และ อินทรีย์ (หลังฉาก)
การที่ตัวละครเอกฝ่ายชายมักไม่พูดปรับความเข้าใจกับภรรยาเมื่อมีปัญหาความ
ขัดแย้งทำให้ความขัดแย้งที่มีอยู่แล้วขยายตัวกลายเป็นปัญหาใหญ่ โอกาสที่จะใช้ชีวิต
ร่วมกันอย่างมีความสุขจึงลดลงหรือหมดสิ้นไป การหาทางออกในทางที่เลื่อมเสีย
ของตัวละครเอกฝ่ายชายส่วนมากนี้เป็นผลมาจากการเป็นคนอารมณ์อ่อนไหว
นั่นเอง เช่น เมื่อแมน หรือ เอนกขัดแย้งกับภรรยา เขาก็หาทางออกด้วย
การดื่มเหล้า แต่แมนจะเป็นศิลปินที่มีอารมณ์อ่อนไหวมากกว่าเอนก เขาจึงถลา
ตัวถึงขั้นติดเฮโรอีนด้วย ส่วนอินทรีย์นั้นถึงแม้ตายไปแล้ววิญญาณก็ยังติดตามล้างแค้น
ภรรยา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในบรรดาตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีปัญหาขัดแย้งกับภรรยา
มี คมน คนเดียวที่เมื่อมีปัญหาขัดแย้งกับภรรยาจนกระทั่งภรรยาแยกทางไป เขาก็
หาทางออกในทางที่เหมาะสม กล่าวคือ คมนไม่ย่อท้อต่อชะตากรรมของชีวิต แม้

*อ่านเรื่องย่อ แมน มนเทียร และ ทาสโลภี ในภาคผนวก.

คมนรูสึกเจ็บแค้น สะเทือนใจ เขาก็ใช้ความรูสึกเหล่านี้เป็นพลังผลักดันให้มุมานะฝ่าฟันอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ คมนจึงนับเป็นคนฉลาดเพราะเขารูจักแสวงหาประโยชน์จากความผิดหวัง เขาเขียนนวนิยายเรื่องหนึ่งขึ้นเพราะความผิดหวังจากสุนทรีย์ได้อย่างเข้าถึงอารมณ์จนเขากลายเป็นนักเขียนชื่อดัง และที่สำคัญคือแม่มมน์ประสบปัญหาชีวิตครอบครัว เขายังมีอุดมคติในการทำงานหนังสือพิมพ์ไม่เปลี่ยนแปลง ดังที่ รัชฎวณ อินทรกำแหง (2508 : 21-22) กล่าวถึงคมนไว้ว่า

... เป็นนักหนังสือพิมพ์ผู้ขาคุมคติยิ่งกว่าเงิน ในความคิดของคมน การรักษาคุมคติไว้ได้ก็คือการวางเกียรติประวัติอันน่าภาคภูมิใจให้แก่ชีวิตของตนและครอบครัว เงินจะมีความหมายและมีคาราคาถ์เมื่อมันไม่ขัดต่ออุดมคติแห่งงาน คมนทุ่มเทความรัก ความซื่อตรง สุจริตใจ ความมีใจเดียวและชีวิตของตนทั้งชีวิตให้แก่สุนทรีย์ คมนุ้ใหญ่ทุกอย่างแก่สุนทรีย์จนหมดสิ้น เขาขอใจแต่เพียงอุดมคติแห่งอาชีพของเขาเท่านั้น แต่พร้อมกับการรักษาอุดมคติอันนี้ไว้ คมนก็โคหวานพืชผลแห่งความยากจนขึ้นรอบตัวของเขาควย เพราะอุดมคติกับความร่ำรวยไม่เป็นมิตรกัน

จึงกล่าวได้ว่าคมนเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่สามารถหาทางออกให้แก่ชีวิตตนและบุตรสาวได้อย่างสวยงาม ทั้งที่เขาก็มีอารมณ์อ่อนไหวและไม่ชอบพูด โดยเฉพาะเมื่อเกิดความขัดแย้งกับภรรยา เช่นเดียวกับตัวละครที่อยู่ในฐานะสามีตัวอื่น ๆ

ง) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีความออกคั่นออกทน กตัญญู น้ำใจดี และรู้จักให้อภัย ลักษณะพิเศษนี้เป็นลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างพี่น้อง หรือบุตรกับเด็กที่บิดาหรือมารดานำมาเลี้ยงไว้ เห็นได้จาก สม (เทพบุตรเสเพล) ทิมมพร (บนปรุพีเดียวกัน) และ พายัพ (ก่อนจะถึงวันนั้น) ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวนี้อยู่ในฐานะที่ฝ่ายปฏิบัติรังเกียจ กล่าวคือ สมอยู่ในฐานะบุตรและน้องชายที่บิดาและพี่ชายรังเกียจ เพราะคิดว่าเป็นบุตรที่เกิดจากชู้ ส่วนทิมมพรอยู่ในฐานะเด็กที่ผู้เป็นบิดาในตระกูลนั้นขอมมาเลี้ยง และพายัพก็อยู่ในฐานะเด็กที่ผู้เป็นมารดาในตระกูลนั้นขอมมาเลี้ยง พวกเขาจึงถูกฝ่ายปฏิบัติซึ่งเป็นผู้ปกครองของตระกูลคูหมินเหยียดหยาม และมักถูกกลั่นแกล้งรังแกต่าง ๆ นานา แต่พวกเขาก็มีความออกคั่นและออกทนเพราะเห็นแก่ผู้มีพระคุณของเขา

เห็นได้ชัดจากทิมัมพรและพายัพ ส่วน ชม ก็มีความออกคด้นออกทน แต่เมื่อเขาถูกขเนศ ผู้พี่ชายรังแกมากขึ้น เขาก็ต่อสู้บ้างเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งชม ทิมัมพร และพายัพ ต่างมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณทั้งสิ้น การที่พวกเขาออกคด้นและอดทนต่อการถูกดูหมิ่นรังแกจากฝ่ายปฏิบัติก็นับเป็นการกตัญญูประการหนึ่ง เพราะเท่ากับไม่สร้างความเคียดรอนให้แก่ผู้มีพระคุณ นอกจากนี้พวกเขายังเป็นผู้เสียสละ เช่น ทิมัมพร ยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อช่วยนิลุมล ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิบัติ หรือพายัพเสียสละรับผิดชอบคุกแทนมานอซึ่งเป็นบุตรชายของผู้มีพระคุณ และ ชม ต้องออกจากบ้านระเหเรวร้อนไป เพราะไม่ต้องการอยู่รวมบ้านเดียวกับพี่ชาย เนื่องจากอยู่แล้วขัดแย้งกันเสมอ ๆ ซึ่งเป็นการสร้างความไม่สบายใจให้มารดา

ลักษณะพิเศษที่เด่นของตัวละครทั้ง 3 ตัวนี้อีกประการหนึ่งคือ การมีน้ำใจดีให้กับผู้อื่นเสมอ คุณลักษณะข้อนี้เห็นได้ชัดในทิมัมพร และพายัพ กล่าวคือ หลังจากความจริงเปิดเผยว่า ทิมัมพรคือบุตรชายคนหนึ่งของตระกูล เขาได้มรดกมหาศาล และพายัพคือหลานชายของตระกูล เขาทั้ง 2 คนก็ไม่ได้เอาชาติโกรธแค้นหรือคิดล้างแค้นฝ่ายปฏิบัติ เขากลับให้อภัย ทิมัมพรยังแบ่งมรดกให้แก่ฝ่ายปฏิบัติ พายัพก็ให้อภัยฝ่ายปฏิบัติทุกคนที่ดูหมิ่นและรังแกเขา ส่วน ชม พยายามไม่ถือโทษโกรธพี่ชายเพราะทราบดีว่าพี่ชายเกลียดเขาเพราะบิดาปลุกฝังความรู้สึกนี้ให้ตั้งแต่ยังเด็ก

จ) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีลักษณะก้าวร้าว คือ รัน มีอารมณ์รุนแรง จิตใจเข้มแข็ง โหดร้าย ชอบแสวงหาอำนาจ และผูกพยาบาท ลักษณะพิเศษนี้เป็นลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง เห็นได้จาก คำรณ ผู้เป็นลูกเลี้ยงใน จากนั้น...จนวันคร อาจกล่าวได้ว่า ความก้าวร้าวของคำรณมีสาเหตุมาจากความผิดหวังในตัวเคียนซึ่งเป็นบิดาในนามนั่นเอง

ทั้งนี้เพราะคำรณเกิดมาก็ได้รับแต่ความเกลียดชังจากเคียนผู้ซึ่งเขาเข้าใจว่าเป็นบิดาที่แท้จริง เขาไม่รู้และไม่เข้าใจถึงสาเหตุเบื้องหลังของความเกลียดชังนี้ จึงโกรธและเกลียดเคียนเป็นการตอบแทน ความผิดหวังที่ทัตถมและเปลี่ยนแปรให้คำรณกลายเป็นคนก้าวร้าว อารมณ์รุนแรงทั้งกับเคียนและบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เมื่อกาลเวลาผ่านไป เคียนสร้างความสำเร็จให้คำรณมากขึ้น คำรณจึงมีจิตใจเข้มแข็งและโหดร้าย คำรณยังเป็นมุมมองโลกในแง่ร้าย เขาคิดว่าบิดาที่แท้จริงยังไม่รักเขา เพราะฉะนั้นในโลกนี้คงไม่มีใครที่ดีและมีรักแท้จริง การมองโลกในแง่ร้ายทำให้คำรณปราศจากความสุข

นอกจากนี้คำรณยังเป็นผู้แสวงหาอำนาจ ความยิ่งใหญ่และอิทธิพล ความเกลียดชังเคียนทำให้เขาคิดเอาชนะ เมื่อเห็นเคียนมีอำนาจยิ่งใหญ่และมีอิทธิพล เขาจึงพยายามแสวงหาอำนาจและความยิ่งใหญ่ให้เหนือกว่าเคียน และเขาก็ทำได้สำเร็จ ครั้นเคียนตาย คำรณก็ขึ้นมาแทนที่เคียน บรรดาลูกน้องต่างเกรงกลัว คนในสังคมก็พลอยได้รับผลกระทบจากการแสวงหาอำนาจและอิทธิพลของคำรณด้วย แต่คำรณก็ไม่วิตกกังวลเพราะเขามีความคิดว่า

... โลกปัจจุบันไม่ใช่โลกที่มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยมโนธรรม มนุษย์ธรรมแล้ว มันอยู่กันอย่างสัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก คนแข็งแรง คนฉลาดทองเอาคนอ่อนแอ คนโง่เป็นเหยื่อ คนมีอำนาจคือคนที่มีความสุข... คนมีอำนาจสามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความสุขของตนเองได้โดยไม่คิด แม้วามันจะเป็นความสุขที่ทำให้คนอื่นซบยอมลงไปแล้วนำตานองทวมหัวใจ

(ศรีวิรัตน์ สถาปนวิวัฒน์ 2505 ก : 2 : 254-255)

ลักษณะนิสัยบางประการของคำรณที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ คือ คือร้อน ถือความคิดของตนเป็นใหญ่ เอาแต่ใจตนเอง และผูกพยาบาท เมื่อเขาคิดหรือตัดสินใจจะทำอะไร เขาจะมุ่งมั่นทำให้ได้ แม้อยู่ใกล้ขีดที่หวังดีคอยท้วงติง เขาก็ไม่ยอมรับฟังทั้งสิ้น เขาเชื่อมั่นว่าความคิดของตนเหมาะสม ดังนั้นในระยะหลังเมื่อผู้ใกล้ชิดรู้ถึงนิสัยข้อนี้ เขาก็พยายามไม่ท้วงติงเพราะตระหนักดีว่าไม่บังเกิดผลแต่อย่างใด เมื่อใครทำให้เขาเจ็บช้ำเขาจะผูกพยาบาทแก้แค้น ศรีวิรัตน์สะท้อนให้เห็นความอาฆาตพยาบาทของคำรณหลายตอน ตอนที่เห็นแจ่มชัดคือ เมื่อเคียนถูกลอบทำร้ายใกล้ตาย คำรณแสดงความยินดีอย่าง

เปิดเผยเพราะต้องการให้เคียนเจิบเข้าใจมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว คำรณเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่แปลกไปจากตัวละครเอกฝ่ายชายตัวอื่น ๆ ของศรีรัตน์ คือมีลักษณะนิสัยค้ำคนเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ตัวละครตัวนี้แล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคำรณเป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้างไค้ดี มีพัฒนาการทางด้านลักษณะนิสัยที่เป็นเหตุเป็นผลน่าเชื่อถือ มีอารมณ์แปรปรวนอยู่เสมอจึงดูมีเลือดเนื้อ มีชีวิตชีวาสมเป็นมนุษย์ คงไม่มีใครปฏิเสธว่าในสังคมไม่มีคนเช่นคำรณ

จ) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่ไม่มีความเค็ดคขาดในการตัดสินใจ

และรังเกียจการเอาโรคเอาเปรียบ ลักษณะพิเศษนี้เป็นลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่าง 2 ครอบครัวเห็นได้จาก ทวน (โสภณาภรรยาของสัตว์เมือง) และ สกนชน (พรงนี้ต้องมีอรุณรง) ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 2 ตัวนี้อยู่ในฐานะที่แตกต่างกัน คือ ทวนอยู่ในฐานะเสมือนเป็นทาส แม่ทานชายผู้เป็นเจ้าของวังจะส่งเสียเขาเล่าเรียนบ้าง แต่เมื่อมีเวลาวางเขาก็ต้องรับใช้ทานเจ้าของบ้านและครอบครัว ส่วนสกนชนเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยที่เข้านานทาน อยู่ อย่างไรก็ตาม ทวน และสกนชนก็ขาดความเค็ดคขาดในการตัดสินใจ กล่าวคือ ทวนมักไม่สามารถเลือกกระทำได้โดยทันที มีความลังเลเสมอ ๆ เห็นได้ตั้งแต่แรกเมื่อมารดาปฏิเสธไม่เห็นด้วยที่จะออกจากวังไปเผชิญชีวิตตามลำพัง ทวนก็เริ่มลังเล เมื่อรักกับหม่อมราชวงศ์หญิงเล็กและหม่อมราชวงศ์หญิงใหญ่ เขาก็ไม่รู้ว่าจะคิดหรือตัดสินใจอย่างไร การไม่มีความเค็ดคขาดในการตัดสินใจทำให้ทวนสามารถบงการให้เขาเดินไปในทิศทางที่เขต้องการโดยที่ทวนเองไม่รู้ลึกตัว

* ในเรื่อง พรงนี้ต้องมีอรุณรง ศรีรัตน์ได้กล่าวถึงตัวละครตัวหนึ่งว่า ท่านโดยมิไค้ระบุชื่อ หรือตำแหน่งใด ๆ ผู้วิจัยจึงจะใช้ ท่าน ทุกครั้งที่กล่าวถึงตัวละครตัวนี้ด้วย.

ส่วนสกันชนเป็นข้าราชการที่ดีคนหนึ่งและมีประสบการณ์พอควร แต่ในบางเรื่องเขาก็ขาดความเด็ดขาดในการตัดสินใจ โดยเฉพาะเรื่องสำคัญ เช่น เมื่อมณฑลอยู่ในภาวะคับขัน ต้องเข้าไปรับใช้ท่านในบ้าน ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่าท่านคงปรารถนามณฑล สกันชนก็ตระหนักดีในข้อนี้และเขาก็รักมณฑล แต่เขาไม่กล้าที่จะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาและสารภาพรักกับเธอ ความลังเลใจและไม่กล้าตัดสินใจของสกันชนทำให้มณฑลผิดหวัง เธอจึงจำเป็นต้องเข้าไปรับใช้ท่าน และตกเป็นภรรยาของท่าน อาจกล่าวได้ว่าถ้าศรีรัตน์สร้างให้ทวน และสกันชนมีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ ไม่ลังเล เขาทั้งสองจะไม่พบกับเหตุการณ์ที่สร้างความบอบช้ำให้แก่ตนเองมากนัก

นอกจากนี้ทวนและสกันชนยังรังเกียจการเอาเปรียบและการแบ่งชนชั้น เห็นได้ว่าทวนไม่พอใจที่เห็นเจ้านายเอาเปรียบคนรับใช้และรู้สึกรังเกียจการแบ่งชนชั้นเป็นอย่างมาก การที่เขาต้องการให้มารดาออกจากวังก็เพราะเขาต้องการอิสระ ไม่ถูกกดขี่และคุมขัง เมื่อเขาไปพบนายทุนเจ้าของไร่อ้อยที่เอาเปรียบคนงาน เขาก็คิดต่อสู้เพื่อคนงาน แม่ทวนเป็นคนค่อนข้างเงิบขริม เขาก็มีความคิดในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สังคมอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ในใจ เช่น

... สันดานมนุษย์เป็นเสียเช่นนี้ แล้วเมื่อไหร่มนุษย์ในโลกนี้จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและมีความสุข คนชั้นหนึ่งถือตัวว่าเป็นนายเหนือหัวคนอื่นชั้นหนึ่ง แต่คนที่ เป็นทาสชั้นรองลงมาถือตัวว่าเป็นนายเหนือหัวคนอื่นชั้นหนึ่ง กดหัวต่อกันลงไปอย่างไรไม่มีที่สิ้นสุด... เมืองไทยเต็มไปด้วยระบบของมูลนาย คังนี้ จะเรียกร้องความสามัคคีความเป็นปึกแผ่นได้อย่างไร ทุกคนมีความสำคัญเสมอ วาจะทองเป็นเจ้าคนนายคนตามคำอวยพรอันคร่ำคร่า แม่วาตัวเองจะมีนายเหนือหัวประจำอยู่แล้ว ตัวเองก็ต้องพยายามแสวงหาวิธีที่จะเป็นนายบาง...

(ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2500 ช. : 692-693)

ส่วนสกันชนรู้สึกไม่พอใจที่ข้าราชการเอาเปรียบราษฎรหรือข้าราชการชั้นสูงคดโกง หรือแม่แต่นายจางเอาเปรียบลูกจ้าง เขายังไม่เห็นด้วยที่คนในสังคมชอบแบ่งชั้นกัน ด้วยความคิดเช่นนี้เขาจึงวางตัวเป็นเพื่อนกับมณฑลโดยไม่มีความรู้สึกรังเกียจว่าเธอเป็นเพียงแม่ค้าขายข้าวแกงและคนรับจ้างซักรีดเสื้อผ้า สกันชนเห็นด้วยกับมณฑลว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานกับเงินที่เหมาะสมเป็นสิ่งที่ยุติธรรม ไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีบุญคุณต่อกัน

ข) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นคนพเนจร อารมณ์รุนแรง เจ้าชู้ และมองผู้หญิงอย่างดูถูก ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายชาย

ในนวนิยายต่อสู้ผจญภัย เห็นได้ว่าตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัว คือ เปลว (ฟ้าสีเลือด) แรน (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และ เซ็ค (คานสมิง) ปรากฏตัวในเรื่องในฐานะคนพเนจร เขาเดินทางไปในท้องถื่นชนบท ถ้าท้องถื่นใดที่เขาพอใจอยู่ เขาก็มักอยู่นาน แต่ถ้าไม่พอใจเขาก็เดินทางต่อไป ศรีรัตน์ไม่ให้ ภูมิหลังของตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้มากนัก ดังนั้นตลอดเรื่องจึงดูเหมือนว่าพวกเขาเป็น คนพเนจรที่ใช้ชีวิตอย่างอิสระเสรี ไม่มีพันธะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อมีปัญหาขัดแย้งกับเหล่านักเลงอันธพาล เขามักจะโต้ตอบด้วยความรุนแรง นิยมใช้กำลังในการแก้ไข ปัญหาและมักแก้ไขปัญหาค้วยตนเอง ไม่เคยคิดพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งที่เขาตระหนักดีว่าเป็นวิธีการที่ผิดกฎหมาย ลักษณะนิสัยข้างต้นของตัวละครเอกฝ่ายชายเห็นได้จาก พฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวเกือบตลอดเรื่อง เช่น เมื่อ เปลว ถูกฝ่ายปฏิปักษ์รังแก เขาจะผูกใจพยาบาท พยายามตามแก้แค้นด้วยตนเอง ส่วน เซ็ค เมื่อถูกฝ่ายปฏิปักษ์รังแกและฝ่ายปฏิปักษ์ยังฆ่าหญิงที่เขาชอบพอด้วย เขาก็ตามไปฆ่าล้างแค้นฝ่ายปฏิปักษ์ ทั้งนี้เพราะเขาคิดว่า

...ฉันเป็นผู้แสวงหาความยุติธรรมด้วยตัวเอง อย่างนายส่ง่าส่งคนไปเล่นงานฉันก็ป้องกันตัวใดไม่เห็นจะต้องอาศัยบ้านเมือง และเมื่อมีนักรายกาจถึงฆ่าผู้หญิงตาย ฉันก็มาเรียกร้องความยุติธรรมให้แกผู้หญิงสองคนนั้นด้วยตัวเอง โลกเราเมื่อยุคก่อนโน้นมีกฎหมายใหม่ มีตำรวจใหม่ ทางคนต่างไขว่คว้าหาความยุติธรรมเพื่อชีวิตด้วยตัวเองทั้งนั้น กฎหมายใครสร้างขึ้น...เพื่อประโยชน์ใครก็คน ตำรวจทหารที่ตั้งขึ้นทำอะไรให้แก่ประชาชนหนักหนา ที่เขาทำกันอยู่ทุกวันนี้ทำเพื่อใครก็คน ทำตามคำสั่งของใครก็คนเชียว

(ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2509 : 788)

ดังนั้นเนื้อเรื่องของนวนิยายต่อสู้ผจญภัยจึงมีการต่อสู้กันเสมอ ๆ

ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวดังกล่าวข้างต้นยังเจ้าชู้ และมองผู้หญิงอย่าง ครอบงำ เห็นได้จากพฤติกรรมที่ปรากฏเกือบตลอดเรื่อง กล่าวคือ เมื่อเขาพบหญิงใดมัก เกี่ยวพาราสีและพยายามสร้างสัมพันธ์กับเธอ โดยไม่คำนึงว่าผู้หญิงคนนั้นจะมีความสัมพันธ์กับชายใดหรือไม่ และส่วนมากหญิงที่เขาพยายามสร้างสัมพันธ์มักเป็นหญิงที่ ฝ่ายปฏิปักษ์หมายปองหรือเป็นหญิงที่มีความสัมพันธ์กับฝ่ายปฏิปักษ์อยู่ก่อน จึงเป็นเหตุให้ ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายปฏิปักษ์ขัดแย้งกัน เช่น เปลว ขัดแย้งกับนายอานา

เพราะเปลวพยายามเกี่ยวพาราดีอรชร์ซึ่งเป็นลูกสาวนายอำเภอ หรือ แชน
 ชัดแย้งกับหลวงเคชและลูกชายหลวงเคช เพราะแชนมีสัมพันธ์กับการะเกด หญิงที่
 หลวงเคชปรารถนา และแชนยังรักแสงดาวหญิงที่ลูกชายหลวงเคชหมายปองด้วย
 เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้ยังมักมองหญิงในแง่การมณเฑาะและไม่ให้เกียรติ
 ยกย่องผู้หญิง เช่น ตอนที่เปลวคิดว่า "เขาจะไม่ทำให้ผู้หญิงคาคนคนนั้น
 เสียเป็นอันขาด... หลอนจะเสียไคยั้งใจ มันไม่ควรจะเรียกว่าเสีย หากแต่ควรจะ
 เรียกว่าไค่ทางหาก... ไค่ความพิศวาสไปจากเขา" (ศรีรัทน์ สถาปนวัฒน์ 2506 ก :
 130)

ข) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นคนสุภาพ มีรักแท้ต่อหญิงและไม่ฉวย
โอกาส คุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษที่มักพบในตัวละครเอกฝ่ายชายใน
 นวนิยายรัก ตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีลักษณะพิเศษข้างต้นมี 3 ตัว คือ กาหลง
 (สายน้ำที่ไหลกลับมา) หมอชนินทร์ (สุภาพบุรุษไพร) และ กิ่ง - ชื่อจริง ไร่เป็นนามปากกา
 ค่าย คือ กริช (รอยอารมณ์) ศรีรัทน์เสนอให้เห็นการเป็นคนสุภาพของตัวละคร-
 เอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวนี้อย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือ กาหลงผู้เป็นหนุ่มรับจ้างถ่อเรือ
 มีกิริยาท่าทางที่สุภาพต่อทุกคนแม้เถาแก่น้อยและนายมดศักดิ์จะแสดงท่าทีดูถูกและบาง
 ครั้งก็พุดจาคุหมิ่น กาหลงก็ไม่โต้ตอบด้วยท่าทางที่ก้าวร้าวหรือไม่สุภาพ เมื่อกาหลง
 ใค้รับมอบหมายให้ไปรับนุจรี ลูกสาวของเถาแก่น้อย เขาก็แสดงให้เห็นว่าเป็นคนสุภาพ
 อย่างแท้จริง เขาคอยดูแลปกป้องนุจรี ท่าทางและคำพูดที่เขาใช้กับนุจรี เป็นไปอย่าง
 สุภาพ มีลักษณะเจียมตน ความสุภาพของกาหลงนี้เองที่ทำให้นุจรีชื่นชมศรัทธาและ
 กลายเป็นความรักในที่สุด

หมอชนินทร์ก็เป็นผู้ที่มีความสุภาพกับทุกคน เขาปฏิบัติต่อทุก ๆ คนอย่าง
 สุภาพไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนรักเก่า สามีของคนรักเก่า เพื่อนชายที่รักกับคู่รักของเขา
 ตลอดจนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ความสุภาพของหมอชนินทร์นับเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ทำ
 ให้ผู้หญิงมารุมรักเขาพร้อม ๆ กันที่ละหลายคน คือรังสิมาซึ่งเคยเป็นคู่รักเก่าของหมอ
 ชนินทร์ก็ทวนกลับมารักเขาอีกครั้งหนึ่ง รมภาน้องสาวของรังสิมาก็รักหมอชนินทร์ทั้งที่
 รู้จักกันในระยะเวลาสั้น ๆ ส่วนคำปันหญิงชาวบ้านก็ทั้งรักและบูชาหมอชนินทร์ เธอ

จึงยอมเป็นของหมอชนินทร์โดยไม่ต้องการเรียกร้องสิทธิ์หรือความรักแต่อย่างใด

ส่วน กิ่ง หรือ กริช (รอยอารมณ์) ถึงจะมีลักษณะแปลกคือ แสดงท่าทีเหมือนคนเลี้ยวสติในบางครั้ง แต่เขาก็มีความสุภาพกับทุกคน แม้สุดตวิลจะแสดงท่าทีดูหมิ่นรังเกียจเขาอย่างมาก เขาก็ไม่แสดงท่าทางหยามคาย เขาเข้าใจความรู้สึกของเธอจึงอภัยให้และแสดงความสุภาพกับสุดตวิลอย่างเสมอต้นเสมอปลาย กิ่ง-กานทอง ยังสามารถเข้ากับพวกสามล้อและชาวประมงได้ทั้งนี้เพราะความสุภาพ ไม่ถือตัวของเขานั่นเอง

กาหลง หมอชนินทร์ และกิ่ง ยังเป็นชายที่มีรักแท้ต่อหญิง เมื่อเขารักหญิงใดก็รักอย่างจริงจัง แต่ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวนี้มีลักษณะเป็นชายที่สุขุม พวกเขามักไม่พูดถึงความรักที่เขามีต่อหญิง แต่จะเก็บความรู้สึกนี้อยู่ในใจ บางครั้งก็แสดงออกให้เห็น เช่น กาหลงพยายามดูแลรับใช้นุจรีอย่างดี เขายอมเสี่ยงชีวิตต่อสู้กับอันตรายเพื่อให้นุจรีปลอดภัย หมอชนินทร์ก็พยายามดูแลรักษาเยียวารัมภา ซึ่งบังเอิญถูกปืนของเกรียงศักดิ์ เขามีความอาทรห่วงใยร้อมมาก ส่วนกิ่ง เมื่อรู้ว่าคารินรักและห่วงใยเขา เขาก็เกิดความรู้สึกรักและเอ็นดูเธอเช่นกัน

ลักษณะนิสัยที่เด่นของกาหลง หมอชนินทร์ และ กิ่ง อีกประการหนึ่งหนึ่งคือเป็นคนไม่ฉวยโอกาส เห็นได้ว่าตัวละครเอกฝ่ายชายทั้ง 3 ตัวมีโอกาสนใกล้ชิดกับตัวละครเอกฝ่ายหญิงมาก บางครั้งก็มีโอกาสได้อยู่กันตามลำพัง ตัวละครเอกฝ่ายหญิงก็มักเปิดเผยความรู้สึกที่เธอมีต่อเขา ตัวละครเอกฝ่ายชายเหล่านี้เข้าใจ บางตัวพยายามอธิบายชี้แจงให้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงคิดให้รอบคอบ ไม่รู้ว่าเพราะเขาเห็นว่าเธอยังไม่เป็นผู้ใหญ่เพียงพอ เช่น กาหลงใกล้ชิดกับนุจรีเป็นอย่างมากขณะที่เขารับเธอกลับบ้าน แต่กาหลงก็เจียมตน ไม่ฉวยโอกาสล่วงเกินนุจรี กิ่งมีโอกาสนใกล้ชิดกับคารินมาก เขาและเธออยู่ด้วยกันบนเกาะตามลำพัง กิ่งก็ไม่ได้ฉวยโอกาสล่วงล้ำเธอ ครั้นคารินเปิดเผยว่าเธอรักเขา กิ่งก็ขอให้เธอยับยั้งเรื่องความรักไว้ก่อนเพราะเธอยังเป็นเด็ก อาจคิดและตัดสินใจด้วยความวู่วามแบบเด็กสาวที่มีรักครั้งแรกทั่ว ๆ ไป

๗) ตัวละครเอกฝ่ายชายที่ไม่มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ฉลาดแกมโกง
ชอบหลอกลวง เห็นแก่ตัว และจิตใจหยาบกระด้าง ลักษณะพิเศษนี้เป็นลักษณะ
เฉพาะของเมฆ ซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายในเรื่อง ลินธรรณี เป็นที่น่าสังเกต
ว่าเมฆเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีความแค้นในค่านลบ ศรีรัตน์สร้างให้เขามี
ลักษณะนิสัยค่านเคียว คือเป็นคนเลวตั้งแต่ต้นจนกระทั่งจบ ผู้เขียนเสนอความ
เลวของเมฆให้เห็นเป็นลำดับ แต่เดิมเมฆเป็นทหารยศสิบตรี แต่เขาเป็นคนไม่มี
น้ำใจเป็นนักกีฬา เมื่อถูกเพื่อนจับได้ว่าเขาเล่นการพนันคคโกง เขาก็ฆ่าเพื่อน
พร้อมกับชิงสร้อยไปด้วย เมฆหนีตำรวจโดยเดินทางไปภาคเหนือ เขาเที่ยว
หลอกลวงและคคโกงชาวบ้าน และชาวเขาที่ให้ความอุปการะแก่เขา เมฆเป็น
คนฉลาดแกมโกง เขาใช้ความฉลาดทำประโยชน์ให้ชาวเขาเผ่าลีซอ แล้วเขาก็
ทรยศ ตักตวงผลประโยชน์ให้แก่ตนเองเต็มที่ เมฆยังมีจิตใจหยาบกระด้าง ขาด
ความละเอียดอ่อน เขาจากนะหลี่มาหาความสำราญในเมืองหังที่รู้ว่าจะหลี่กำลัง
ตั้งกรรม แม้กาลเวลาผ่านไปถึง 10 ปี เมฆยังคงไม่เปลี่ยนแปลงค่านลักษณะนิสัย
เมื่อเขากลับมาพบนะหลี่อีกครั้งหนึ่ง เขาก็ประพฤตินิสิตธรรม นั่นคือลอบเป็นชู้กับ
นะหลี่ เมื่อนะหลี่สำนึกผิดฆ่าตัวตาย เมฆก็ไม่รู้สึกเสียใจ เขาเพียงหวาดกลัวความ
ผิดจึงหนีไป โดยนำบุตรชายของเขาที่เกิดจากนะหลี่ไปเป็นตัวประกันด้วย ในวาระ
สุดท้ายของชีวิต ก่อนที่เมฆจะตายเพราะถูกบุตรชายยิงด้วยลูกคค เขายังมอง
บุตรชายอย่างโกรธแค้นและอาฆาต

เมฆจึงเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีแต่ความเลว เขาไม่เคยสำนึกตัว
เลยว่าเขากระทำผิด เมื่อพิจารณาความเลวต่าง ๆ แล้ว ก็อาจกล่าวว่าเป็น
เรื่องที่น่าเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าศรีรัตน์เสนอเมฆในค่านค่านบ้าง เมฆก็คง
จะเป็นตัวละครที่มีความเป็นปดุงและเป็นธรรมชาติขึ้น เพราะในความเป็นจริง
มนุษย์ย่อมมีทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี

กล่าวได้ว่า ศรีรัตนสร้างตัวละครเอกฝ่ายชายได้อย่างมีชีวิตชีวา

เป็นส่วนมาก เพราะมีทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าตัวละครเอกฝ่ายชายส่วนใหญ่มีความดีมากกว่าความไม่ดี ตัวละครเอกฝ่ายชายของศรีรัตนยังมีความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการอย่างสมเหตุสมผลน่าเชื่อถือ ตัวละครเอกฝ่ายชายของศรีรัตนจึงดูเป็นมนุษย์ จะเห็นได้จาก **ชวช** (พสุธาที่ซำรัก) เป็นตัวละครที่มีชีวิตชีวาเป็นมนุษย์แท้จริง ในวัยหนุ่ม ชวชคือผู้ชายเลือดร้อน มีอารมณ์รุนแรง เมื่อเขาคำลังไคลยพศิมาก เขาก็ไม่ฟังคำทัดทานของบิคา เขาคิดรวบรัดเขอเป็นภรรยา เมื่อยุพดีสนิทสนมกับชายอื่น ชวชก็แสดงความชิงหวงเขออย่างเปิดเผยเหมือนผู้ชายทั่วไป เขายังเป็นคนจริงจังกับชีวิตและความรักมาก ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่เขาปล่อยชีวิตไปตามยถากรรมเมื่อยุพดีหนีเขาและนำบุตรไปตาย ความรักของเขาที่มีต่อยุพดีกลายเป็นความแค้น เมื่อยุพดีหวนกลับมาหาเขา เขาจึงแค้นเคืองด้วยความรู้สึกพ้อใจ กาลเวลายาวไป ชวชมีอายุมากขึ้น ผู้เขียนสร้างให้ชวชมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ชวชไม่ใช่ชายหนุ่มที่มีความสง่างามเป็นพระเอกตลอดกาล แต่เขาเป็นชายวัยกลางคนที่ร่างกายทรุดโทรมคนหนึ่ง จิตใจชวชสุขุมเยือกเย็นขึ้น เขาจึงเผชิญหน้ากับปลัดจรรยาด้วยท่าทีที่มั่นคง แม้หลายครั้งที่เขาพลาดพลั้งไป เขาก็ใช้ความสุขุมและความสามารถแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด ชวชยังเป็นตัวละครที่เหมือนปลัดจรรยา เห็นได้จากเมื่อบิคาออกมาจับออกไป เขาเศร้ามากถึงกับร้องไห้ซึ่งไม่เคยปรากฏว่าตัวละครเอกฝ่ายชายตัวใดของศรีรัตนจะเป็นเช่นนี้เลย แม้จะประสบชะตากรรมร้ายแรงเช่นใดก็ตาม กลวิธีที่ทำให้ชวชมีชีวิตชีวา มีเลือดเนื้อแท้จริงยิ่งขึ้นคือ การสร้างให้เขามีความขัดแย้งในตัวเองเสมอ ๆ ลักษณะเช่นนี้เป็นธรรมชาติของชวชซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงแม้เขาอายุมากขึ้น การที่ผู้เขียนไม่สร้างให้ชวชมีลักษณะพระเอกในอุดมคติ เช่น เข้มแข็งตลอดกาล แพ้ไม่ได้หรือทำชั่วไม่เป็น ฯลฯ ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกกว่าชวชคือคนคนหนึ่งที่เราอาจพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันนั่นเอง

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนยังต้องการสร้างให้วิชาชีพมีความคิดสร้างสรรค์และมีลักษณะเป็นผู้นำชาวบ้าน เช่น ชัฟ ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน โดยศรีรัตนให้วิชาชีพโครงการตั้งสหกรณ์ให้ชาวบ้านร่วมลงทุนลงแรงสร้างสรรค์ไร่นาของเขา โดยทุกคนจะได้รับส่วนแบ่งตามอัตราส่วนที่เหมาะสม ผู้เขียนกล่าวถึงโครงการนี้อย่างฉาบฉวย บทบาทของวิชาชีพในแง่นี้จึงไม่เด่นนัก

อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายของศรีรัตนบางตัวก็ไม่สมจริง เช่น เชิด (คานสมิง) ความไม่สมจริงของเชิด อยู่ในการ มีฝีมือเชิงต่อสู้เป็นเยี่ยม เขาสามารถต่อสู้กับฝ่ายปฏิปักษ์ได้อย่างกล้าหาญ มีชัยชนะทุกครั้งแม้ฝ่ายปฏิปักษ์จะมีจำนวนมากและมีอาวุธต่าง ๆ ก็ตาม ดังนั้น เชิดจึงเป็นเสมือนวีรบุรุษที่ "แพ้ไม่ได้-ตายไม่เป็น" ลักษณะเช่นนี้ทำให้เหลือเชื่อและขาดความสมจริง นอกจากนี้ยังมีตัวละครเอกฝ่ายชายบางตัวที่มีลักษณะลึกลับบางประการทำให้ไม่สมจริง เห็นได้จาก นัต (เมืองทาส) และ ชัฟ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน)

นัต มีความรู้ค่อนข้างต่ำ แต่ด้วยความเป็นคนช่างคิด ช่างสังเกต ทำให้เขามีความคิดลึกซึ้งแปลกไปจากธรรมดา ๆ ไป ประกอบกับนัตมีบุคลิกสมเป็นชาย มีความเข้มแข็ง นัตจึงเหมาะที่จะเป็นหัวหน้ากรรมกร ตามเรื่องราวที่ศรีรัตนเสนอ ลักษณะนิสัยพื้นฐานนัตนั้นดูเป็นตัวละครที่มีความสมจริง เห็นได้จากความคิดและการกระทำหลายประการ เช่น นัตรู้สึกท้อแท้ บางครั้งเขาอยากเลิกล้มความคิดที่จะนำกรรมกรต่อสู้ต่อไป เมื่อมีความรักนัตก็เห็นแก่ตัวเหมือนคนทั่ว ๆ ไป เขาจึงเสนอให้ชัยศิริถอนหมั้นจากเชิดพงศ์มาแต่งงานกับเขา หรือแม้แต่เมื่อนัตได้ฉวีเป็นภรรยา ก็เพราะความอ่อนไหวและความใกล้ชิด เป็นต้น แต่ในช่วงที่นัตนำกรรมกรประท้วงทั้ง 2 ครั้ง จนถึงช่วงที่นัตได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วนั้น ผู้เขียนสร้างนัตได้ไม่ดีนัก เพราะนัตมีลักษณะขัดแย้งกันอย่างมาก กล่าวคือ ขณะที่นัตอยู่กับชัยศิริ นัตมีลักษณะเป็นผู้ตาม เขาแทบไม่มีความคิดอ่านเองเลยเห็นจากการพุดจาปรึกษากับชัยศิริแทบทุกครั้ง ชัยศิริเป็นเหมือนผู้กำกับบท คอยแนะนำตลอดว่านัตควรทำอะไรตั้งแต่เริ่มประท้วง ประโยคที่นัตพูดกับชัยศิริเสมอ ๆ คือ "ผมเกือบไม่

เข้าใจทั้งหมดที่คุณหรือพูดมาแล้ว" (ศรัทธัน สถาปนวิวัฒน์ 2498 ข : 2 : 1127) หรือ "ผมคิดว่างานคราวนี้ออกจะมีอะไรหลายอย่างที่ผมไม่เข้าใจเลย" (ศรัทธัน-สถาปนวิวัฒน์ 2498 ข: 1298) เมื่อชัยศิริแนะนำอะไรนักก็มัก "ตกลง ผมจะทำตามที่คุณหรือบอกทุกอย่าง" (ศรัทธัน สถาปนวิวัฒน์ 2498 ข : 1 : 437) แต่เมื่อนักอยู่บนเวทีและต้องปราศรัยกับกรรมการนักมีลักษณะเข้มแข็ง มีความมั่นใจ เป็นตัวของตัวเอง ทำให้กรรมการเกิดความศรัทธาเลื่อมใส นักบนเวทีจึงมีลักษณะของผู้นำเต็มตัว เห็นได้จากคำพูดตอนหนึ่งว่า

... ข้าพเจ้าคุณเคียวเท่านั้นที่จะพาพี่น้องทั้งหลายไปสู่ความสมบูรณ์พูนสุขในวิถีการที่ถูกต้อง สิ่งที่ผ่านมาแล้วพิสูจน์ได้หรือยังว่า ข้าพเจ้าสมควรได้รับความไว้วางใจ ความเจ็บปวดแทบชีวิตออกจากกรงเมื่อครั้งกระโนนถึงสองพักสองหน ไม่เคยทำให้ข้าพเจ้าคอยแทนศัตรูของข้าพเจ้าด้วยวิธีรุนแรงเลย และนั่นคือความสงบและเราะสนะอย่างงายกาย

(ศรัทธัน สถาปนวิวัฒน์ 2498 ข : 1397-1398)

แม้ศรัทธันเห็นว่าที่นักมีความเก่งกล้าสามารถนำกรรมการประท้วงจนประสบความสำเร็จ เพราะมีชัยศิริเป็นผู้แนะนำอยู่เบื้องหลัง แต่เพียงแค่การแนะนำนี้ไม่น่าทำให้คนที่ผู้ซึ่งพูดเสมอ ๆ ว่าตน "ไม่ค่อยรู้อะไร" สามารถแสดงบทบาทได้ก็และก็เกินคาดในบางครั้ง ศรัทธันยังพยายามสร้างนักให้เป็นผู้นำกรรมการ เป็นนายกสหพันธ์กรรมการที่มีอุดมการณ์ คังนั้นการพูดจาของนักจึงไม่มีความสมจริงตามธรรมชาติในบางครั้ง นอกจากนี้ศรัทธันยังเขียนเชิควงให้นักเป็นวีรบุรุษมากเกินไป เห็นได้จาก การบรรยายตอนหนึ่งว่า "เขายึดหน้าอกกว้างของเขาออกไปเต็มทีจนแลดูตระหง่าน อยู่ท่ามกลางคนงานที่รุ่มกัน เข้ามาอย่างมีดฟ้ามีวคิน เหมือนกับเป็นเทวรูปสัมฤทธิ์แห่งความหวังซึ่งมหาชนแห่ห้อมกันเข้ามาสักการะ" (ศรัทธัน สถาปนวิวัฒน์ 2498 ข : 2 : 1198) และประการสุดท้ายคือการให้นักก้าวขึ้นมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเวลาอันรวดเร็วอย่างไม่คาดฝันเช่นนี้ ทำให้นักกลายเป็นตัวละครที่เลื่อนลอยขาดเหตุผล เมื่อวิเคราะห์จากเหตุผลหลายประการแล้ว นักจึงเป็นตัวละครในความฝันของผู้เขียนเท่านั้น

ซัพ เป็นตัวละครที่มีความรู้สูง ศรีรัตน์พื้นฐานให้รู้ว่าเขาเป็นบัณฑิตทางบัญชี แต่จากความคิดบางตอนที่เขาแสดงออกมาสะท้อนให้เห็นว่าซัพไม่มีภูมิปัญญาสมความเป็นบัณฑิตนัก เช่น ซัพเห็นว่าการให้เขาที่นาโดยเก็บค่าเช่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตที่ได้นั้นเป็นการยุติธรรม และการเช่าที่นาก็เหมือนการเช่าบ้าน ผู้เช่ามีสิทธิเก็บค่าเช่าได้ตามที่ตกลงกันไว้ ไม่มีการลดหย่อน แม้ผลผลิตจะได้น้อย (ศรีรัตน์ สถาปนวิวัฒน์ 2498 ก : 1 : 136) ซัพยังมีความคิดในลักษณะนี้เพื่อองไม่มีเหตุผลและไม่มีความเข้าใจมนุษย์เท่าที่ผู้เป็นบัณฑิตควรจะมี เห็นได้จากเขาคิดว่าถ้าเขาแต่งงานกับนฤตยา เขาจะกลับมารับฟังความทุกข์ยากของชาวนาและพร้อมที่จะโอนอ่อนผ่อนปรนให้ชาวนาในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมถิ่นกำเนิดมีกำพืดเดียวกัน (ศรีรัตน์ สถาปนวิวัฒน์ 2498 ก : 1 : 179) และที่สำคัญคือ ซัพไม่มีวิญญูณของนักต่อสู้มากนัก เห็นได้ตั้งแต่แรกว่าซัพมองข้ามการกดขี่เอาเปรียบของนายทุนเสมอมาหรือบางครั้งก็มองเป็นเรื่องเล็กน้อย ซัพไม่มีความคิดจะต่อสู้เพื่อชาวนาอยู่ก่อน เมื่อเขาผิดหวังจากความรักนั่นเองทำให้เขาเกิดเจ็บแค้นแล้วมีอุดมการณ์ขึ้นมา จึงอาจกล่าวได้ว่าการต่อสู้เพื่อชาวนาของซัพเกิดจากความคับแค้นส่วนตัวมากกว่าที่จะทำไปเพื่อชาวนาโดยแท้จริง การจบเรื่องยังเป็นเครื่องยืนยันอย่างแจ่มชัด เพราะเมื่อซัพได้ข่าวของคนรัก เขาก็ละทิ้งเมืองใหม่อย่างไม่อาวรณด้วยเหตุผลสั้น ๆ ว่า "เมื่อทำหน้าที่มาได้เรียบร้อยแล้วพี่ก็จะต้องจากไป เพื่อชีวิตของพี่บ้าง" (ศรีรัตน์ สถาปนวิวัฒน์ 2498 ก : 2 : 1255) การตัดสินใจของซัพยังสะท้อนให้เห็นว่าซัพไม่ค่อยมีความรับผิดชอบ เป็นคนวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างไม่ลึกซึ้ง และไม่มองการณ์ไกล เหตุการณ์ที่ซัพและพรรคพวกสามารถกำจัดข้าราชการที่มารังแกเบียดเบียนพวกตนได้ไม่ได้หมายความว่าปัญหาที่ราษฎรถูกข้าราชการข่มเหงจะหมดสิ้นไปอย่างเด็ดขาด ศรีรัตน์ให้ซัพแก้ไขปัญหาที่ตัวบุคคลไม่ได้แก้ไขที่ระบบ เพราะฉะนั้นเมื่อข้าราชการเลวชุกนี้ถูกกำจัด ข้าราชการเลวชุกใหม่ก็อาจเข้ามาแทนที่ได้

นอกจากนี้ในช่วงที่ซัพมาเป็นผู้นำชาวบ้านสร้างเมืองใหม่ ซัพมีพฤติกรรมและความคิดขัดแย้งกับอุดมการณ์ที่กล่าวอ้างอย่างรุนแรง กล่าวคือ ซัพมีลักษณะเป็นผู้นำเต็มตัวเกือบตลอดเวลา ปัญหาต่าง ๆ ซัพจะเป็นผู้ชี้ขาดและแก้ไข และเรื่อง

ตอนนี้ผู้เขียนยังสร้างให้ชีพมีความสัมพันธ์ฉันคู่สาวกับหญิงหลายคน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชีพมองผู้หญิงอย่างถูกต้อง คังนั้นอุดมคติที่ชีพตั้งไว้อย่างสวยงามว่า ทุกคนในเมืองใหม่จะมี ลิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ทุกคนเป็นผู้นำโดยเสมอหน้า (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2498 ก. : 1 : 755) นั้นจึงยังไม่อาจเป็นจริงได้ เพราะในความเป็นจริงวิธีการและ ความคิดบางประการของชีพได้ทำลายอุดมการณ์เสียก่อนแล้ว คังนั้นการที่ผู้เขียน กล่าวว่ามีเมืองใหม่ของผู้กลายเป็นความจริงขึ้นมาจึงเป็นสิ่งที่ดูเลือนลอยไม่น่า เชื่อถือ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแม้ศรีรัตน์พยายามสร้างชีพขึ้นมาแสดงวีรกรรม ชักนำชาวนาไปสู่เป้าหมายได้ แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์ชีพแล้วพบว่าเขามีลักษณะ ชัดแย้งและชอบบงการหลายประการ คังนั้นชีพจึงเป็นตัวละครที่ขาดพลังที่จะชักนำ ให้คนในสังคมรู้สึกอีกเหิมเกิดอุดมการณ์ตามเขาได้

ข. ตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของ ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ ส่วนมากก็คือ นางเอกนั่นเอง ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักมีบทบาทไม่เด่นนัก โดยเฉพาะเมื่อนำตัว ละครเอกฝ่ายหญิงไปเทียบกับตัวละครเอกฝ่ายชาย ผู้อ่านจะเห็นชัดเจนว่าตัวละคร เอกฝ่ายหญิงมีบทบาทน้อยกว่าตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นอย่างมาก เช่น เบญจวรรณ (ทาสชีวิต) กฤษณา (บนปรุพีเดียวกัน) ทิพย์ทิวา (ก่อนจะถึงวันนั้น) และ รัมภา (สุภาพบุรุษไพร) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในนวนิยายบางเรื่องศรีรัตน์ก็สร้างให้ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีบทบาทเด่นเป็นพิเศษ เป็นผู้ดำเนินเรื่องและเป็นตัวละครเอก ของเรื่องอาทิเช่น มุขบา (มรสุมชีวิต) ทองกร (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) และ มณฑา (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) เป็นต้น

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของศรีรัตน์ ทั้งที่ เป็นเพียงตัวละครเอกฝ่ายหญิงและตัวละครเอกของเรื่องแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะ ร่วมกันบางประการ และตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายแต่ละแนวยังมีลักษณะพิเศษ ของตนด้วย

1. ลักษณะรวม

ก) ลักษณะทางกายภาพ

ข) คุณสมบัติหรือลักษณะนิสัยด้านอื่น ๆ

ก) ลักษณะทางกายภาพ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของ ศรีรัตนต้องอยู่ในวัยสาว ส่วนใหญ่ผู้เขียนมักไม่บอกโดยตรงถึงวัยของตัวเอกหญิง แต่ผู้เขียนใช้ชีวิตบอกโดยปริยาย เช่น มักใช้คำเรียกตัวละครเอกฝ่ายหญิงว่า "หญิงสาว" ในแทบทุกเรื่อง ในด้านความสวยงามนั้นตัวละครเอกฝ่ายหญิงล้วนมีความงามทั้งสิ้น และอาจงามต่างกันไปหรือมีหลายระดับ ตั้งแต่ชายเห็นแล้ว สะดุดตา เช่น เบญจวรรณ (ทาสชีวิต) บุษบา (มรสุมชีวิต) แสงดาว (ยังไม่สิ้น-แสงดาว) และ นุจรี (สายน้ำที่ไหลกลับมา) เป็นต้น จนกระทั่งสวยชนิดพริ้งเพรา เลอเลิศ เช่น สุนทรี (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) หรือ บุพดี (พสุธาที่ขำรัก) เป็นต้น ศรีรัตนให้ภาพตัวละครเอกฝ่ายหญิงได้ไม่ซัดเซอตัวละครเอกฝ่ายชายเพราะส่วนใหญ่ผู้เขียนให้ภาพกว้าง ๆ ไม่ได้บรรยายอย่างละเอียด กล่าวได้ว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงของศรีรัตนมักเป็นหญิงสาวผิวขาวผ่อง ดวงตางามสลิด ริมฝีปากอ้มได้รูปสวย และรูปร่างกลมกลึงสมส่วนไม่อ้วนหรือผอมบางจนเกินไป ขณะที่บรรยายรูปร่างลักษณะหน้าตาผู้เขียนมักแสดงความคิดเห็นของตนประกอบด้วย เช่น ผู้เขียนบรรยายแสงดาว (ยังไม่สิ้นแสงดาว) ว่า

... หลอนไม่ใช่แค่เพียงสวยงามอย่างจับตาเท่านั้น หากแต่ยัมนิด ๆ ที่มุมปากของหลอนก็เหมือนจะช่วยปลอบทุกชีวิตให้พลอยยิ้มขึ้น ร่าเริง แจ่มใสไปคួយ นู้นนู้นตาของหลอนแม่จะเห็นแต่เพียงดวงตาอย่างเคียว ทุกคนก็จะรู้สึกว้าหลอน ยิ้มควยอย่างอ่อนหวาน ร่าเริง และไม่มีสักคนเคียวที่จะบอกวาประกายตาอย่างนั้นหมายถึง "ตาเจ้าชู" นอกจากยอมรับโดยทั่วกันว่า มันเป็นประกายตาที่แจ่มใสเหมือนดาวประกายพฤษะของบุตรีสุทธิคุณแม่พระ...

(ศรีรัตน สถาปนวิชัน 2506 ข. : 94-95)

และบรรยาย เบญจวรรณ (ทาสชีวิต) ตอนหนึ่งว่า

... เบนจัวรรณมีดวงตาหวานซึ่งที่เมื่อมองสบตาใครก็ดูเหมือนจะทำให้ผู้นั้นมองเห็นแต่ความสัตย์จริง... บริสุทธิ ขางทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ... และเต็มไปด้วยศรัทธาในชีวิตอะไร เช่นนั้น บางคราวเหมือนกับจะชักชวนให้หัวใจอันแข็งแกร่งกระด้างยอมอ่อนข้อทอดอภัย กลับมีความต้องการผูกมิตรและรักใคร่กันอย่างสนิทและสงบ ผมสลายของเขอที่หยักเป็นลอนโดยธรรมชาติเกลาอย่างหลวม ๆ และเกไปรวมไวข้างหลังทำให้เพิ่มความเยือกเย็นอย่างประหลาด... แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ใคร ๆ ก็อุคคิดไม่ไควาสีหนาและแววตาอันอ่อนโยนของเขอเต็มไปควยความคิดอันเรนลับ เต็มไปควยปริศนาอันไม่สามารถทำให้กระจ่างไค... (ศรีวิทัศน์ สถาปนวัฒน์ 2496:1:187-188)

การบรรยายความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงนั้น ศรีวิทัศน์กล่าวบรรยายเพียงสั้น ๆ หรือให้ตัวละครอื่นมองและบรรยาย ต่อจากนั้นเมื่อจะกล่าวถึงความสวยของตัวละครเอกฝ่ายหญิงอีกก็จะกล่าวเฉพาะจุดเด่นเท่านั้น ซึ่งมักเน้นที่ดวงตาและริมฝีปาก การกล่าวถึงจุดเด่นของตัวละครเอกฝ่ายหญิงนี้ไม่ดีเท่าการกล่าวถึงจุดเด่นในตัวละครเอกฝ่ายชาย

ข) คุณสมบัติหรือลักษณะนิสัยค่านอื่น ๆ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีคุณสมบัติหรือลักษณะนิสัยค่านอื่น ๆ รวมกัน 3 ประการ คือ

- 1) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงไม่นิยมการแบ่งชนชั้น
- 2) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นคนเปิดเผยมีความจริงใจ และพูดตรงไปตรงมา
- 3) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักเทอดทูนความรัก
 - 1) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงไม่นิยมการแบ่งชนชั้น ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของศรีวิทัศน์มักมีทัศนะเชิงลบเกี่ยวกับการแบ่งชนชั้นในสังคม พวกเขาต้องการให้คนในสังคมวัดคุณค่าของกันและกันที่ความดี พวกเขาจึงรู้สึกไม่พอใจเสมอเมื่อเห็นคนในสังคมแบ่งกันที่ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ตัวละครเอกฝ่ายหญิงส่วนมากจึงมักคบคนง่ายเพราะเธอไม่สนใจว่าผู้ที่เธอคบค้าสมาคมควยจะมีภูมิหลังหรือพื้นฐานทางฐานะเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร เช่น ภัณยา (แมน มนเทียร)

กฤษณา (บนปรุพีเดียวกัน) ทิพย์ทิวา (ก่อนจะถึงวันนั้น) กุณฑลีย์ (แผ่นดินนี้ของใคร)
เบญจวรรณ (ทาสชีวิต) นุจรี (สายน้ำที่ไหลกลับมา) และ คาริน (รอยอารมณ์)
เป็นต้น

2) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นคนเปิดเผย มีความจริงใจและ
พูดตรงไปตรงมา คุณสมบัติข้างต้นเห็นได้ชัดโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับความรักใคร่
ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของศรีรัตน์ ไม่ว่าจะในนวนิยายแนวใดมักไม่ค่อยมีลักษณะเหนียวอาย
หรือซ่อนเร้นความรู้สึกที่เธอมีต่อชาย เธอจึงมักแสดงความรู้สึกว่าเธอชอบพอหรือ
รักใคร่ให้ชายที่เธอรักหรือพอใจทราบเสมอ บางครั้งเธอก็ใช้วิธีบอกด้วยสายตา
ท่าทางหรือการกระทำบางอย่าง เช่น คาริน (รอยอารมณ์) มณฑา (พรุ่งนี้ต้องมี-
อรุณรุ่ง) เบญจวรรณ (ทาสชีวิต) และ นุจรี (สายน้ำที่ไหลกลับมา) เป็นต้น
แต่บางคนก็กล่าวความรู้สึกออกมาโดยตรง เช่น รัมภา (สุภาพบุรุษไพร่) นฤตยา
(ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) และ ชบา (จากนั้น...จนนิรันดร) เป็นต้น

3) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักเทออดทูนความรัก เมื่อตัวละคร-
เอกฝ่ายหญิงรักชายใด เธอจะรักอย่างจริงจัง มั่นคงและซื่อสัตย์ เธอไม่หวั่นไหว
แม้มีชายอื่น (ซึ่งอาจมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าชายที่เธอรัก) พยายาม
มาเกี่ยวพาราตีเธอหรือหมายปองเธออยู่ เห็นได้จาก กุณฑลีย์ (แผ่นดินนี้ของใคร)
ทิพย์ทิวา (ก่อนจะถึงวันนั้น) นิจวลัย (ไพรินยา) และนุจรี (สายน้ำที่ไหลกลับมา)
เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายหญิงบางตัวเทออดทูนความรักเป็นอย่างมากเมื่อเธอพลาด
หวังจากชายคนรักหรือตกเป็นภรรยาของชายที่เธอไม่ได้รัก เธอก็สามารถตัดสินใจ
ฆ่าตัวตายได้เช่นกัน เช่น นุสรี (ชายทรชน) และนุจรี (สายน้ำที่ไหลกลับมา)
เป็นต้น

2. ลักษณะพิเศษ

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของศรีรัตน์มีลักษณะพิเศษ 6 แบบ คือ

ก) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงรักความยุติธรรม จิตใจเข้มแข็ง
เด็ดเดี่ยว ฉลาด มีความคิดก้าวหน้า และกล้าแสดงความคิดเห็น

ข) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักเป็นคนอารมณ์อ่อนไหวและคิดมาก
 ค) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่เป็นหญิงสาวสวย ร่ารวย ทันสมัย มีเสน่ห์ รสนิยมดี มีความรู้สูง ฉลาด และศรัทธาบุคคลที่ความดีงามและความสามารถ

ง) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีสถานภาพต่ำ ซ้ำงพูด กล้าแสดงออก และเสียดสี

จ) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นสาวสวยที่ชื่อ บริสุทธี มีชีวิตชีวา มีรักแท้ต่อชาย คอนข้างใจร้อน และศัลสินใจนับใจ

ฉ) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ไม่สนใจปัญหาสังคม

ก) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงรักความยุติธรรม จิตใจเข้มแข็ง
เด็ดเดี่ยว ฉลาด มีความคิดก้าวหน้า และกล้าแสดงความคิดเห็น คุณสมบัติดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายสะท้อนสังคม เห็นได้จาก กุณห์ลี (แผ่นดินนี้ของใคร) ชัยศิริ (เมืองทาส) ยุสดี (ชายทรชน) และ บุษบา (มรสุมชีวิต) ลักษณะพิเศษข้างต้นยังปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายหญิงบางตัวในนวนิยายชีวิตครอบครัว เช่น ทองกร (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) มณฑา (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) และ ชบา (จากนั้น...จนวันนคร)

ในนวนิยายสะท้อนสังคม ตัวละครเอกฝ่ายหญิง 4 ตัว คือ กุณห์ลี (แผ่นดินนี้ของใคร) ชัยศิริ (เมืองทาส) ยุสดี (ชายทรชน) และบุษบา (มรสุมชีวิต) ถูกศรัทธันสร้างขึ้นมาให้เป็นผู้มีส่วนรับรู้ปัญหาสังคมที่เขาเสนอ เมื่อพวกเขาประสบเหตุการณ์ที่ไม่ยุติธรรมหรือเห็นคนยากจนหรือคนที่ถูกเอาเปรียบ พวกเขา รู้สึกไม่พอใจและคับแค้นใจ แต่การแสดงออกของพวกเขาแตกต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงบางตัวรู้สึกไม่พอใจอยู่ภายในใจ หรือเพียงแต่วิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นเท่านั้น เช่น ยุสดี เป็นต้น แต่บางตัวหาทางโต้ตอบและพยายามแสวงหาความยุติธรรม ตัวอย่างที่เห็นแจ่มชัดที่สุดคือ ชัยศิริ เธอไม่พอใจที่นายทุนเอาเปรียบกรรมกร เธอจึงเป็นผู้วางแผนอยู่เบื้องหลังนัด ซึ่งเป็นหัวหน้ากรรมกร คัดต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรม กล่าวได้ว่า การที่นัด

นำกรรมกรประท้วงเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมและประสบความสำเร็จนั้น เป็นผล
มาจากการช่วยเหลือและการแนะนำของชัยศิรินั่นเอง

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 4 ตัวข้างต้นยังมีจิตใจเข้มแข็ง เค็ดเคี้ยว
ศรীরศน์มักเสนอให้เห็นพฤติกรรมบางอย่างที่สะท้อนการมีจิตใจเข้มแข็งเค็ดเคี้ยวอยู่
เสมอ ถึงแม้เธอจะเป็นผู้หญิง เธอก็ไม่มีลักษณะอ่อนแอหรือไม่มีความเค็ดเคี้ยวในการ
ตัดสินใจแต่อย่างใด ทุกตัวเผชิญปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยไม่หวั่นไหว มี
บางตัวเท่านั้นที่หวั่นไหวในระยะแรก ๆ เมื่อเวลาผ่านไปและเธอมีประสบการณ์มาก
ขึ้น เธอก็เข้มแข็งและปรับตัวพร้อมที่จะเผชิญเหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ ได้ พวกเธอ
สามารถตัดสินใจได้อย่างเค็ดเคี้ยวโดยเฉพาะในเหตุการณ์ที่เป็นภาวะคับขันหรือ
ต้องการความเค็ดเคี้ยวแน่นอน เห็นได้จากชัยศิริตัดสินใจแต่งงานกับเชิดพงษ์ทั้งที่
เธอรักกับนัค หรือบุษมา ตัดสินใจบอกให้ตำรวจมาทำลายแหล่งทำแท้งขณะที่เธอกำลัง
ทำแท้งควย และยุติตัดสินใจผูกคอตายควยความเสียใจที่ตกเป็นภรรยาของคนชั่ว
เช่นเผชิญ เป็นต้น

นอกจากนี้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายสะท้อนสังคมยังมีความคิดเกี่ยว-
กับเรื่องความรักและการแต่งงานในลักษณะที่ค่อนข้างก้าวหน้าและเสรี พวกเธอมี
ทัศนะว่าความรักเป็นความรู้สึกที่สูงส่ง คิงาม และบริสุทธิ์ คังนั้นความรักระหว่าง
หนุ่มสาวจึงไม่ควรมีปัญหาเรื่องชนชั้น หรือความแตกต่างทางฐานะเข้ามาเป็นอุปสรรค
เมื่อเธอเห็นว่าชายที่เธอสนใจเป็นคนดี เธอก็รักโดยไม่สนใจว่าเขาต่ำต้อยหรือมีฐานะ
สูงส่งกว่าเธอเพียงใด นอกจากนี้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงบางตัวยังสามารถตัดสินใจอยู่
ร่วมกับชายที่เธอรักโดยไม่สนใจที่จะทำตามประเพณีนิยมและไม่ฟังความทักท้วงใด ๆ
จากผู้ใหญ่ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่เป็นตัวอย่างอย่างค้ำสำหรับประเด็นนี้คือ กุณฑล
เธอตัดสินใจหนีมารวมชีวิตกับเจนซึ่งเป็นเพียงเด็กในบ้านเธอ กุณฑลปฏิเสธ
คำขอร้องของบิดามารดาที่ต้องการให้เธอแต่งงานกับชายหนุ่มเชื้อพระวงศ์คนหนึ่ง
อย่างไม่มีเยื่อใย

ผู้สื เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่รักชายโดยบริสุทธิ์ใจ เธอมีความคิดที่ค่อนข้างเสรีและก้าวหน้าว่า "ไม่จำเป็นนัก... ที่เราจะคบกับใครก็ต้องสืบประวัติเสียก่อน เราไม่ได้คบกับประวัติของเขา ไม่ได้คบกับเทือกเขาเหล่ากอของเขา อคติของเขาไม่เกี่ยวกับเราเลย" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2499 ก. : 312)

ลักษณะเด่นของตัวละครเอกฝ่ายหญิงคือฉลาดและกล้าแสดงความคิดเห็น แม้ว่าการเสนอตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 4 ตัวข้างต้น ศรีรัตน์ไม่ได้ให้ภูมิหลังทางด้านการศึกษานัก แต่จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้มักมีความรู้และฉลาด มีเพียงบุษบาตัวเดียวเท่านั้นที่ผู้เขียนบอกไว้แจ่มชัดว่า เธอไม่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพราะประสบปัญหาครอบครัว อย่างไรก็ตาม บุษบาก็เป็นผู้หญิงที่มีความคิด ประสบการณ์ที่เธอผ่านพบสอนให้เธอรู้จักคิดและมองเหตุการณ์อย่างวิเคราะห์และสามารถถวิพากษ์วิจารณ์สังคมได้ไม่ค้อยไปกว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีความรู้สูง หรือตัวละครเอกฝ่ายชายเลย

ความฉลาดและกล้าแสดงความคิดเห็น เป็นคุณสมบัติที่เอื้อให้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้เข้าไปมีส่วนรับรู้ปัญหาสังคมด้วย ส่วนมากเข้าไปร่วมรับรู้ปัญหาเกี่ยวกับตัวละครเอกฝ่ายชายและบางตัวก็มีส่วนในการช่วยตัวละครเอกฝ่ายชายแก้ไขปัญหาคด้วย กล่าวได้ว่าคุณสมบัติข้างต้นเป็นคุณลักษณะที่ช่วยสนับสนุนให้พวกเธอมีบทบาทและความสำคัญขึ้นเป็นอย่างมาก ผู้เขียนยังใช้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้เป็นตัวถ่ายทอดทัศนคติของตนไปสู่ผู้อ่านด้วย ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 4 ตัวจึงดูเข้มแข็งและมีชีวิตชีวา

ในนวนิยายชีวิตครอบครัว ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีคุณลักษณะรักความยุติธรรม จิตใจเข้มแข็ง ฉลาด มีความคิดก้าวหน้าและกล้าแสดงความคิดเห็น มักปรากฏในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่สะท้อนปัญหาความขัดแย้งระหว่าง 2 ครอบครัว เห็นได้จากทองกร (โสภณาภรณ์กรรมของสัตว์เมือง) และ มณฑา (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง)

แม่ทองกรและมณฑาทายู่ในฐานะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทองกรอยู่ในฐานะทาส ส่วนมณฑาทายู่ในฐานะคนรับใช้ แต่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 2 ตัวนี้มีลักษณะพิเศษเหมือนกัน กล่าวคือ ทองกรและมณฑาทายู่คิดว่างานที่นายจ้างให้ค่างานแก่คนรับใช้น้อยหรือไม่ให้เลยเป็นการไม่ยุติธรรม เธอทั้งสองมีความเห็นว่าถ้าคนรับใช้ทำงานให้นายจ้างและนายจ้างให้ค่างานอย่างเหมาะสมจึงจะเป็นการยุติธรรม และในกรณีนี้มีบุคคลทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็ไม่มีใครเป็นหนี้บุญคุณใคร เพราะต่างก็แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันอย่างเหมาะสมแล้ว ดังนั้นเมื่อนายจ้างเอาเปรียบครอบครัวของเธอทั้งทองกรและมณฑาทายู่จึงไม่พอใจ

ทองกรและมณฑาทายู่ยังเป็นผู้หญิงที่ฉลาดและมีความคิดก้าวหน้า เธอต่างไม่เชื่อเรื่องบุญวาสนา เธอทั้งสองคิดว่างานที่ครอบครัวของเธอไม่สามารถยืนอยู่ได้ด้วยลำแข้งของตนเองเป็นเพราะนายจ้างให้ค่างานน้อย ไม่ใช่เพราะครอบครัวเธอมีบุญวาสนาน้อยแต่อย่างใด ทองกรและมณฑาทายู่มีทัศนคติที่ก้าวหน้าเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของหญิงชาย เธอทั้งสองไม่เห็นด้วยที่ผู้หญิงผู้เป็นภรรยาจะยอมเป็นช่างเท้าหลัง ประณินบีตีสามีเยี่ยงทาสผู้ซื้อสตัย หรือเมื่อสามีไปมีภรรยาใหม่ ภรรยาหลวงก็ตามใจและยังคงเป็นภรรยาที่ดีเหมือนเช่นเดิม เธอทั้งสองคิดว่างานที่เป็นภรรยาที่ยอมอยู่ใต้อ่านาจสามีนั้นเป็นการไม่สมควร เพราะทั้งสามีภรรยาควรอยู่ด้วยกันอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการกดขี่และเอารัดเอาเปรียบกัน ดังทองกรพูดกับมารดาตอนหนึ่งว่า "สำหรับแม่ จริง ไม่มีความรัก แต่แม่ซื้อ แม่โบราณเกินไปกับหนังสือบ้า ๆ ขบ ๆ ที่สอนให้คนเป็นทาส อย่างกฤษณาสอนน้อง ที่ก่อนนอนหลัง ฟังเฝ้า ฟังระไวระแวง" (ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2500 ข. : 300) ส่วนมณฑาทายู่ก็กล่าววิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ว่า

ทองกรและทุกคนในครอบครัวเธอทำงานหนักเพื่อรับใช้นายจ้าง โดยเธอและครอบครัวได้รับค่าตอบแทนเพียงอาหารและที่อยู่ ไม่เคยได้รับเงินตอบแทนเลย จึงกล่าวได้ว่าเธอและครอบครัวอยู่ในฐานะทาสมากกว่าคนรับใช้.

... เมียจะต้องกราบเท้าตัวก่อนนอน? มันมันเป็นเมียทาสในระบบเจ้าขุนมูลนายที่เหยียดหยามชีวิตของมนุษย์เป็นสัตว์หรือก แมื่อยามัวไปหลงเชื่ออย่างนั้นอยู่เลย ชีวิตตัวเมียในแบบนั้นแมกรออยู่ไม่โชหรือว่า มันไม่โชแบบตัวเดียวเมียเดียว เมียเกือบจะกลายเป็นทาสที่ไม่โชแต่รับใช้การงานเท่านั้น ยังต้องบำเรอราคาจะค้นหาทานตัวอีกอย่างหนึ่งควย เมียนอนอยู่ เป็นโง่งง ลูกเป็นโง่งง ที่เขาทำทุกอย่างนั้นเพราะเขากดหัวเมียหลวงให้เป็นทาส ให้จำต้องยอมให้เขาทำทุกอย่างใดก็ตามใจชอบ ทั้ง ๆ เมียเองอกกัลลหอนง

(ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2502 : 558)

ศรีรัตน์ยังสะท้อนให้เห็นความฉลาด ความมีจิตใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของทองกร และมณฑาไว้อีกหลายตอน ตัวอย่างที่เห็นแจ่มชัดคือ เมื่อทองกรและมณฑาทกเป็นภรรยาของนายจ้าง เธอต่างทำใจเข้มแข็งและคิดต่อสู้ ทองกรและมณฑาสามารถวางแผนให้ครอบครัวนายจ้างได้รับความหายหน้าและความเจ็บช้ำได้ ขณะที่เธอทั้งสองดำเนินตามแผน เธอตระหนักดีว่าครอบครัวของนายจ้างจะต้องผิดหวังและได้รับความบอบช้ำแต่ด้วยความเจ็บแค้น เธอก็มีจิตใจเข้มแข็ง ดำเนินการตามแผนต่อไป โดยเฉพาะทองกรซึ่งมีความเคียดแค้นนายจ้างมาก เมื่อแผนการเธอสำเร็จ เธอก็ใจมากจนเสียชีวิตไป

ในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างพ่อเลี้ยงและลูกเลี้ยง ศรีรัตน์สร้างตัวละครเอกฝ่ายหญิงให้มีลักษณะพิเศษเช่นเดียวกับตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายสะท้อนสังคมส่วนใหญ่ กล่าวคือ ขบา (จากนั้น... จนวันคร) ไม่อาจทนเห็นผู้มีอำนาจและอิทธิพล เช่น เคียนและคำรณรังแกหรือเอาเปรียบคนที่ด้อยกว่าได้ เธอต้องเข้าช่วยเหลือหรือจัดการแก้ไขปัญหา เช่น เคียนต้องการที่ดินบุญเกิดโดยใช้อำนาจบังคับซื้อ เธอก็เข้ามาช่วยเหลือบุญเกิดและชี้แจงถึงความถูกต้องให้เคียนฟัง หรือ เมื่อคำรณพยายามกำจัดบันลือ เธอก็พยายามปกป้อง หรือเมื่อเธอต้องการให้คำรณซึ่งเป็นคนรักเธอลดความโหดร้ายลง เธอก็ยอมเป็นภรรยาเขาและพุดจาขอร้องเมื่อไม่ได้ผล เธอจึงแก้ไขปัญหามาใหม่โดยการแต่งงานกับบันลือ (ตกลงกันว่าแต่งงานแต่ในนาม) ขณะที่เธอตั้งครรภกับคำรณ เพื่อให้คำรณสำนึกถึงความรักที่บิดามีต่อบุตรและละความคิดชั่วร้ายทั้งหลาย แต่เธอก็ไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม แม้ขบาจะแก้ไขปัญหามาได้บ้างหรือไม่ได้เลย และวิธีแก้ไขปัญหามางครั้งก็ดูไม่มีเหตุผลนัก เช่น

การแต่งงานกับบันลือแต่เพียงในนาม แต่กล่าวได้ว่าเธอเป็นผู้หญิงที่ฉลาดและพยายามแก้ไขปัญหา

ชมายังเป็นผู้หญิงที่จิตใจเข้มแข็ง เธอกำพร้าบิดา-มารดามาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อเธอเติบโตขึ้นเธอทำงานกับเคียน ครั้นเธอขัดแย้งในเรื่องการทำงานกับเคียน เธอก็ลาออกมา โดยไม่เกรงกลัวว่าจะตกงานหรือเกรงกลัวอิทธิพลของเคียนแต่อย่างใด เมื่อเธอเป็นภรรยาของคำรณ เขาขอร้องให้เธอเป็นภรรยาแบบเป็นข้างเท่าหลัง ไม่ต้องคอยทัศนทานสามี ชมาก็ไม่ตกลง เธอเข้มแข็งพอที่จะแยกตัวออกจากคำรณทั้งที่เธอกำลังตั้งครรภ์ คำรณพยายามอ่อนน้อนเธอก็ไม่โอนอ่อนผ่อนตาม และเมื่อเธอเป็นภรรยาในนามของบันลือ เธอก็มีจิตใจเข้มแข็งไม่หวั่นไหวแม้จะอยู่ใกล้ชิดกับบันลือมากก็ตาม

ข) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักเป็นคนอารมณ์อ่อนไหวและคิดมาก ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายชีวิตครอบครัว ซึ่งมี 8 ตัว คือ ชันทยา (แมน มนเทียร) อังศนา (ทาสโลก็ย์) สุนทรี่ (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) เครือวัลย์ (หลังฉาก) ชาครีย์ (เทพบุตรเสเพล) กฤษณา (บนปรุพีเดียวกัน) ทิพย์ทิวา (ก่อนจะถึงวันนั้น) และ น้อมจิต (ไฟริษยา) (ตัวละครเอกฝ่ายหญิงอีก 3 ตัว คือ ทองกร ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมืองมณฑา ใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง และ ขบา ใน จากนั้น...จนนิรันดร มีลักษณะพิเศษที่ต่างออกไปดังกล่าวมาแล้วข้างต้น)

การมีอารมณ์อ่อนไหวและเป็นคนคิดมากของตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีลักษณะที่ต่างกันออกไปบ้าง เช่น ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่อยู่ในฐานะภรรยาหรือในฐานะคนรักของตัวละครเอกฝ่ายชาย มักอ่อนไหวและคิดมากในแง่ที่เกรงว่าสามีหรือคนรักของตนจะไม่รักตนหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เห็นได้จาก ชันทยา อังศนา กฤษณา และทิพย์ทิวา บางคนก็อ่อนไหวและคิดมากเมื่อได้พบกับชายอื่นและรู้สึกไม่สนใจสามีตน เช่น สุนทรี่ และ เครือวัลย์

แม้ว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายชีวิตครอบครัวจะมีลักษณะพิเศษที่เหมือนกันเพียงประการเดียว แต่ลักษณะนิสัยพิเศษดังกล่าวก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้นวนิยายชีวิตครอบครัวมีปัญหาขัดแย้งที่น่าสนใจ เช่นเดียวกับลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายชาย

ค) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่เป็นหญิงสาวสวย ร่ารวย ทันสมัย มีเสน่ห์ รสนิยมดี มีความรู้สูง ฉลาด และศรัทธาบุคคลที่ความดีและความสามารถ
 ตัวละครเอกฝ่ายหญิงแบบนี้พบในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่สะท้อนปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุตรกับเด็กที่บิดาหรือมารดาเข้ามาเลี้ยง เป็นที่น่าสนใจเกวว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้มีบทบาทไม่เด่นนัก เพราะศรัทธาในบทบาทของตัวละครเอกฝ่ายชาย และตัวละครฝ่ายปฏิบัติมากกว่า ตัวละครเอกฝ่ายหญิงจึงเป็นเสมือนตัวละครที่เสริมเข้ามาเพื่อให้เรื่องสมบูรณ์และช่วยเชิดชูตัวละครเอกฝ่ายชายให้เด่นขึ้น อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอกฝ่ายหญิงก็มีคุณสมบัติที่น่าสนใจควรแก่การศึกษา

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงแบบนี้มี 2 ตัว คือ กฤษณา (บนปรุพีเดียวกัน) และ ทิพย์ทิวา (ก่อนจะถึงวันนั้น) ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่เหมือนกัน กล่าวคือทั้งกฤษณาและทิพย์ทิวาจัดเป็นผู้หญิงที่โชคดีเพราะเธอเพียงพร้อมไปช่วยคุณสมบัติที่นายกอง คือ เป็นสาวสวย ร่ารวย ทันสมัย มีเสน่ห์และมีรสนิยมสูง โดยเฉพาะการแต่งกาย เธอทั้งสองยังมีความรู้สูงและวางตัวได้อย่างเหมาะสมเป็นที่ชื่นชมของผู้พบเห็นและชายหนุ่มทั้งหลาย นอกจากนี้กฤษณาและทิพย์ทิวายังเป็นผู้หญิงที่รู้จักแสดงความคิดเห็นและคิดหาวิธีช่วยเหลือตัวละครเอกฝ่ายชายเสมอ แม้บางครั้งตัวละครเอกฝ่ายชายจะปฏิเสธก็ตาม การที่กฤษณาและทิพย์ทิวารักและต้องการช่วยเหลือตัวละครเอกฝ่ายชายเพราะเธอมีความศรัทธาในความดีและความสามารถของตัวละครเอกฝ่ายชาย เธอทั้งสองคนคบกับความดีไม่ใช่ฐานะ หรือชื่อเสียงเกียรติยศ แม้ทั้งกฤษณาและทิพย์ทิวามีความดีเพียงพร้อมจนอาจเหลือเชื่อ แต่ศรัทธาพยายามสร้างให้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 2 ตัวนี้สมจริง มีชีวิตชีวาบ้างโดยให้เธอมีอารมณ์อ่อนไหว บางครั้งอารมณ์ไม่ก็ก็แสดงกิริยาที่ไม่น่าดูหรือแสดงความ

ไม่พอใจออกมา ลักษณะดังกล่าวทำให้เธอทั้งสองเป็นเหมือนมนุษย์ผู้หญิงทั่ว ๆ ไป ซึ่งเราอาจพบเห็นได้เสมอในความเป็นจริง

ง) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีสถานภาพต่ำ ข้างพูด กล้าแสดงออก และเสียสละ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายแนวต่อสู้ผจญภัยซึ่งมี 5 ตัวคือ อรชร (ฟ้าสีเลือด) การะเกดและแสงดาว* (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และจรีและวัลยา** (ตานดมิง) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้มักเป็นแม่หมายหรือผ่านชายมาแล้ว เช่น การะเกด จรี และวัลยา ส่วนอรชรและแสงดาว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ตัวละครทั้ง 2 ตัวนี้มีบทบาทเท่าเทียมกัน คือการะเกดเคนในฐานะเป็นผู้ช่วยเหลือตัวละครเอกฝ่ายชาย ส่วนแสงดาวเคนในฐานะเป็นคนรักของตัวละครเอกฝ่ายชาย.

** ตัวละครทั้ง 2 ตัวนี้มีบทบาทเคนเท่าเทียมกัน คือ จรี เคนในฐานะที่เป็นข้าราชการทหารที่เข้ามาแก้ไขปัญหาในหมู่บ้าน ส่วนวัลยาเคนในฐานะเป็นสาวชาวบ้านที่มีส่วนรู้เห็นปัญหาและช่วยตัวละครเอกฝ่ายชายแก้ไขปัญหาในบางครั้ง.

เป็นสาวบริสุทธิ์ ใฝ่รักใคร่ตาม พวกเธอทุกคนมักถูกมองในค่านิยมแบบ คณูเสมือน พวกเธอเป็นเครื่องนำโชคความใคร่หรือวัตถุที่ชายพยายามยื้อแย่ง การบรรยายและกล่าวถึงตัวละครเอกฝ่ายหญิงส่วนมากจึงเน้นที่รูปทรงที่ยั่วชวนตาชายมากกว่ากล่าวบรรยายถึงลักษณะนิสัยตัวละคร ลักษณะรูปร่างของหญิงสาวเหล่านี้ศรีวิรัตน์ใช้กลวิธีเสนอทั้งในแบบบรรยายเองหรือมองผ่านสายตาตัวละครชายอื่น ๆ ผู้เขียนเน้นรูปทรงมากจนกระทั่งแทบจะไม่ให้ความสำคัญกับเสื้อผ้า บางครั้งเมื่อบรรยายเสื้อผ้าก็มักวกกลับไปบรรยายรูปทรงเสมอ เช่น บรรยายวัลยาตอนหนึ่งว่า

... หญิงสาวผู้หนึ่งบุ๋นตาคุมปลาบ ริมฝีปากเต็มอิ่มของหลอนถึงแม่จะทำแม่เป็นอย่างอารมณ์ไมตรี แต่ดูเหมือนจะมีอิมนอย ๆ ผุดพรายอยู่ ที่สำคัญที่สุดซึ่งสะดุดตาเขาเหลือเกินคือ เอวของหลอนทำไมจึงคอคโคจรูปสวยรับกับสะโพกที่ขยายออกไปได้ถึงอย่างนั้น และอกของหลอนเล่า... เขาจับสายตานิ่งแนวยุราวักับส่วนนั้นมีแม่เหล็กดึงดูดเอาไวจนกระทั่งไม่สามารถถอนสายตาจากไปได้

(ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์, 2509 : 11)

หรือผู้เขียนบรรยายจรีตอนหนึ่งว่า

... รุ่งที่ขึ้นอยู่ที่ซุรณีประตุนั้น เป็นเรือนร่างของหญิงสาวผู้หนึ่งซึ่งไม่มีใครเคยเห็นหน้าค่าตามาก่อนเลย ทั้งเสื้อและสะแล็คของหลอนเป็ยกโศก และขวยรัศูรูปให้เห็นเคนชัคชินุจนเหมือนกับเสื้อผ้าของหลอนเป็นเพียงแผนยางบาง ๆ ที่พันเรือนร่างของหลอนไวไม่ใหมองเห็นผิวเนื้ออันแท้จริงเท่านั้นเอง หลายคนในทีนั้นลุ่มความสงสัยเสียสิ้นและโคแตนั่งตะลึงมองดูหลอนพร้อมกับกลิ่นน้ำลายลงคอกอย่างค้ำปาก ผมของหลอนที่ราวไวเป็องหลังเป็ยกนำและมีน้ำฝนยอยลงมาเหมือนแม่พระธรณีบีบมวยผม คิวหนาของหลอนโก่งเหมือนคันศร บุษันตาที่มองผานไปยังทุกใบหน้าในที่นี้แม่จะมีแววตาตื่น ๆ และวิตกกังวลอยู่บ้าง แต่ก็คุมปลาบเหมือนจะบาคเขาไปถึงหัวใจ ทำให้คนที่มองสบตาหลอนสะท้อนถอนใจ... เอวของหลอนเหมือนลวดคอกไม้ไหว อกของหลอน... ทุกคนสูดลมหายใจเต็มปอดและทำท่าเหมือนจะฉวาพรวดพราวเขาไปทอนรับพร้อม ๆ กันราวกับนัดไว้

(ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์, 2509 : 108-109)

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายต่อสู้ผจญภัยนี้ไม่ว่าอยู่ในฐานะใด ส่วนใหญ่ก็ตกอยู่ในฐานะเครื่องบ่วงมัดความใคร่หรือวัตถุที่ชายยื้อแย่ง การมองผู้หญิงในลักษณะนี้ไม่เฉพาะจากสายตาผู้ชายเท่านั้น ตัวละครเอกฝ่ายหญิงบางตัวก็ยอมรับว่าตนเป็น "ขนมหวาน" (ศรีรัศมิ์ สถาปนวิวัฒน์ 2506 ก : 1 : 221) ที่ชายหมายลื้มลอง ผู้หญิงหลายคนก็ภูมิใจในสถานะเช่นนี้ด้วย นวนิยายต่อสู้ผจญภัยของศรีรัศมิ์ทั้ง 3 เรื่องจึงไม่ปรากฏว่าพวกผู้หญิงลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสถานะที่ดีกว่าของตนเองแต่อย่างใด

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้ยังชอบพูดคุยและกล้าแสดงออก พวกเธอมักพูดคุยกับทุกคนโดยเฉพาะตัวละครเอกฝ่ายชาย เมื่อเธอชอบพอใครก็แสดงออกและมักเปิดเผยเป็นพิเศษมากกว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายแนวอื่น ๆ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด คือเป็นสาวบริสุทธิ์หรือเป็นแม่หม้ายหรือเคยผ่านมือชายมาแล้ว มักมีวาจาฉะฉาน กล้าต่อปากคำกับผู้ชายแม้เพิ่งได้รู้จักกัน ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ไม่ใช่สาวบริสุทธิ์มักมีลักษณะแบบที่เรียกว่า "ไวไฟ-ใจถึง" เธอจึงมักมีความสัมพันธ์ทางเพศกับตัวละครเอกฝ่ายชายหลังจากรู้จักกันในระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น เช่น การระเอด (ยังไม่สิ้นแสงดาว) จุรีและวัลยา (คานสมิง) นวนิยายต่อสู้ผจญภัยจึงมีฉากรักแทรกอยู่เสมอ ๆ

คุณสมบัติที่เด่นอีกประการหนึ่งของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายต่อสู้ผจญภัยคือความเสียสละ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักเสียสละเพื่อตัวละครเอกฝ่ายชายที่เธอรักและเทอศทูนได้เสมอ เช่น การระเอด (ยังไม่สิ้นแสงดาว) ยอมเปลี่ยนตัวให้แสงดาวคนรักของเธอ ออกมาจากที่คุมขังโดยเธอเข้าไปอยู่แทน หรือ วัลยา (คานสมิง) พยายามปกป้องช่วยเหลือ เชิดจนเธอถูกฆาตายเป็นต้น

จ) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นสาววัยรุ่นที่ชื่อ บริสุทธิ์ มีชีวิตชีวา มีรักแท้ต่อชาย ค่อนข้างใจร้อน และตัดสินใจฉับไว ลักษณะพิเศษนี้ปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายรักของศรีรัศมิ์ ซึ่งมี 4 ตัว คือ นะห์ลี (สิ้นขรรค์) รัมภา (สุภาพบุรุษไพร) นุจรี (สายน้ำที่ไหลกลับมา) คาริน (รอยอารมณ์) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 4 ตัวนี้ไม่ว่าจะเป็นสาวชาวเขาอย่างนะห์ลี สาวชาวเมืองเช่น นุจรี หรือ คาริน

หรือแม้กระทั่งสาวชาวกรุง เช่น รัมภา เธอต่างมีความจริงใจกับทุก ๆ คน พวกเธอ มักแสดงออกอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีการเสแสร้งหรือมารยาใด ๆ ถ้าไม่พอใจผู้ใด หรือพอใจผู้ใดก็แสดงความรู้สึกที่แท้จริงออกมาอย่างเปิดเผย พวกเธอต่างเป็นหญิง-สาวที่ร่าเริง สดชื่น และช่างพูด ลักษณะเช่นนี้ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 4 ตัว นี้เป็นผู้หญิงที่มีชีวิตชีวา เมื่อตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้พบชายที่เธอพอใจ เธอก็ รักเขาอย่างแท้จริงโดยไม่สนใจต่อคำห้ามปรามทักท้วงใด ๆ จากญาติพี่น้อง ตัว-ละครเอกฝ่ายหญิงไม่คำนึงว่าชายที่เธอรักจะเป็นผู้ร้าย ฐานะยากจน หรือต่ำต้อย อย่างไร เช่น นะหฺลีเมื่อพบกับหนุ่มชาวเมือง เช่น เมฆ เธอก็รักและเมื่อ เมฆ แสดงความสามารถในการคิดต่อคำชายให้เธอเห็น เธอยิ่งเกิดความรักศรัทธา ในตัวเขามากขึ้น ความรักและความศรัทธาที่เธอมีต่อเมฆนั้นมากถึงขั้นที่อาจเรียกว่า เป็นความหลง นั่นคือ เธอพยายามมองเมฆแต่ในแง่ดี ทั้งที่เธอสงสัยว่าเมฆคือผู้มา พิชัยเธอ เธอก็พยายามหาข้อแก้ตัวให้เขา และที่สำคัญคือเมื่อเมฆจากไปเป็นเวลา ถึง 10 ปี เธอก็ยังคงรักเขาอยู่ เขากลับมาหาเธออีกครั้ง เธอหวั่นใจและยอมเป็น ภรรยาเขาทั้งที่เธอมีสามีใหม่แล้ว และเธอก็ทราบดีว่าเมฆคือผู้ทรยศต่อพวกพ้องของ เธอ นุจรีเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความมีรักแท้ แม้กาหลงจะมีฐานะต่ำต้อย กว่าเธอ และบิดาเธอก็ท้วงติงห้ามปราม เธอก็ยังคงรักกาหลงไม่เปลี่ยนแปลง คารินก็เป็นเด็กสาวที่มีรักแท้เช่นกัน เมื่อเธอคุ้นเคยกับ กฤษ เธอก็รักเขา ทั้งที่ยังแคลงใจว่าเขาคือผู้ร้ายฆ่าคนตายหนีมา ด้วยความรักที่มีต่อกฤษ ทำให้เธอ คอยปกป้องเขาเสมอ

นอกจากนี้ นะหฺลี รัมภา นุจรี และคาริน ยังเป็นสาวรุ่นที่ค่อนข้างใจร้อน คัดสินใจฉับไว เห็นได้จากนะหฺลิตัดสินใจฆ่าตัวตายเมื่อสำนึกได้ว่าตนประพฤตผิดศีลธรรม นุจรีก็ตัดสินใจฆ่าตัวตายเมื่อตกเป็นภรรยาของนายบลศึกค์และเข้าใจผิด คิดว่ากาหลงตาย รัมภาตัดสินใจเลิกคิดแต่งงานกับหมอ เมื่อเธอเข้าใจผิดคิดว่า หมอชรินทร์ เป็นชู้กับพี่สาวเธอ เธอจึงจากไปโดยไม่อาลัยอาวรณ์ เป็นต้น

ลักษณะพิเศษที่เป็นลักษณะร่วมของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายรัก ดังกล่าวข้างต้น เป็นลักษณะที่สอดคล้องกันและยังสอดคล้องกับวัยของตัวละครเอก

ฝ่ายหญิงควาย กล่าวคือ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 4 ตัวอยู่ในวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ราเริง สดใส มีชีวิตชีวา เมื่อรักใคร่ก็รักจริงและรักแรง ครั้นมาประสบปัญหา ก็หาทางออก ด้วยความฉับไว ซากการไตร่ตรองที่รอบคอบ จึงอาจกล่าวได้ว่าศรีรัตน์สร้างตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายรักได้อย่างเหมาะสม วัย ลักษณะนิสัย และพฤติกรรม ที่แสดงออกมีความเหมาะสมกลมกลืนกันเป็นอย่างดี

* ฉ) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ไม่สนใจปัญหาสังคม ลักษณะพิเศษนี้เป็นลักษณะของตัวละครเอกหญิงบางตัวในนวนิยายสะท้อนสังคมของศรีรัตน์ เห็นได้จาก เบญจวรรณ (ทาสชีวิต) นฤทยา (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) และบุพดี (พสุธาที่ซำรัก) ตัวละครเอกฝ่ายหญิงทั้ง 3 ตัวนี้มีบทบาทแตกต่างกันไป แต่เมื่อศึกษาแล้วเห็นได้ว่าต่างก็ไม่สนใจปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น แม้ปัญหานั้น ๆ เป็นปัญหาที่ตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งเป็นคนรักของเธอเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยก็ตาม ตลอดทั้งเรื่องตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้จึงไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม หรือพูดถึงปัญหาสังคม พวกเธอดูเหมือนอยู่นอกสังคม ชีวิตส่วนใหญ่ของพวกเธอ มักข้องเกี่ยวกับคนใกล้ชิด เมื่อพบตัวละครเอกฝ่ายชาย เธอก็มักพูดถึงเรื่องความรัก ความเข้าใจกัน หรือเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาสังคมที่ตัวละครเอกฝ่ายชายเผชิญอยู่

กล่าวได้ว่า ศรีรัตน์สร้างตัวละครเอกฝ่ายหญิงได้อย่างดี ไม่แพ้ตัวละครเอกฝ่ายชาย เพราะเป็นผู้หญิงที่มีทั้งข้อดีและข้อบกพร่องอยู่ในตนเอง ดังจะเห็นได้จากตัวละครเอกฝ่ายหญิง 2 ตัว คือ ทองกร (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) และ สุนทรี (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์)

ทองกร เป็นผู้หญิงที่ใช้ความแค้นเป็นแนวทางเดินของชีวิต เธอเป็นตัวละครที่ทำให้เกิด "โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง" เธอเป็นเด็กสาวที่เติบโตมาเห็นความแตกต่างระหว่างทาสกับเจ้านาย ในวัยเยาว์ความคิดแค่นี้ในสภาพเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเธอเติบโตแม่ไม่ได้รับการศึกษา แต่เธอก็คิดเป็น เธอมองการเอาเปรียบของเจ้านายอย่างคั่งแค้นใจ จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ทองกรมีจิตใจแข็งแกร่งและเฉลียวฉลาดขึ้น เมื่อเธอตกเป็นของทนายชาย เธอไม่ได้เสียใจมากนัก เธอใช้ความเป็นสาวของเธอแก้แค้นทนายชาย ดังนั้นเธอจึงตั้งสติไว้อย่างมั่นคงว่าจะเก็บความแค้นนี้ไว้ไม่ให้หลบเลื่อนหรือลดน้อยลง เธอใช้ชีวิตของมารดาเป็นบทเรียนที่ดีสำหรับเธอ เธอจึงมีความแค้นกรุ่นอยู่ในใจตลอดเวลา ตลอดเรื่องเธอมีแต่พฤติกรรมการแก้แค้น และเพราะการมีอารมณ์แค้นรุนแรง ประกอบกับความฉลาดทำให้เธอประสบความสำเร็จ คือ ทุกคนในตระกูลของทนายชายต่างได้รับความบอบช้ำเมื่อสิ่งที่ทองกรมุ่งหวังเป็นไปดังคาดหมาย เธอดีใจมากจนไม่สามารถยังอารมณ์ไว้ได้จึงกลายเป็นคนเสียสติไป ศรีรัตน์สร้างทองกรได้อย่างมีชีวิตชีวาเหมือนคนจริง ๆ โดยเน้นเฉพาะด้านอารมณ์รุนแรง มีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ทองกรยังเป็นตัวละครที่มีพัฒนาการน่าติดตาม ถ้าจะมองให้ลึกลงไปอาจกล่าวได้ว่าชีวิตของทองกรสะท้อนให้เห็นการต่อสู้ทางชนชั้นซึ่งเกิดขึ้นได้เสมอผ่านชนชั้นที่ถูกกดขี่ ถูกเอาเปรียบหมดความอดทน การต่อสู้ของทองกร เป็นทางออกของคนที่ไม่มีความหวังอื่น ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ต่ำกว่านี้ เธอพยายามทำให้เข้มแข็ง แม้บางครั้งเธอจะรู้สึกว่าเป็นเหยื่อของความแค้นและการล้างแค้นนี้ด้วย

ส่วนสุนทรีจะต่างไปจากทองกร คือสุนทรีเป็นผู้หญิงที่ชอบซ้ำเพราะความทะเยอทะยาน เธอเป็นตัวละครที่เด่นที่สุดในเรื่อง ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ ศรีรัตน์สร้างตัวละครตัวนี้ได้อย่างมีชีวิตชีวา และสร้างได้ชัดทั้งทางรูปลักษณะและลักษณะนิสัย สุนทรีเป็นผู้หญิงที่งามเลิศและมีความทะเยอทะยานสูง ผู้เขียนเน้นความสวยของเธอมากกว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงในเรื่องอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะความสวยเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้เธอเป็นคาราได้ แม้เธอมีบุตรแล้วเธอก็ยังสวยเหมือนสาว ๆ การอยู่กับสามีที่ยากจนทำให้เธอไม่โกหกรหรือมีชื่อเสียงเหมือนเป็นคารา เธอจึงตัดสินใจแสวงหาความโกหกรและชื่อเสียงด้วยตนเอง ความทะเยอทะยานของสุนทรีมีมากจนเธอลืมนึกถึงบทบาทและหน้าที่ของภรรยาและมารดา เธอจึงจากสามีและบุตรไปอย่างไม่ใยดี กล่าวได้ว่าสุนทรีเป็นทั้งนักลงทุนและนักพนัน เธอยอมเสี่ยงเพราะความทะเยอทะยาน

...ชีวิตก็เหมือนกับเกมพนัน... ต้องกล้าได้กล้าเสีย ต้องทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้ใครมาเต็มตามความประสงค์ ถ้าอยากได้อะไรอย่างหนึ่งแตกตัวเสียอีกอย่างหนึ่งก็จะเปลืองเวลาเปล่า ในเกมพนัน คนที่ดังเลื่อมใสจะเสี่ยงเงินได้ในเกมชีวิตก็ฉนั้น

(ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์, 2505 ข : 2 : 154)

เธอลงทุนแม้กระทั่งตัวเอง เมื่อชัชวาลย์ (เจ้าของคณะละคร) ดังเลใจว่าจะให้เธอเป็นนางเอกหรือไม่ สุนทรีก็มีใจเด็ดเดี่ยว เธอจากเขามาและคิดหาทางใหม่ต่อไป สุนทรียังเป็นผู้หญิงเจ้ามารยา สร้างเรื่องลวงผู้อื่นเสมอ ๆ นอกจากนี้เธอยังชอบใช้ความสวย ความมีเสน่ห์ของตนยั่ววนชาย โดยเฉพาะผู้ชายที่แสดงท่าที่สนใจเธอ และเธอเห็นว่าเขาจะเป็นประโยชน์ต่อเธอ จนในที่สุดเมื่อเธอพบ กษม ผู้กำกับภาพยนตร์ เธอก็ได้เป็นคารา สวมความไฝ่ฝัน แต่สุนทรีมีความต้องการใหม่อีก เธอเห็นคณีสามีเก่ามีชื่อเสียง เธอก็ต้องการกลับไปอยู่กับเขาและบุตรอีก โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวคณีสามีเก่ากับคณีสตรีและบุตร ความริษยาทำให้เธอมีความปรารถนาแรงกล้า

ยิ่งขึ้น สุนทรียังมีลักษณะนิสัยไม่ยอมแพ้ ต่อการอะไรต้องพยายามไขว่คว้ามาให้ได้ เธอจึงก็คั่นครุอนงค์และพยายามไปสร้างสัมพันธ์กับคนรุ่นใหม่ แต่ไม่สำเร็จ เมื่อผิดหวังมาก สุนทรียิ่งคล้ายกับ แมน (แมน มนเทียร) และ เอนก (ทาสโลภี) คือหาทางออกโดยขาดสติ เดินไปในทางที่พาตัวเองให้เลื่อมโทรมลงไปอีก เธอเล่นการพนัน คี๋มจั๊กและตึกเฮโรอีน ในที่สุดสุนทรียังคาราญ์โด่งคังก็กลายเป็นผู้หญิงขี้เหล้า ตึคยาเสพตึค ร่างกายและจิตใจเลื่อมโทรม เธอหมดโอกาสที่จะไขว่คว้าคมันและบุตรมาเป็นของเธอได้อีก ชีวิตของสุนทรียังแสดงให้เห็นความไม่แน่นอนของชีวิต เธอเป็นไปเช่นนี้เพราะอารมณ์และกรรมของเธอเองทั้งสิ้น คังที่ รัชฎจวน อินทรกำแหง (2508 : 32-33) กล่าวไว้ว่า

...ชีวิตของสุนทรียัง สุรคูปต์ หรือ นุจรี คาริน เป็นชีวิตของผู้หญิงที่ชวนให้สลดสังเวชและอนาถใจแท้ ความที่เป็นทาสของอารมณ์แห่งความทะเยอทะยานอยาก ทำให้สุนทรียังไม่คิดถึงใครและไม่เห็นแก่ใครนอกจากตัวของหลอนเอง หลอนผละจากผู้ที่รักใคร่หวังใย ให้ความโอบอุ้มหลอนเหมือนผู้โดยสารเรือที่ตีมือหัวเรือเมื่อขึ้นท่า ความเป็นทาสของอารมณ์ใดทำให้หลอนเป็นคนใจดำ ยโส เจ้าสิ่งนี้แหละที่ไค้นำชีวิตหลอนไปสู่ความเปล่าเปลี่ยวเดียวดายในที่สุดของชีวิต... ในยามทุกข์ในยามเปล่าเปลี่ยว สุนทรียังวิงวอนขอพร ขอความเห็นใจจากสวรรค์เบื้องบน แต่ในชีวิตของหลอน สุนทรียังไม่เคยให้ความอบอุ่น ความจริงใจ ไม่เคยสร้างสวรรค์ให้แก่ใคร แลวหลอนจะหวังคำตอบจากสวรรค์กระไรได้

อาจกล่าวได้ว่าศรีรัตนประสพความสำเร็จในการสร้างสุนทรียังพอควร เพราะเธอเป็นตัวละครที่มีลักษณะเหมือนคนจริง ๆ ที่มีชีวิตวิเวกและมีพัฒนาการ

ค. ตัวละครฝ่ายปฏิบัติ

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติหมายถึงตัวละครที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวละครเอก ตัวละครฝ่ายปฏิบัติเป็นตัวละครที่สำคัญตัวหนึ่ง เพราะเป็นตัวละครที่ขัดแย้งกับตัวละครเอกและทำให้เรื่องดำเนินต่อไปอย่างมีรสชาติ เป็นที่น่าสังเกตุว่าตัวละครฝ่ายปฏิบัติไม่มีปรากฏในนวนิยายทุกเรื่องหรือทุกแนว จากการศึกษานวนิยายของศรีรัตนพบว่า

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติปรากฏในนวนิยายสะท้อนสังคม นวนิยายต่อสู้ผจญภัย และ นวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุตรกับเด็กที่บิดาหรือมารดานำมาเลี้ยง รวมทั้ง นวนิยายที่เสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างสองครอบครัว

1. ลักษณะรวม

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติที่ปรากฏในนวนิยายของศรีรัตนมีจำนวนมาก บางตัว มีอาชีพและฐานะต่างกัน แต่เมื่อวิเคราะห์ตัวละครฝ่ายปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นแล้ว สรุปว่ามีลักษณะร่วมกัน 2 ประการ คือ

- ก) ลักษณะทางกายภาพ
- ข) คุณสมบัติหรือลักษณะนิสัยด้านอื่น ๆ

ก) ลักษณะทางกายภาพ ศรีรัตนเสนอตัวละครฝ่ายปฏิบัติ โดยเน้นพฤติกรรม ความคิดและลักษณะนิสัยเป็นส่วนใหญ่ แต่ศรีรัตนไม่ให้ความสำคัญกับการเสนอลักษณะทางกายภาพมากนัก ดังนั้นลักษณะทางกายภาพของตัวละครฝ่ายปฏิบัติจึงมักไม่แจ่มชัดเท่าตัวละครเอกฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของตัวละครฝ่ายปฏิบัติแล้วเห็นได้ว่าผู้เขียนมักเสนอในด้านลบ ตัวละครฝ่ายปฏิบัติไม่ว่าจะมีอาชีพหรืออยู่ในฐานะอย่างไร มักจะมีลักษณะทางกายภาพน้อยกว่าตัวละครเอกเสมอ เช่น วิชัย (เมืองทาส) ผู้เป็นผู้จัดการโรงเลื่อยเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่สง่างาม "รูปร่างอ้วนๆ นัยน์ตาหยีเล็กเหมือนนัยน์ตาหมู คางสองชั้นยื่นออกมาจนเกือบไม่เห็นลูกตาที่จมหายไปอยู่ในมันลอนนั้น" (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2498 ข. : 1 : 10) หรือ ปลัดขจร (พสุธาที่ซำรัก) มีลักษณะที่ไม่น่านิยมและดูมีเล่ห์เหลี่ยม เพราะ "นัยน์ตาเหยี่ยวของปลัดขจรวาววับขึ้นแวบหนึ่ง ริมฝีปากบางแสดะยิ้ม" (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2501 ข. : 61) และ นักการเมืองอย่างวิจิตร (ทาสชีวิต) ก็มีลักษณะน้อยกว่าตัวละครเอกมาก กล่าวคือ เป็น "ชายรูปร่างผอมสูง ท่าทางกรองแกร่ง ผิวขาวสะอาดราวกับผู้หญิง และมีความตาอันคมปลาบ และเต็มไปด้วยชั้นเชิงเล่ห์เหลี่ยมอย่างไม่น่าไว้วางใจ" (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2496 : 1 : 8) เป็นต้น

ข) คุณสมบัติหรือลักษณะนิสัยคนอื่น ๆ ตัวละครฝ่ายปฏิบัติก็มี
คุณสมบัติหรือลักษณะคนอื่น ๆ รวมกัน 2 ประการ คือ

1) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติมักใช้อำนาจหรือฐานะที่เหนือกว่า
รังแกหรือเอาเปรียบผู้อยู่ในฐานะต่ำกว่า

2) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติมีจิตใจโหดร้าย ไม่มีความเห็นอก
เห็นใจผู้อยู่ฐานะต่ำกว่า

1) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติมักใช้อำนาจหรือฐานะที่เหนือกว่า
รังแกหรือเอาเปรียบผู้อยู่ในฐานะต่ำกว่า ในนวนิยายสะท้อนสังคม ตัวละครฝ่าย
ปฏิบัติที่เป็นข้าราชการ เช่น นายอำเภอชูศักดิ์ ปลัดสุชาติ (แผ่นดินนี้ของใคร)
ปลัดขจร (พสุธาที่ซาร์ก) และเจ้าหน้าที่สรรพสามิต (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ต่าง
คิดว่าตนเป็นข้าราชการ มีอำนาจเหนือชาวบ้านและเป็นนายชาวบ้าน ตัวละคร
ฝ่ายปฏิบัติจึงฉวยโอกาสรังแกและเอาเปรียบชาวบ้านด้วยวิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่
ขนาดไม่รุนแรงคือสร้างความเคียดแค้นให้แก่ชาวบ้านเล็กน้อย เช่น ข้าราชการ
ไปตรวจราชการที่ใดต้องให้ชาวบ้านต้อนรับเลี้ยงดูอย่างดี เป็นต้น จนถึงขั้นรุนแรง
ขนาดประพฤตินเป็นโจร ออกปล้นและฆาตกรรมชาวบ้าน

นอกจากข้าราชการประพฤตินชั่วร้ายโดยลำพังตามความต้องการของ
ตนแล้ว ข้าราชการบางคนยังเป็นเครื่องมือของนายทุนสร้างความเคียดแค้นให้แก่
ชาวบ้าน เช่น ปลัดขจร (พสุธาที่ซาร์ก) รับผิดชอบจากนายวิศิษฐ์นายทุนให้มา
เจรจาซื้อที่ดินจากชวช บางโอกาสข้าราชการก็เป็นผู้สนับสนุนผู้มีอิทธิพลให้
สามารถรังแกชาวบ้านได้มากและสะดวกขึ้นโดยไม่ต้องเกรงกลัวต่อกฎหมาย เช่น
ตำรวจบางคนสนับสนุนเชษฐาผู้มีอิทธิพล (ชายทรชน) เป็นต้น กล่าวได้ว่าข้าราชการ
หรือเจ้าหน้าที่ที่ศรีวิสัยเสนอส่วนใหญ่เป็น "ตัวร้าย" ในเรื่อง ข้าราชการหรือ
เจ้าหน้าที่ไม่เคยเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ใน แผ่นดินนี้ของใคร ผู้เขียนเสนอให้
เห็นว่าทั้งนายอำเภอชูศักดิ์ ปลัดสุชาติ และเจ้าหน้าที่สรรพสามิตมีพฤติกรรมเป็น
กลุ่มโจรในเครื่องแบบ ข้าราชการใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน ก็มีลักษณะไม่ต่าง

จากข้าราชการใน แผ่นดินนี้ของใคร มากนัก เพียงแต่ข้าราชการใน ก่อนจะสิ้น-
แสงตะวัน มีความเลวร้ายน้อยกว่าคือ ใช้อำนาจกดขี่บังคับชาวบ้านซึ่ง ๆ หน้า
ไม่ได้ปลอมแปลงตัวเป็นโจร เหมือนนายอำเภอชูศักดิ์และพรรคพวกใน แผ่นดินนี้-
ของใคร ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน ผู้เขียนสงัดทัศนะของตนที่มีต่อข้าราชการผ่าน
ชะเอมสาวชาวบ้านคนหนึ่งไว้อย่างน่าฟังว่า

...ช่วยอะไร...ไม่เห็นช่วย เห็นมีแต่จะคอยจ้องมาแตะกระดูกพวกเรา
เสมอ เรายื่นออกจนแสนจน จะซื้อหมูกินสักชิ้นก็คิดแล้วคิดอีก แต่เราคงสู้
หมูตัวหนึ่งถึงสูงสามรอยมาเลี้ยงเขา เวลาเขามาตรวจท้องที่ตามหน้าที่
อะไรนะ...อ้อ หน้าที่ราชการ ชาวปลา เบ็ด ไก่ ไช้ เหล้า หมกไป
ครึ่งละไม่ใช่น้อย

(ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2498 ก. : 1 : 650)

ใน พสุธาที่ซาร์ก พฤติกรรมของปลัดขจรและพรรคพวกที่กระทำต่อ ชวัช และ
พวกชาวไร่ที่อาศัยที่ดินของชวัชก็มีลักษณะเป็นนักเลงลอบกัดและโจรในเครื่องแบบ
เช่นเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อปลัดขจรไม่สามารถบังคับให้ชวัชขายที่ดินให้แก่พิสิษฐ์
ผู้เป็นนายทุนได้ เขาก็พาพรรคพวกลอบทำร้ายชวัชและปล้น ตลอดจนเผาไร่ชวัช

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติที่เป็นนักการเมือง เช่น วิจิตร (ทาสชีวิต) ก็
นิยมใช้อำนาจหรือฐานะที่เหนือกว่าเอาเปรียบหรือรังแกผู้ที่ค้อยกว่า วิจิตรเป็น
นักการเมืองที่ไม่มีน้ำใจเป็นนักการเมืองที่แท้จริง ศรีรัตนให้วิจิตร (นายกเทศมนตรี
ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) เป็นตัวแทนของนักการเมืองที่
เป็นฝ่ายตรงข้ามกับคร่าว ตัวละครเอกฝ่ายชายของเรื่อง วิจิตรเป็นนักการเมือง
ที่ไม่มีนโยบายและอุดมการณ์ เขามักใช้วิธีการที่ไม่อยู่ในครรลองประชาธิปไตยใน
การหาเสียง เช่น ใช้อำนาจและเงิน เขายังมุ่งโจมตีและใช้วิธีการทำลายฝ่าย
ตรงข้าม เช่น วางแผนประทุษร้ายและก่อการจลาจลขณะคร่าวขึ้นปราศรัยหาเสียง
การใช้อำนาจและตำแหน่งอดีตนายกเทศมนตรีข่มคร่าว ขณะเดียวกันก็ใช้เงินใน
การโน้มน้าวใจชาวบ้านให้เลือกเขาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นับเป็นการ
เอาเปรียบและรังแกผู้ค้อยกว่านั่นเอง

ในนวนิยายชีวิตครอบครัวตัวละครฝ่ายปฏิบัติจะอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า
 เช่น ธเนศ (เทพบุตรเสเพล) เป็นบุตรที่บิการักมาก นิรมิต นิรินธน์ และ
 นิบล (บนปรุพีเดียวกัน) เป็นบุตรที่ถูกตองตามกฎหมายของขุนนางคนหนึ่ง
 มานิต มาโนช และมาลิน (ก่อนจะถึงวันนั้น) เป็นบุตรของตระกูล มาศพฤษ
 ทานชาย (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) และ ท่าน (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) อยู่ใน
 ฐานะเจ้านาย ตัวละครฝ่ายปฏิบัติเหล่านี้มักใช้ความเหนือกว่ารังแกตัวละครเอก
 ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตนเอง เห็นได้จาก ธเนศ ถือว่าตนเองเป็นพี่และเป็นบุตรที่
 บิการัก เขาจึงรังแกธเนศผู้น้อง เมื่อเยาว์วัยธเนศมักใช้กำลังรังแกธเนศ ครั้น
 โตขึ้นเขาก็ยังทำร้ายจิตใจธเนศโดยการแย่งคูรักของธเนศ หรือพยายามกำจัดธเนศ
 ส่วน 3 พี่น้องใน บนปรุพีเดียวกัน มักรังแกที่สัมพันธ์ซึ่งเขาเข้าใจว่าเป็นเด็กที่
 บิดานำมาเลี้ยง ฝ่าย 3 พี่น้องใน ก่อนจะถึงวันนั้น ก็หาโอกาสกลั่นแกล้งพ่าย
 ผู้ซึ่งเขาเข้าใจว่าเป็นเด็กที่มารดานำมาเลี้ยง เมื่อ 3 พี่น้องในนวนิยายทั้ง
 2 เรื่องข้างกันนั้นมีผู้ใหญ่สนับสนุนด้วย พวกเขาจึงได้ใจรังแกที่สัมพันธ์และพ่าย
 มากยิ่งขึ้น การกลั่นแกล้งรังแกของตัวละครฝ่ายปฏิบัติใน บนปรุพีเดียวกัน
 และ ก่อนจะถึงวันนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกัน นั่นคือ พยายามทำให้ตัวละครเอก
 อับอายและได้รับความเจ็บช้ำขื่น ส่วนท่านชายและท่าน แม้จะมีฐานะต่างกัน
 กล่าวคือ ท่านชายเป็นเจ้านายมีเชื้อพระวงศ์ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นผู้ดีเก่า ท่านเป็น
 มหาเศรษฐีเจ้าของที่ดินและธุรกิจหลายอย่าง ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นผู้ดีใหม่ แต่ตัว
 ละครทั้ง 2 ตัวนี้ก็ ตัวละครฝ่ายปฏิบัติที่มีฐานะเป็นเจ้านายที่มักใช้ความเหนือ
 กว่ารังแกหรือเอาเปรียบครอบครัวคนรับใช้เสมอ เห็นได้ว่าท่านชายและท่าน
 พยายามบีบบังคับทั้งโดยตรงและโดยอ้อมให้ครอบครัวคนรับใช้จำยอมอยู่ใต้อำนาจ
 ตนต่อไป เขาทั้งสองให้คนรับใช้ทำงานหนัก จนไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อน ท่าน
 (บนปรุพีเดียวกัน) ให้ค่าตอบแทนครอบครัวคนรับใช้เป็นจำนวนน้อยมาก ส่วนท่านชาย
 (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) ไม่ให้เงินตอบแทนแก่ครอบครัวคนรับใช้เลย คน
 รับใช้ไม่สามารถยื่นค่าจ้างของตัวเองได้ จึงเป็นเสมือนทาสอยู่รับใช้ต่อไป

ท่านชายสามารถเอาเปรียบทองอ่อน และท่านสามารถเอาเปรียบบิดาของมณฑา ซึ่งเป็นคนชั่วรูดท่านไค้ตลอดมา เพราะทองอ่อนและบิดาของมณฑาเป็นคนมองเจ้านายในแง่ดี คิดว่าเจ้านายคือผู้มีพระคุณที่ตนจะต้องจงรักภักดี คนรับใช้เป็นผู้มีวาสนาน้อยจึงควรยอมให้แก่เจ้านายผู้มีบุญ บารมีและวาสนาคือ ความคิดดังกล่าวเปิดโอกาสให้ท่านชายและท่านเอาเปรียบมากยิ่งขึ้น

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติที่เป็นนายทุน ไม่ว่าจะปรากฏในนวนิยายสะท้อนสังคมหรือนวนิยายต่อสู้ผจญภัยล้วนมีลักษณะร่วมกัน คือ ใช้อำนาจจริงแก่ผู้ที่ค้อยกว่า เห็นได้จากวิชัย (เมืองทาส) เชนัญ (ชายทรชน) อำนาจ (ฟ้าสีเลือด) หลวงเดช (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และสง่า (คานสมิง) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติเหล่านี้มีความคิดว่า "สัตว์ใหญ่ยอมกินสัตว์เล็ก" และพวกเขายังไม่เชื่อในเรื่องกรรมและไม่เกรงกลัวต่อบาป พวกเขาจึงแสวงหาประโยชน์โดยการเอาเปรียบผู้ที่ค้อยกว่า เช่น วิชัยใช้อำนาจและหน้าที่เปี้ยคบังคับค่าแรงของคณงาน อำนาจจ่ายค่าแรงแก่คณงานโรงเลื่อยในอัตราต่ำมาก ส่วนหลวงเดชก็ใช้อำนาจขู่บังคับซื้อที่ดินจากชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านไม่ตกลงก็พยายามหาทางกลั่นแกล้งรังแก

...มันเป็นกฎธรรมชาติหรือจะเรียกว่าเป็นธรรมคาโลกก็ได้ ถ้าหากเราไม่มีกำลังที่จะขยายตัว แต่คนอื่นมีกำลังเหมือนอย่างเราเดี๋ยวนี้ก็คงจะเขาทำนองเดียวกัน เขาก็จะเหมือนนำหินก้อนที่ใหญ่มาลงมากวาดเราหลุมพ่นไปจากผืนแผ่นดินของเราเอง เราไม่เคยคิดขวางไม่ให้ใครมีกำลังที่จะขยายตัว พวกนั้นไม่รู้จักเพิ่มพูนกำลังของตัวเองเขาต่างหาก

(ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2506 ข.: 815-816)

2) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติมีจิตใจโหดร้าย ไม่มีความเห็นอกเห็นใจอยู่ที่ฐานะต่ำกว่า ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นในตัวละครฝ่ายปฏิบัติทุกตัว ไม่ว่าจะตัวละครตัวนั้นจะอยู่ในฐานะใดหรือมีอาชีพใด เช่น

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติในนวนิยายสะท้อนสังคม คือ นายอำเภอชูศักดิ์ ปลัดสุชาติ (แผ่นดินนี้ของใคร) ทหารวิเศษคองราษฏรโดยไม่คำนึงว่าราษฏรเหล่านั้นจะเดือดร้อนหรือไม่ เมื่อราษฏรขัดขึ้นก็หาวิธีกำจัด ปลัดขจร (พสุธาที่ซำรัก) ก็มีจิตใจโหดร้ายไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านายอำเภอชูศักดิ์และปลัดสุชาติ เห็นได้จากการพาพรรคพวกมารุมทำร้ายและลอบฆาตวิธ เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จก็พาพรรคพวกเข้าปล้นและเผาไรของชววิธและราษฏร วิธชัย (เมืองทาส) นอกจากเบียดบังค่าแรงคนงานแล้ว ครั้นพอคนงานรู้ทันกลโกงของตนก็ไล่คนงานคนนั้นออกทันที เขายังพยายามถ่วงเวลาไม่ยอมโอนอ่อนตามข้อเรียกร้องของคนงาน แต่ในที่สุดเขาก็พ่ายแพ้ต้องยินยอมตามข้อเรียกร้องของคนงาน

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติในนวนิยายต่อสู้ผจญภัยทั้ง 3 ตัว คือ อำนาจ (ฟ้าสีเลือด) หลวงเดช (ยังไม้สิ้นแสงดาว) และ สง่า (คานสมิง) ล้วนมีจิตใจโหดร้ายทั้งสิ้น พวกเขาทำให้ลูกน้องคิดกำจัดผู้ซึ่งผลประโยชน์โดยไร้เมตตาธรรม และไม่หวั่นเกรงต่อกฎหมาย เพราะเขาคิดว่า "ที่นี่เราเป็นกฎหมาย" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2509 : 248) การวางแผนทำร้ายหรือกำจัดชาวบ้านตลอดจนตัวละครเอก จึงเป็นความพอใจของตัวละครฝ่ายปฏิบัติเหล่านี้ พวกเขาไม่เคยรู้สึกสะเทือนใจหรือเศร้าสลดเลยเมื่อเห็นความตายของฝ่ายตรงข้ามหรือแม้แต่ฝ่ายตนเองก็ตาม

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติในนวนิยายชีวิตครอบครัว ต่างต้องการให้ตัวละครเอกได้รับความอับอาย เจ็บปวดหรือขมขื่น และถ้าหากตัวละครเอกฝ่ายชายจะประสบความหายนะ ตัวละครฝ่ายปฏิบัติก็จะพอใจเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากชเนศ (เทพบุตรเสเปด) พยายามแย่งชิงคู่รักของธม นอกจากนี้ยังพุดให้ธมเจ็บช้ำเสมือ ๆ ตอนท้ายเรื่องชเนศรู้สึกดีใจมากที่มีโอกาสกำจัดธม แต่เขาก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ใน บนปรุพีเดียวกัน 3 พี่น้อง คือ นิรมิต นิรินธน์ และนิลบุล ก็พยายาม

กลั่นแกล้งให้ทีมีพรชอกช้ำใจ ยิ่งเห็นทีมีพรได้รับความเจ็บช้ำหรืออับอายมากขึ้น
เท่าใด พวกเขาก็ยิ่งรู้สึกชอบใจและเห็นเป็นเรื่องสนุกสนาน ใน ก่อนจะถึงวันนั้น
3 พี่น้องคือ มานิต มาโนช และมาลิน มีลักษณะคล้ายคลึงกับ 3 พี่น้องใน บนปรูพี-
เดียวกัน มาก กล่าวคือ พี่น้องทั้ง 3 คนนี้พยายามวางแผนทำให้พ่ายแพ้ซึ่งเป็น
เด็กที่มารคานำมาเลี้ยงรู้สึกขมขื่นครั้งแล้วครั้งเล่า แม้พ่ายแพ้จะช่วยเหลือ
ครอบครัวทนอย่างใด บางครั้งยอมเสียสละเพื่อพี่น้องคนใดคนหนึ่งในตระกูล
พี่น้องทั้ง 3 คนนี้ก็ไม่เคยเห็นใจหรือซาบซึ้งในบุญคุณ พวกเขากลับพากันกลั่น-
แกล้งต่อไปอย่างสนุกสนาน ในนวนิยายชีวิตครอบครัวที่เสนอนิยฺหาคความขัดแย้ง
ระหว่างครอบครัวเจ้านายกับครอบครัวคนรับใช้ ท่านชาย (โสคนาฏกรรมของ-
สัตว์เมือง) และ ท่าน (บนปรูพีเดียวกัน) มีจิตใจที่โหดร้ายมาก เขาทั้งสองคน
ดูความลำบากอึดอัดขัดสนของครอบครัวคนรับใช้ด้วยความรู้สึกพอใจ เพราะต่าง
ไม่ต้องการให้ครอบครัวคนรับใช้ยืนอยู่ด้วยลำแข้งของตนเองได้ แต่เขาต้องการ
ให้ครอบครัวคนรับใช้ยอมจำนนและยอมอยู่ใต้อำนาจของเขาตลอดไป

2. ลักษณะพิเศษ

ตัวละครฝ่ายปฏิบัติกันนอกจากจะมีลักษณะร่วมกันดังกล่าข้างต้นแล้ว
ยังมีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไป สรุปได้ว่าลักษณะพิเศษของตัวละครฝ่ายปฏิบัติกัน
มี 3 แบบ คือ

ก) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติกันมักขาดความจริงใจ ลักษณะภายนอก
เหมือนเป็นคนดี แต่แก่นแท้มีใจคนดี

ข) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติกันหนึ่งในศักดิ์ตระกูล คุณุณคนที่ต่ำต่อยกกว่า
ถ้ายังอยู่ในวัยหนุ่มสาวมักมีจิตใจริษยาอาฆาต และถ้าอยู่ในวัยสูงอายุมักคลั่งไคล้
กามารมณ์

ค) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติกันมีลักษณะนิสัยก้าวร้าว นิยมใช้กำลัง
รุนแรงและคลั่งไคล้กามารมณ์

ก) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติมักขาดความจริงใจ ลักษณะภายนอก
เหมือนเป็นคนดี แต่โดยแก่นแท้แล้วมิใช่คนดี ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษ
 ของตัวละครฝ่ายปฏิบัติในนวนิยายสะท้อนสังคม เห็นได้ว่าตัวละครฝ่ายปฏิบัติ
 ที่เป็นข้าราชการมักมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราษฎรเสมอ ซึ่งเมื่อมองอย่างผิวเผิน
 อาจทำให้เข้าใจว่าข้าราชการเหล่านี้สนใจเอาใจใส่ราษฎร แต่แท้จริงนั้น
 ข้าราชการต้องการผลประโยชน์จากราษฎร เช่น นายอำเภอชูศักดิ์และปลัดสุชาติ
 (แผ่นดินนี้ของใคร) ไปเยี่ยมเยียนราษฎรเสมอ ๆ เพื่อคอยสอดส่องหาช่องทางนำ
 ผลประโยชน์ของราษฎรมาเป็นของตนหรือหาช่องทางปล้นราษฎร ส่วนเจ้าหน้าที่
 สรรพสามิตและพนักงานยึดทรัพย์ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ก็มักไปตรวจราชการ
 ในเมืองใหม่ของซัพ เพราะต้องการมีส่วนในที่กินและผลผลิต บางครั้งก็ไปเพื่อ
 ต้องการได้รับการเลี้ยงดูต้อนรับจากราษฎร นักการเมืองอย่างวิจิตร (ทาสชีวิต)
 ก็ดูเหมือนเป็นนักการเมืองที่มีน้ำใจและอหิยาศย์ดี เขาบอกกับคร่าวว่าตนเองลง
 คະแนบให้คร่าว แต่ขณะหาเสียงวิจิตรมักใช้ลูกน้องก่อกวนคร่าว และวิจิตรยังมี
 เบื้องหลังที่ไม่สุจริต วิชัย (เมืองทาส) ผู้จัดการโรงเลื่อยก็ดูเหมือนเป็นคน
 ตรงไปตรงมา แต่แท้จริงนั้นเขามีเล่ห์เหลี่ยมกับคนงานเช่นกัน เช่น เบียดบัง
 ค่าแรงล่วงเวลาบางส่วนไว้ ส่วนเมธิยู (ชายทรชน) ผู้เริ่มมีอำนาจและอิทธิพล
 นั้นก็แสดงตนเหมือนผู้มีจิตใจกว้างขวาง เป็นนักเลงแท้ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา แต่
 เมื่อตนและพรรคพวกเล่นการพนันพ่ายแพ้ใคร เขาก็จะใช้วิธีลอบกำจัด นอกจากนี้
 นี้ยังลอบฆ่าชาวบ้านเพราะต้องการที่ดินโดยโยนความผิดไปให้ผู้อื่นด้วย การที่ตัว
 ละครฝ่ายปฏิบัติในนวนิยายสะท้อนสังคมขาดความจริงใจและมีพฤติกรรมในแบบที่
 เรียกว่า "หน้าเนื่อใจเสือ" นี้ ทำให้ผู้ร้ายกาจและน่ากลัวกว่าตัวละครฝ่ายปฏิบัติ
 ในนวนิยายต่อสู้ผจญภัยและนวนิยายชีวิตครอบครัวซึ่งแสดงพฤติกรรมคานดาออกมา
 โดยตรง ไม่มีการเสแสร้ง

ข) ตัวละครฝ่ายปฏิบัติหนึ่งในศักดิ์ตระกูล คุณคนที่ทำทุกอย่าง
ถ้ายังอยู่ในวัยหนุ่มสาวมักมีจิตใจริษยาอาฆาต และถ้าอยู่ในวัยสูงอายุมักคลั่งไคล้
กามารมณ์ ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะพิเศษของตัวละครฝ่ายปฏิบัติในนวนิยายชีวิต-
 ครอบครัว เห็นได้จาก ชเนศ (เทพบุตรเสเพล) รู้สึกหึงในตนเองว่าตนเป็นบุตร
 ที่เกิดจากบิดา ส่วน ชมน ชนองชายคือบุตรที่เกิดจากชู้ของมารดา เขาจึงมอง

ชม : อย่างรังเกียจ ... เมื่อเห็นมารดารักชมมากกว่าตนก็ริษยา หาทางกลั่นแกล้ง เช่น แยกคูรักของชม หรือเมื่อมีโอกาสก็คิดกำจัด ส่วน 3 พี่น้อง คือ นิรมิต นิรินธน์ และนิลุล (บนปรุพีเดียวกัน) ก็ทะนงในศักดิ์ตระกูลที่สูงส่งของตน พวกเขา คุหิณท์ที่ชิมพรซึ่งพวกเขาเข้าใจว่าเป็นเด็กที่บิดานำมาเลี้ยง เมื่อเห็นบิดารักที่ชิมพร มากกว่าพวกตน และคนทั่ว ๆ ไปยกย่องให้เกียรติที่ชิมพร พวกเขาจึงริษยา ช่วยกัน หาทางกลั่นแกล้ง ครั้นความจริงเปิดเผยว่าที่ชิมพรคือบุตรที่แท้จริงของธิดา นิรมิต และนิลุลก็เปลี่ยนท่าที เลิกริษยาอาฆาต แต่มาโนชกลับริษยาอาฆาตมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ใน ก่อนจะถึงวันนั้น 3 พี่น้องคือ มานิท มาโนช และมาลิน มีลักษณะเหมือน 3 พี่น้อง ใน บนปรุพีเดียวกัน มาก คือทะนงในศักดิ์ตระกูลของตน ถูกพายุซึ่งเป็นเด็กที่ มารดานำมาเลี้ยง เมื่อมารดาแสดงความรักใคร่ มอบหมายให้พาพยาบาลดูแล กิจการของตระกูล 3 พี่น้องยิ่งคิดริษยา หาวิธีกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ครั้นมารดา เปิดเผยความจริงว่าพายุคือบุตรของบิดา นาง 3 พี่น้องก็ยังไม่ลดทิฐิมานะ ยังคง เจ็บแค้นและอาฆาตพายุ

ในนวนิยายชีวิตครอบครัวซึ่งสะท้อนปัญหาความขัดแย้งระหว่างครอบครัว เจ้านายกับครอบครัวคนรับใช้ ท่านชาย (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) และท่าน (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) ซึ่งอยู่ในฐานะเจ้านายมักพูดแสดงให้เห็นความหยิ่งในศักดิ์ตระกูล อยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็มักถูกคนที่ฐานะต่ำกว่า เช่น ตอนหนึ่งท่านชายพูดกับทวนว่า "ข้าก็จะว่าเป็นกรรมของข้าเอง ที่เลือดของข้าจะจางไปเพราะไปเกลือกกล้ำกับ คนชาติไพร่อย่างมึง เกียรติศักดิ์ของข้าจะมัวหมองเพราะเลี้ยงคนอย่างมึงไว้ มัน เป็นกรรมของข้าเอง" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์, 2500 ข : 120) ความหยิ่งใน ศักดิ์ตระกูลทำให้ท่านชายแต่งงานกับหญิงที่มีศักดิ์ตระกูลและฐานะเท่าเทียมกับตนทั้งที่ ไม่มีความรักต่อกันและหญิงนั้นเป็นญาติใกล้ชิด ความหยิ่งดังกล่าวทำให้ท่านชาย พยายามกีดกันทวนไม่ให้รักกับธิดาของท่าน แต่ท่านชายก็ไม่สามารถทำได้ ท่านใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง ก็หยิ่งในศักดิ์ตระกูลและฐานะ ตลอดจนชอบคุหิณท์ผู้ค้อยกว่าเช่นกัน เช่น ท่านพูดกับมณฑาเกี่ยวกับการไปยุ่งเกี่ยวกับสาวโซ้วว่า "คนอย่างนั้นจะต้องไปบอก ให้อะไรกับมัน เพียงแต่ลดตัวไปเกลือกกล้ำด้วยชั่วคราวมันก็จิตใจเห่อเต็นไปแล้ว"

(ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์, 2502 : 253) เป็นที่น่าสังเกตว่า ศรีรัตน์เสนอท่านใน คำนี้นี้ไม่ชัดเจนเท่าท่านชาย แต่อย่างไรก็ตาม จากพฤติการณ์บางอย่างเช่น ท่านไม่เคยสูงลิ้งกับผู้เข้าบ้านทั้งหลาย ไม่สนใจคนรับใช้นอกจากเฉพาะเวลาที่ต้องการสาวใช้ เป็นนางบำเรอ ก็สะท้อนลักษณะนิสัยดังกล่าวข้างต้นแจ่มชัดพอควร ทั้งท่านชาย และท่านยังมีจิตใจต่ำทรามและคลั่งไคล้กามารมณ์ ท่านชายได้ทองกร เป็นภรรยาทั้งที่ทองอรอนมารดาของทองกรก็เป็นภรรยาคนหนึ่งของตนอยู่แล้ว เหตุการณ์นี้สะท้อนถึงความต่ำทรามด้านจิตใจของท่านชาย ส่วน ท่าน ก็มีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันท่านชาย คือท่านปรารถนามนทพยาตรสาวของคนขบถ ท่านจึงใช้วิธีบีบบังคับให้มณฑาเข้ามารับใช้ในบ้านท่านและท่านก็ใช้เล่ห์เหลี่ยมจนได้มณฑาเป็นภรรยา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ท่านมีจิตใจต่ำทรามและมักมากในกามารมณ์เท่าเทียมกับท่านชาย

ค) ตัวละครฝ่ายปฎิบัติกษัตริย์มีลักษณะนิสัยก้าวร้าว นิยมใช้กำลังรุนแรง และคลั่งไคล้กามารมณ์ ลักษณะพิเศษนี้ปรากฏในตัวละครฝ่ายปฎิบัติกษัตริย์ในนวนิยายต่อผู้ผจญภัย กล่าวคือ อำนาจ (ฟ้าสีเลือด) หลวงเดช (ยังไม่สิ้นแสงดาว) และสง่า (คานสมิง) ต่างเป็นหัวหน้ากลุ่มนักเลงอันธพาล พวกเขาพยายามแผ่อิทธิพล สร้างความเป็นใหญ่ วิธีการแสวงหาอำนาจของพวกเขาออกมาในลักษณะก้าวร้าว นิยมใช้กำลัง พวกเขามักจะให้ลูกสมุนไปข่มขู่ชาวบ้านหรือทำให้ชาวบ้านหวาดกลัว และยอมสยบให้พวกเขา ถ้าชาวบ้านคนใดขัดขืน พวกเขาที่สั่งให้ลูกน้องปราบปราม สั่งสอนด้วยการทำร้ายร่างกายให้ผู้ขัดขืนได้รับความทรมานอย่างแสนสาหัส หรือมี ฉะนั้นก็กำจัดผู้ขัดขืนนั้นเสีย นอกจากนี้ อำนาจ หลวงเดช และสง่า ยัง คลั่งไคล้กามารมณ์เป็นอย่างมากแม้ว่าจะมีอายุมากแล้วก็ตาม เห็นได้จากอำนาจ ใช้ให้สาวกะเหรี่ยงจับตัวเศรษฐีเพื่อเรียกค่าไถ่ เมื่อเขาได้เกษแก้วธิดาสาวของ หลวงท่านุมา เขาก็ให้เธอเป็นนางบำเรอของเขา ส่วนหลวงเดชก็มีความปรารถนา จะได้กระแจะหญิงสาวเจ้าของร้านเหล้าในถิ่นนั้นเป็นภรรยา แต่เป็นที่น่าสนใจก็คือ แม่หลวงเดชจะชอบกระแจะมาก เขาก็มีลักษณะสุขุมกว่า อำนาจหรือสง่า เมื่อเห็นกระแจะยังไม่มีท่าทีว่าชอบพอเขา เขาก็ยังรีรอไม่ใช้กำลังและอำนาจ บังคับ สง่าเป็นหัวหน้านักเลงอันธพาลที่มีความคลั่งไคล้กามารมณ์มากที่สุด

เขามักมีหญิงบำเรอความใคร่เสมอ... สง่ายังตั้งกฎเกณฑ์ว่าเมื่อลูกน้องจับผู้หญิงมา
ไต่ต่องส่งให้บำเรอเขาก่อน ต่อจากนั้น สง่าจึงให้หญิงนั้นบำเรอลูกน้องคนอื่น ๆ
ต่อไป แม้ตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์จะคลั่งไคล้กามารมณ์มาก แต่พวกเขาก็ไม่มีเสน่ห์และ
ไม่มีอารมณ์ละเมียดละไมในเรื่องความรักใคร่ ผู้หญิงจึงมักไม่ค่อยประทับใจ ดังนั้น
เมื่อผู้หญิงของตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์มาพบตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งมีเสน่ห์เหนือกว่าตัว
ละครฝ่ายปฏิปักษ์ จึงหันมาสนใจตัวละครเอกฝ่ายชาย บางคนก็มีความสัมพันธ์ฉันชู้สาว
กับตัวละครเอกฝ่ายชายในระยะเวลารวดเร็ว เช่น การระเควก (ยังไม่สิ้นแสงดาว)
หรือ วัลยา และ จูรี (คานสมิง) เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ที่ศรีรัตนสร้างมักเป็นตัวละครที่ไม่สม-
จริง เพราะมีลักษณะนิสัยค้านเคี้ยวและส่วนใหญ่เป็นลักษณะนิสัยที่ไม่ดี ตัวละครประเภท
นี้ยังมักไม่มีพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงทางด้านลักษณะนิสัย ดังนั้นตัวละครฝ่าย
ปฏิปักษ์จึงมักเป็นคนไม่ค้ำแต่ตนจนจบเรื่อง ขณะที่อ่านผู้อ่านจะพบแต่ความชั่วช้าเลว-
ทรามประการต่าง ๆ ของตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ เห็นได้จากพฤติกรรมและลักษณะนิสัย
ของนายอำเภอบุชศักดิ์ และปลัดสุชาติ (แผ่นดินนี้ของใคร) ปลัดขจร (พสุธาที่ขำรัก)
ชเนศ (เทพบุตรเสเพล) และนางจาง (ฟ้าสีเลือด) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม
ตาม ตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์บางตัวก็มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านลักษณะนิสัย แต่น่าเสียดาย
ว่าผู้เขียนไม่ให้เหตุผลของการเปลี่ยนแปลงที่สมเหตุผลและน่าเชื่อถือ เช่น ผู้เขียนให้
ท่าน (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) เปลี่ยนจากการเป็นคนที่ยิ่งทะนงในศักดิ์ตระกูลและดูถูก
ผู้หญิงมาเป็นผู้ไม่ยิ่งทะนงตน และเห็นความสำคัญของความรักของหญิงดีขึ้น ศรีรัตน
เสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงนี้โดยให้ท่านสำนึกตัวได้ว่า

...มันเป็นความผิดของตนเอง ฉันเคยแต่คิดว่าเมื่ออายุได้เธอมาบำเรอความ
ปรารถนาที่ขอให้สมปรารถนาเท่านั้นเป็นพอ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจเธอมาควย...
...มันเป็นความคิดแบบเก่า ๆ ของคนจำพวกฉันที่คิดอยู่เสมอว่าผู้หญิงเป็นสัตว์-
เลี้ยวๆ เป็นทาสที่ไม่มีหัวใจ แต่บัดนี้ฉันรู้แล้วว่า ผู้หญิงไม่ว่าจะอยู่ในฐานะสูงส่ง
หรือต่ำซาลักเพียงใคร่ก็มีหัวใจเหมือนกันทั้งนั้น มีคุณค่าของความเป็นมนุษย์เท่ากับ
ผู้ชาย... บางทีจะยิ่งกว่าเสียควยซ้ำ ฉันมารูสึกเช่นนี้เอาเมื่อฉันเกิดรักภรรยาขึ้น
มาอย่างแท้จริง และไม่มีหวังเลยที่จะใคร่รักของภรรยาเป็นการตอบแทน

(ศรีรัตน สถาปนาวัด 2501 : 708-709)

ถ้าศรีรต์น์ให้ท่านค่อย ๆ เปลี่ยนอย่างมีเหตุผลสมควร จะทำให้ตัวละครมีความสมจริงขึ้น นอกจากนี้การเสนอลักษณะทางกายภาพของตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ ผู้เขียนมักเสนอในคำอธิบาย ตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์จึงมีแต่ส่วนไม่ดีทั้งทางลักษณะกายภาพและลักษณะนิสัย ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ไม่สมจริงมากขึ้น

ง. ตัวละครประกอบ

ในนวนิยายของ ศรีรต์น์ สถาปนาวัดณ์ มีตัวประกอบมากพอสมควร ตัวละครประกอบเหล่านี้ทำให้เรื่องสมบูรณ์และมีชีวิตชีวาขึ้น ผู้เขียนให้ตัวละครประกอบมีอาชีพแตกต่างกันไปเช่นเป็น นายทุน ข้าราชการ โสเภณี ชาวบ้าน และ นายแพทย์ เป็นต้น แต่ผู้เขียนมักสร้างให้ตัวละครที่มีอาชีพหรือฐานะเดียวกันมีลักษณะนิสัยคล้ายคลึงกันเสมอ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของตัวละครเหล่านี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วพบว่าผู้เขียนสร้างตัวละครประกอบในลักษณะที่เรียกว่าเป็น ตัวละครแบบฉบับ (Typed Characters) คือ ตัวละครมีลักษณะนิสัยประจำเป็นประเภท ๆ ไป (กุหลาบ มลลิกะมาส 2522 : 112)

ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาตัวละครประกอบโดยแยกวิเคราะห์ตามลักษณะอาชีพหรือฐานะของตัวละครนั้น ๆ โดยจะศึกษาเฉพาะลักษณะนิสัยหรือคุณสมบัติอื่น ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพราะการเสนอตัวละครประกอบ ศรีรต์น์มักเน้นที่ลักษณะนิสัยหรือคุณสมบัติอื่น ๆ ส่วนลักษณะทางกายภาพผู้เขียนไม่ให้ความสำคัญนัก ตัวละครประกอบที่น่าสนใจที่จะนำมาศึกษามี 8 ประเภท คือ

1. ตัวละครที่เป็นนายทุน
2. ตัวละครที่เป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ
3. ตัวละครที่เป็นชาวบ้าน
4. ตัวละครที่เป็นโสเภณี
5. ตัวละครที่เป็นกรรมกร
6. ตัวละครที่เป็นคนรับใช้
7. ตัวละครที่เป็นครู
8. ตัวละครที่เป็นแพทย์

1. ตัวละครที่เป็นนายทุน*

ตัวละครที่เป็นนายทุนที่ปรากฏในลักษณะที่เป็นตัวละครประกอบมีหลายตัว เช่น เจ้าของห้างอัดแผ่นเสียง (แมน มนเทียร์) วิทย เจ้าของโรงงานน้ำตาล (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) เก้าแก่น้อย นายทุนเจ้าของเหมือง (สายน้ำที่ไหลกลับมา) เจ้าของสำนักพิมพ์ (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) เป็นต้น นายทุนเหล่านี้มีความคิดและลักษณะนิสัยที่คล้ายคลึงกันมาก ที่เห็นแจ่มชัดคือ ทุกคนเป็นนักฉวยโอกาส ต่างถือคติว่า "สัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก" และนายทุนพวกนี้มักไม่เชื่อเรื่องกรรม พวกเขาพยายามหาผลประโยชน์เต็มที่โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า นายทุนที่มีกิจการเกี่ยวข้องกับงานศิลปะก็มักไม่คำนึงถึงคุณภาพและความสำเร็จของงานศิลปะ พวกเขาคำนึงแต่ผลกำไรที่จะได้เท่านั้น เช่น เจ้าของห้างอัดแผ่นเสียง เสนอกับ แมน มนเทียร์ นักดนตรีและนักแต่งเพลงที่มีความประณีตในการทำงานเป็นอย่างมากว่า

...ผมบอกก็ครั้งแล้วว่าคุณจะแต่งไปทำไมเพลงดี ๆ ยาก ๆ ให้เสียเวลา เราต้องการเพลงเนื้อร้องง่าย ๆ ขอความจะเบา ๆ บลู ๆ สักหน่อยก็ยังดี คนตรีประกอบมีเพียงซิมสองซิมจำพวกเกวาระ เคราะ โปกเปกแบบแจกชาย เกี่ยว กลอง เค็ก เสนสั๊กไบเราก้ช่ายไคดมไป

(พทม นารถสุภา, 2498 : 1 : 132-133)

นายทุนเจ้าของสำนักพิมพ์ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ไม่คำนึงถึงคุณค่าของงานศิลปะ แต่กลับให้ความสำคัญกับชื่อเสียงของนักเขียน ดังนั้นเขาจึงปฏิเสธงานเขียนของคมน์ ค้วย เหตุผลเพียงว่า

*นายทุนในที่นี้หมายถึงผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีธุรกิจบางประการ เช่น เป็นเจ้าของโรงงาน เจ้าของเหมือง เจ้าของโรงเลื่อย เจ้าของสำนักพิมพ์ หรือเจ้าของห้างแผ่นเสียง เป็นต้น อนึ่ง การวิจัยตัวละครที่เป็นนายทุนในช่วงนี้ผู้วิจัยไม่ได้ให้นายทุนที่ปรากฏในฐานะตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์มาวิจัยด้วย เพราะนายทุนที่เป็นฝ่ายปฏิปักษ์เป็นตัวละครที่สำคัญ ผู้วิจัยจึงแยกศึกษาละเอียดต่างหาก.

...วันหนึ่งพอคุณโง่คงขึ้นมาไม่ต้องวิ่งเอาไปเที่ยวขายทรอก เขาวิ่งไปขอซื้อคุณเอง บางรายใหญ่เงินดวงหนาเสียควยซ้ำๆ อย่างผมนี่แหละ ผมพูดไม่อาจ...เวลานี้คุณต้องออกหนอรอคอยหน่อย แต่ถาคุณกลายเป็นพลูโคงฟ้า กลายเป็นดวงการราในฟาวรรณกรรมแล้วละก้อ ผมนี่แหละอาจจะกลานไปขอเรื่องคุณเองที่เดียว...มันเป็นเรื่องธรรมดาโลกอย่าไปคิดอะไรมากนัก

(ศรีรัตน สถาปนาวัดน์ 2505 ข : 1 : 119)

เถาแก่น้อย เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของนายทุนที่ไร้เมตตาศรรรม เพราะเขามีความคิดว่า

...โลกปัจจุบันไม่ค่อยให้ออกาศคนที่ทำมาหากินโดยสุจริตตั้งตัวโคง่ายๆ มันต่องเอาเปรียบกันเขาไว้ให้มากที่สุดที่จะมากได้ มนุษย์จะต้องมีชีวิตรอยู่รวมกันโดยปราศจากสงสาร โครแข็งแรงกว่า ฉลาดกว่า ก็อยู่ไปอย่างมีความสุขสมบูรณ์ โครที่อ่อนแอโง่เขลาถ้ตกเป็นเหยื่อไป

(ศรีรัตน สถาปนาวัดน์ 2503 ค : 106-107)

กล่าวได้ว่านายทุนดังกล่าวข้างต้นเป็นนายทุนที่เราอาจพบเห็นได้เสมอๆ ในความเป็นจริง

อย่างไรก็ตาม ศรีรัตนได้สร้างนายทุนในอุดมคติไว้ในนวนิยายของเขาตัวหนึ่งคือ โกวิท (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์โกวิทแล้วพบว่าศรีรัตนต้องการสร้างโกวิทให้เป็นตัวแทนความคิดและเป็นตัวแทนของนายทุนที่ดี เห็นได้จากผู้เขียนสร้างให้โกวิทเป็นนายทุนที่มีกิจการต่างๆ มากมาย เขามีฐานะอยู่ในชั้นมหาเศรษฐีคนหนึ่ง โกวิทเป็นนายทุนที่ต่างไปจากนายทุนทั่วๆ ไป กล่าวคือ เขาเห็นความสำคัญของประชาชนมากเพราะเขาคิดว่า "ไม่ว่าโลกจะวิวัฒนาการไปทางไหน จะคิวิเศษหรือฉิบหายวอดวายไปอย่างไร ประชาชนเท่านั้นที่จะคงอยู่...และอยู่ไปชั่วนิรันดร์ และไม่มีอำนาจอันใดจะคงทนอยู่ได้ ถ้าอำนาจนั้นมิได้มาจากมหาชน มิได้เกาะแน่นอยู่กับประชาชน" (ศรีรัตน สถาปนาวัดน์ 2498 ก : 1 : 629) เขาจึงพยายามยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้นโดยนำเงินไปลงทุนทำธุรกิจเพื่อให้ประชาชนได้มีงานทำ โกวิทยังเป็นนายทุนที่รักความยุติธรรมและต้องการเห็นความเป็นธรรมของสังคม

เขาปรารถนาให้รัฐบาลเร่งยกระดับฐานะคนจนให้ดีขึ้น เมื่อรัฐบาลไม่กระทำ
ดังที่เขาปรารถนา เขาก็คับแค้นใจและวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรง

...เขาไม่นึกหรือกว่า "เสรีประชาธิปไตย" จะยืนยงอยู่ได้ก็ด้วยการที่คน
ทั้งชาติได้รับความสุขสมบูรณ์ในระดับเดียวกัน... แต่ถึงเวลาเปิดประตูออก
ไป ฉันจึงมองเห็นแพทย์พยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างให้คนหนึ่งเป็นทวดาศถิตย์
อยู่บนสวรรค์ชั้นสุชาวดี ส่วนอีกพวกหนึ่งกระที่บใหม่มันจมลงไปอยู่ที่โถมาศาล
โตนรกโลกกัน

(ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2498 ก : 1 : 629)

โกวิทเป็นนายทุนที่ถือคอมมิวนิสต์แต่วิธีต่อต้านคอมมิวนิสต์ของโกวิทต่างไปจาก
นายทุนคนอื่น ๆ เขาใช้วิธี "อุ้มชูคนยากจนให้สุขสบายขึ้น พวกนั้นก็จะไม่กลายเป็น
คอมมิวนิสต์ไป" (ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2498 ก : 2 : 763) คุณสมบัติ
ของโกวิทดังกล่าวข้างต้นเป็นความดีงามที่น่าชื่นชมยิ่ง น่าเสียดายว่าคุณสมบัติ
เหล่านั้นปรากฏอยู่ในจดหมายที่โกวิทเขียนถึง ชัพ และเป็นคำพูดตอนหนึ่ง
ที่เขาพูดกับชัพ แต่ในส่วนที่เป็นพฤติกรรมที่โกวิทแสดงโดยตรงนั้นมีเป็น
ส่วนน้อยที่เป็นความดีงาม กล่าวคือ ผู้เขียนเสนอให้เห็นว่าโกวิทลงทุนช่วยเหลือ
ชัพ โดยการซื้อรถแทรกเตอร์ให้ และยังลงทุนสร้างโรงงานน้ำตาล
โรงงานมันสำปะหลังให้เมื่อกใหม่ของชัพ เมื่อชัพนำผลผลิตไปขายได้ก็จะใช้เป็น
เงินคืนให้เขา ส่วนพฤติกรรมอื่น ๆ ของโกวิทที่ปรากฏเสมอ ๆ ในเรื่องสะท้อน
ว่าเขาเหมือนชายโสดที่ฐานะร่ำรวยทั่ว ๆ ไป คือใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในการเที่ยว-
เตรและควงผู้หญิงโดยไม่คอยซ้ำหน้า ซึ่งแสดงว่าโกวิทยังคงเห็นผู้หญิงเป็นวัตถุ
พฤติกรรมของโกวิทที่แสดงออกอย่างแท้จริงกับอุดมการณ์ที่ปรากฏในจดหมายหรือ
จากคำพูดของเขาจึงมีความขัดแย้งกันเป็นอย่างมาก ความขัดแย้งนี้ทำให้โกวิท
เป็นตัวละครที่มีความลึกซึ้งและขาดความสมจริง เมื่อพิจารณาโกวิทอย่างรอบคอบ
และลึกซึ้งแล้ว อาจกล่าวได้ว่าโกวิทเป็นนายทุนในอุดมคติของผู้เขียนนั่นเอง

2. ตัวละครที่เป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ตัวละครประกอบที่เป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐปรากฏอยู่ใน
นวนิยายหลายเรื่องของศรีวิรัตน์ ข้าราชการเหล่านี้ยังมีหลายประเภท เช่น

ตำรวจ ข้าราชการกรมโลหกิจ ข้าราชการฝ่ายปกครอง เป็นต้น กล่าวได้ว่า ข้าราชการทุกประเภทในนวนิยายของศรีวิทย์เป็นผู้ที่ไม่คำนึงถึงคุณประโยชน์ เพราะต่างมีความคิดและพฤติกรรมไม่ถึงงามและไม่สร้างสรรค์ เมื่อศึกษาวิเคราะห์ข้าราชการแต่ละประเภทแล้ว ผู้วิจัยพบว่าข้าราชการเหล่านี้มีลักษณะที่ไม่น่าชื่นชมแตกต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ ถ้าเป็นตำรวจมักไม่ประพฤตินเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์อย่างแท้จริง ตำรวจบางนายไม่มีอุดมการณ์ในการทำงาน เขามักปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัดโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองถึงความเหมาะสมใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเขาหวังเพียงให้ผู้นั่งคับบัญชาพอใจและตนจะได้รับความดีความชอบ เช่น ร.ต.อ. การันต์ (ทาสชีวิต) มีความคิดว่า

...ผมทำตามทั้งนั้น เพราะเสียงที่มาจากเบื้องบน ย่อมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และถูกต้อง ผมไม่สนใจว่าเมืองไทยจะปกครองด้วยลัทธิแบบใดหรืออย่างไร... ผมไม่รับรูว่าการกระทำอย่างไรเป็นผิดหรือลัทธิการปกครอง ถ้าหากว่าการกระทำนั้นเกิดจาก "เขา" ผมปกครองประเทศเพราะเขาจ้าง... เขาให้ยศศักดิ์เงินมาก็เพื่อการรับใช้และซื้อสัตย์ต่อเขาเท่านั้น

(ศรีวิทย์ สถาปนวัตน์, 2496 : 1 : 632-633)

ตำรวจบางนายปฏิบัติงานอย่างไม่จริงจังจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร บางโอกาสตำรวจก็ทำงานล่าช้า ไม่สามารถช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชน ได้ทันการณ์ เช่น ตำรวจใน มรสุมชีวิต ชายทรชน และ ฟ้าสีเลือด เป็นต้น นอกจากนี้ตำรวจบางนายยังมีส่วนสนับสนุนผู้มีอิทธิพลหรือเป็น เครื่องมือของผู้มีอิทธิพลสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนมากขึ้น เช่น ตำรวจใน คานสมิ้ง ผลชาติเขารัก เป็นต้น

ส่วนตัวละครประกอบที่เป็นข้าราชการพลเรือน มีทั้งที่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้ที่มาเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยนั้น ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าเป็นเพราะเขาคิดว่าข้าราชการเป็นอาชีพที่สบาย ไม่ต้องกระสีหรือรับข้าราชการประเภทนี้จึงมักทำงานตามสบาย ไม่หวังความเจริญก้าวหน้าในอาชีพทำงานแบบที่เรียกว่า "เข่าขามเข็นขาม" ผู้เขียนให้ ทนง (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) เป็นตัวแทนของข้าราชการประเภทนี้อย่างแจ่มชัด แม้ทนงตระหนักดีว่าการกระทำ

ของเขาไม่ถูกต้อง แต่เขาไม่สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองได้ เขาจึง
เป็นเสมือนตัวถ่วงความเจริญของราชการ

ส่วนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในนวนิยายแทบทุกเรื่องของศรีรัตนก็เป็นผู้ใหญ่ที่ไม่น่าเลื่อมใส เพราะข้าราชการพวกนี้รักความสะบายสบาย มักวางตน
เป็นนายประชาชน นิยมการมีภรรยาบ่อย ข้าราชการบางคนเมื่อไปตรวจราชการ
ในท้องถิ่นต่าง ๆ ต้องการให้ประชาชนต้อนรับอย่างดี บางคนถือโอกาสนำสาว
ชาวบ้านมาเป็นภรรยาชั่วคราวของตน เช่น บุณย์ศักดิ์ (สายน้ำที่ไหลกลับมา)
 เป็นต้น

3. ตัวละครที่เป็นชาวบ้าน*

นวนิยายของศรีรัตนมีตัวละครที่เป็นชาวบ้านอยู่หลายเรื่อง ทั้งนี้เพราะ
นวนิยายของเขาส่วนใหญ่ใช้ฉากชนบท ตัวละครที่เป็นชาวบ้านจึงเป็นองค์ประกอบ
สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ ศรีรัตนมักกล่าวถึงตัวละครที่เป็นชาวบ้านในลักษณะที่เป็น
กลุ่มชน ชาวบ้านที่ผู้เขียนเสนอมักเป็นคนซื่อ ขยันทำมาหากิน ไม่เบียดเบียนและ
มีความจริงใจต่อกัน เมื่อมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือท้องถิ่นของตน
ชาวบ้านก็จะรวมกลุ่มกันปรึกษาหารืออย่างพี่น้อง การประชุมปรึกษาของพวกเขา
มีลักษณะเป็นกันเอง ไม่มีพิธีรีตอง ผู้ใดต้องการแสดงความคิดเห็นอย่างใดก็
สามารถแสดงได้โดยเสรี แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านมักไม่ค่อยพูดแสดงความคิดเห็น
บางครั้งการพูดจาในที่ประชุมเป็นแบบที่เล่นที่จริง มีการหยอกล้อกันบ้าง ผู้เขียน
สะท้อนว่าชาวบ้านมักขาดลักษณะผู้นำ ไร้การศึกษา และมีลักษณะนิสัยประนีประนอม
ยอมทนมากเกินไป ดังนั้นเจ้าหน้าที่และนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลอื่น ๆ จึงมักเอา
เปรียบและรังแกชาวบ้านได้เสมอ อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวบ้านมีผู้นำที่เขาศรัทธา
พวกเขาก็พร้อมจะ เป็นผู้ตามและลุกขึ้นมาต่อสู้กับผู้ที่มีอิทธิพลอื่น ๆ ที่คอยรังแก
ลักษณะดังกล่าวของชาวบ้านข้างต้นเห็นได้จากนวนิยายของศรีรัตนหลายเรื่อง เช่น
แผ่นดินนี้ของใคร ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน สุภาพบุรุษไพร่ ชายทรชน พสุธาที่ซำรัก

* ชาวบ้านในที่นี้หมายถึงชาวไร่ ชาวนาที่อยู่ตามชนบท.

ฟ้าสีเลือด และ คานสมิง เป็นต้น

4. ตัวละครที่เป็นโสเภณี

ตัวละครประกอบที่เป็นโสเภณีมีหลายตัว เช่น พระเย็บ (ทาสชีวิต) รุจิรา (ชายทรชน) อรทัย (มรสุมชีวิต) เขาวมาลัย (แมน มนเทียร) คาริกา (จากนั้น...จนนิรันดร) และ จันทรแรม (ฟ้าสีเลือด) เป็นต้น ผู้เขียนให้ตัวละครเหล่านี้สะท้อนความคิดของโสเภณีว่าโดยแท้จริงแล้วไม่มีใครต้องการเป็นโสเภณี เพราะทุกคนตระหนักดีว่าฐานะของโสเภณีในสังคมนั้นต่ำต้อยอย่างมาก สังคมรังเกียจและมองโสเภณีเป็นเสมือนวัตถุที่ขายสามารถซื้อได้เมื่อเขาพอใจ และไม่มีชายใครรักและต้องการแต่งงานกับโสเภณี ดังที่อรทัยสรุปไว้ว่า

...คนอย่างเราสูงจนตัวอย่างไร ก็ไม่มีผู้ชายคนไหนเลี้ยงเราจริงๆ รักเราจริง... ถ้าไม่มีผู้ชายสักมากเทียวแสวงหาความสำราญคานนี้อยู่อย่างไม่กลัวหมกเปสื้อง ผู้หญิงอย่างเราจะไปเกาะขาอ่อนวอนให้เขาเขาร่างกายเราไปใครหรือ คนหนึ่งหิวเงิน คนหนึ่งหิวกามมันก็เป็นกรแลกเปลี่ยนกันไปอย่างเหมาะสมแล้ว ยุติธรรมแล้ว

(ศรีรัตน สถาปนวิธาน. 2501 ก : 273-274)

แต่ที่ผู้หญิงเหล่านี้มาเป็นโสเภณีเพราะความจำเป็นบังคับ พวกเขาได้รับการศึกษายากจน และขาดญาติมิตร เพื่อนฝูงที่จะช่วยเหลือค่าจูน พวกเขาจึงต้องเป็นโสเภณีถึงแม้โสเภณีเหล่านี้เป็นหญิงคนชั่วในสายตาคคนอื่น ๆ พวกเขาเองก็มีความตั้งใจเห็นได้จากพระเย็บ รุจิรา และอรทัย ต่างก็รักความยุติธรรม พวกเขาถึยยืนอยู่ข้างฝ่ายดีเสมอ เมื่อเธอเห็นความเลวร้ายของบางคน เช่น นักการเมืองที่ชอบคดโกง ไม่มีอุดมการณ์ ผู้มีอิทธิพลที่มักรังแกชาวบ้าน ตลอดจนเห็นความไม่ถูกต้องใด ๆ ก็ตาม พวกเขาจะไม่พอใจและต้องพยายามช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาเท่าที่จะทำได้

นอกเหนือจากแนวความคิดของโสเภณีที่คล้ายคลึงกันดังกล่าวข้างต้นแล้ว โสเภณีบางคนยังเป็นตัวละครที่น่าสนใจในแง่มุมต่าง ๆ กัน กล่าวคือ พระเย็บ (ทาสชีวิต) เป็นโสเภณีที่มีสำนักทางการเมืองสูง เธอมีความสนใจการเมืองและต้องการให้นักการเมืองที่มีนโยบายและอุดมการณ์ที่ดีได้เป็นสมาชิก

สภาผู้แทนราษฎร พะเยียยัง เป็นตัวละครที่สะท้อนลักษณะของผู้หญิงที่มีรักแท้ เธอเสียสละแม้ชีวิตเพื่อคราว-ชายที่เธอรัก เธอจึงเป็นเสมือนตัวแทนของโสเภณีที่มีจิตใจสูงส่งคิงาม นายกย่อง

รุจิรา (ชายทรชน) เป็นโสเภณีที่ต่างไปจากพะเยีย กล่าวคือ เธอพยายามไขว่คว้าหาหลักประกันให้แก่ชีวิตโดยหวังจะแต่งงานและใช้ชีวิตคู่กับ เณชฌิต แต่เณชฌิตก็เห็นเธอเป็นเพียงนางบำเรอ เธอยังมีความเชื่อว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เธอจึงพยายามเตือนเณชฌิตให้ระหนักในเรื่องกรรม วิธีชีวิตของรุจิราในตอนท้ายเรื่องก็สะท้อนว่าความเชื่อของเธอเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะหลังจากที่เธอพยายามห้ามปรามเณชฌิตไม่ให้สร้างกรรมชั่ว และช่วยเหลือพิชิตผู้เป็นคนดี เธอก็ได้ไปใช้ชีวิตคู่กับพิชิตชายที่เธอรักในที่สุด

อรทัย (มรสุมชีวิต) เป็นโสเภณีที่เข้าใจชีวิตและสังคมดีที่สุดในเรื่อง เธอมองทุกสิ่งทุกอย่างตามสภาพที่เป็นจริง เธอยอมรับว่าสถานะของโสเภณีในสังคมนั้นต่ำต้อยอย่างยิ่ง แต่เธอก็ไม่เศร้าสร้อย กลับทำใจได้และพยายามทำฐานะที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้นโดยมุ่งกอบโกยศกตวงผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ดังเธอบอกกับบุษมาว่า "เมื่อเราไม่สามารถหลุดพ้นไปจากระบบชีวิตชั่ว ๆ เช่นนี้ได้ และไม่มีการยืมดีจะช่วยให้ทางเดียวคือ ต้องพยายามหาประโยชน์จากระบบชีวิตชั่ว ๆ นี้ให้ได้มากที่สุดที่จะทำได้" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์, 2501 ก: 307) ความคิดดังกล่าวทำให้อรทัยเป็นโสเภณีที่สดชื่นแจ่มใส เธอเป็นตัวของตัวเองตลอดเวลาและทำทุกอย่างที่พอใจ เธอไม่สนใจว่าใครจะมองเธออย่างไร อรทัยเปลี่ยนคูนอนบอยและไม่เคยหวงตัว เธอไม่มีความคิดที่จะหาคนรักและแต่งงานเป็นหลักฐาน ทั้งนี้มีใจว่าเธอชอบชีวิตเสเพล แต่เป็นเพราะเธอเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้ชายและคนอื่น ๆ ที่มีต่อโสเภณี และเธอก็ตั้งใจว่าผู้ชายทุกคนเห็นโสเภณีเป็นเพียงเครื่องบำปัดความใคร่เท่านั้น ด้วยความจัดเจนต่อชีวิตเช่นนี้ทำให้อรทัยเป็นผู้หญิงที่ไม่ละเอียดย่อนและไม่คอยสนใจด้านความรู้สึกนัก เธอมักสอนบุษมาเสมอว่า "เงินต้องมาก่อนความรัก" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2501 ก : 275) แม้จิตใจของอรทัยจะแข็งกระด้าง แต่ในส่วนลึกเธอมีจิตใจคิงาม เธอเป็นตัวละครที่สะท้อนถึงความเป็น "เพื่อนแท้" อรทัยไม่เคยทอดทิ้งบุษมาผู้น่าสงสารเลย

โดยเฉพาะในยามที่ชุมชนเจ็บป่วยไร้ที่พึ่งพิง

5. ตัวละครที่เป็นกรรมกร

ศรีรัตนสร้างตัวละครประกอบที่เป็นกรรมกรไว้ในนวนิยายของเขาหลายตัว ตัวละครที่เป็นกรรมกรมักปรากฏเป็นกลุ่มเช่นเดียวกับชาวบ้าน เห็นได้จากใน เมืองทาส โสภณากรรมของสัตว์เมือง ฟ้าสีเลือด เป็นต้น ตัวละครที่เป็นกรรมกรเหล่านี้กล่าวได้ว่ามีพื้นฐานและลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ ไร้การศึกษา คอยขบถ ไม่มีลักษณะผู้นำและมีฐานะยากจน ความจำเป็นทางเศรษฐกิจบังคับให้เขาต้องมาขายแรงงาน การไม่มีทางเลือกสำหรับความอยู่รอดของชีวิตทำให้กรรมกรส่วนใหญ่ยอมจำนนให้แก่นายจ้าง แม้พวกเขาถูกเอาเปรียบ แรงงานหรือค่าแรง แต่ถ้ามกรรมกรเหล่านี้มีหัวหน้าหรือผู้อื่นมากระตุ้นเรียกร้องให้คำนึงถึงความเป็นธรรมและการถูกเอาเปรียบ พวกเขา ก็มักให้ความร่วมมือด้วย เห็นได้จากกรรมกรใน เมืองทาส และ โสภณากรรมของสัตว์เมือง เป็นที่น่าสังเกตว่ากรรมกรใน ฟ้าสีเลือด ที่ศรีรัตนสร้างมีลักษณะที่พัฒนาขึ้น กล่าวคือ กรรมกรส่วนใหญ่ไม่ยอมจำนนต่อนายจ้าง พวกเขาปฏิเสธไม่ยอมทำงานให้นายทุนเมื่อไม่ได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรม ซึ่งลักษณะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษสำหรับตัวละครที่เป็นกรรมกรของศรีรัตน

อนึ่ง ในบรรดาตัวละครที่เป็นกรรมกรทั้งหมด นอกจาก นัค ตัวละครเอกฝ่ายชายใน เมืองทาส (ดังกล่าวนำแล้วในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายชาย) ยังมีกรรมกรหญิงตัวหนึ่งที่น่าสนใจเพราะมีลักษณะค่อนข้างก้าวหน้าคือ ฉวี (เมืองทาส) ผู้เขียนสร้างฉวีให้มีลักษณะต่อสู้ ไม่ยอมจำนน เธอรักความยุติธรรม รังเกียจการกดขี่และการเอารัดเอาเปรียบ เมื่อเธอเห็นกรรมกรคนหนึ่งไม่ได้รับความยุติธรรมจากนายทุน เธอจึงไม่อาจทนนิ่งเฉยอยู่ได้ เธอพยายามปลุกเร้าให้กรรมกรตระหนักว่าควรรวมพลังกันต่อสู้และเรียกร้องความเป็นธรรม

... ถ้าหากว่าพวกเราหลาย ๆ คนช่วยกันสนับสนุน เขาก็คงจะมีผลบ้าง เรื่องอย่างนี้ถ้าคนงานอย่างพวกเราไม่ต่างคนต่างเอาตัวรอดเสียหมด คอยสอดส่องดูว่าใครจะเดือดร้อนเพราะถูกรังแก ไม่ได้รับความยุติธรรม

แล้วก็ร่วมมือรวมใจกันคัดค้าน หรือหาทางช่วยเหลือ เรื่องบ้า ๆ ที่ทำให้
พวกเราเป็นเหมือนขี้ฝุ่นให้เขาเหยียบย่ำมานานกาลก็เลยลดน้อยลง
บาง

(ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2498 ข : 1 : 372)

ดังนั้นก่อนการหยุดงานประท้วงและระยะต้นของการหยุดงานประท้วงของกรรมกร
ศรีรัตน์ใช้ถ้อยคำอธิบายพฤติกรรมของฉวีอย่างแจ่มชัดว่า "หล่อนไม่ยอมหยุดปาก
ที่จะสาธิตไปลงในหัวใจของทุกคน... ไม่มีการพูดกระพืออารมณ์ของใครจะทำให้
ให้เกิดผลได้ก็ยิ่งกว่าคำพูดของผู้หญิงที่ค่อนข้างแกนแกวอย่างฉวี" (ศรีรัตน์
สถาปนวัฒน์ 2498 ข : 1 : 409) แม้ฉวีจะเค็ดเคี้ยวเข้มแข็งในตอนแรก
แต่เมื่อ นิค หัวหน้ากรรมกรที่เธอรักถูกลอบทำร้ายและได้รับอันตราย
ต่าง ๆ ฉวีก็เหมือนหญิงสาวทั่ว ๆ ไป คือ เธอเริ่มรู้สึกห่วงชายที่เธอรักและ
คิดเห็นแก่ตัว เธอจึงขอร้องให้ นิค เลิกต่อสู้ ฉวียังเป็นหญิงสาวที่มีรัก-
แท้และชอบความเรียบง่าย เมื่อเธอรักนิค เธอก็ยอมเป็นภรรยาเขาตามความ
พอใจโดยไม่คำนึงถึงประเพณีหรือพิธีการใด ๆ ทั้งสิ้น เธอมีความจริงใจและ
ซื่อสัตย์ค่อนข้างเสมอ เธอจึงไม่รู้สึกหวั่นไหวไปกับชายอื่นที่พยายามมาข้องเกี่ยว
กับเธอ ผู้เขียนยังสร้างให้ฉวีมีความสมจริงเหมือนผู้หญิงส่วนมาก คือ เธอมัก
ห่วงหวงนิคและไม่พอใจที่รัชสิริมาสนใจคนรักของเธอ เธอจึงมักพูดจาเสียดสี
เหน็บแนมรัชสิริเสมอ ลักษณะดังกล่าวทำให้ฉวีมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น

ศรีรัตน์ยังให้ฉวีเป็นตัวละครถ่ายทอดทัศนะของผู้เขียนเกี่ยวกับนัก-
การเมืองและการเมืองของไทยว่า

...การเล่นการเมืองอย่างโคดเคี้ยวไม่ทำให้นายนิคทำอะไรได้เลย
นายนิคจะทำอะไรเพื่อประชาชนเขาก็คอยขัดขวางไว้ เพราะไม่ใช่พวก
ของเขา ฉวีเห็นหลายคนแล้วที่ทำท่าแข็งคืออยู่หอก แต่มันก็เหมือนเขาไป
นอนกินเงินกูเคื่อน ทำประโยชน์อะไรใหญ่แก่ประชาชนไม่ได้ ก็เลยยอมเขา
พุงๆ เพื่อรองขอให้เขาแบ่งปันอะไรใหญ่แก่ประชาชนบ้าง แต่เขาไม่รู้ออก
วานันเป็นการยอมของเขาเพื่อเรียกร้องเอาบางสิ่งบางอย่างที่เลวร้าย
สำหรับประชาชน เป็นการตอบแทนในภายหลัง พวกที่ยอมเขาพวกพ้อง
เพื่อประโยชน์ที่แก่แก่เพื่อประโยชน์ในท้องถิ่นของตัวเองก็ตาม ไคกลาย
เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของนักการเมืองซื่อ เม่ออำนาจและบ้า ๆ เปอ ๆ

มากคี่ปีบึงคับประชาชนของตนเอง จริงอยู่...ประชาชนอาจได้รับการ
ทะนุบำรุงบางควยเงินเล็ก ๆ นอย ๆ แทวาทความตองการของนักการ-
เมืองที่นึ่งอยุบนหัวของคณเหล่านั้นบึงคั้น...รีคเอาไปจากประชาชนเกิน
กวาทที่ไหลายรอยเทานัก

(ศรีรัตน สถาปนวิธาน. 2498 ข : 2 : 1498-1499)

ทัศนะดังกล่าวสะท้อนว่าผู้เขียนมองอนาคตการ เมืองไทยอย่างค่อนข้างหมคหวัง

กล่าวได้ว่าศรีรัตนประสบความสำเร็จในการสร้างฉวี เพราะเขา
สามารถสร้างให้เขาเป็นแบบอย่างของกรรมกรหญิงที่มีลักษณะแข็งแรงและต่อสู้
ซึ่งค่อนข้างจะเป็นลักษณะอุดมคติ แต่ขณะเดียวกันผู้เขียนก็สอดแทรกลักษณะนิสัย
ที่เป็นปุถุชน มีความสมจริงไว้ในตัวเขาค้วย ฉวีจึงเป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้าง
ได้อย่างสมบูรณ์ตัวหนึ่ง

6. ตัวละครที่เป็นคนรับใช้

ศรีรัตนสร้างตัวละครที่เป็นคนรับใช้ไว้หลายตัว ได้แก่ ... ชม (ทาส-
โลกีย์) จุมพลและสุคนธ์วิไล (หลังจาก) การิม (บนปรุที่เดียวกัน) บุญช่วย (ก่อน-
จะถึงวันนั้น) ปทุม (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) บิดาของมณฑา (พรุ่งนี้ต้องมี-
อรุณรุ่ง) และยายเจิม (พสุธาที่ซำรัก) คนรับใช้ส่วนใหญ่มักมีความซื่อสัตย์ มี
ความจงรักภักดีต่อนายจ้าง มักมีความชื่นชมนายจ้างว่าเป็นผู้มีบุญวาสนาและมี
บารมี พวกเขาขอมรับในโชคชะตาอันต่ำต้อยของตน จึงมักไม่ขัดแย้งกับ
นายจ้าง ต่างตั้งใจรับใช้ พวกเขาส่วนใหญ่ไม่พูดมากและมักไม่มีการรวมหัวกัน
นิทานนายจ้าง บางคนมีความสนิทสนมกับนายจ้างและรับใช้นายจ้างเป็นเวลา
นาน บ้างก็รู้ความลับหรือความเป็นมาของตระกูลที่ตนรับใช้อยู่เป็นอย่างดี ตัวอย่าง
ของคนใช้ประเภทนี้เช่น ... ชม การิม บุญช่วย ปทุม บิดาของมณฑา และยายเจิม
 เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีคนรับใช้อีกประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะแปลกออกไป คือ
มีความคิดค่อนข้างก้าวหน้า รู้จักคิดไตร่ตรอง และพยายามวิเคราะห์ความเป็นจริง
และฐานะความแตกต่างระหว่างตนกับนายจ้าง พวกเขาที่มีความคิดความนุษย์มีความ
เท่าเทียมกัน การที่นายจ้างวางตัวเหนือคนรับใช้ ชมชู คุณค่ากล่าวคนรับใช้

เกินไปเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและไม่ยุติธรรม เพราะคนรับใช้ก็คือคนเช่นกัน เงินเดือนที่คนรับใช้ได้รับจากนายจ้างก็นับเป็นการแลกเปลี่ยนกับการรับใช้ที่เหมาะสมแล้ว นายจ้างจึงไม่ควรมีสิทธิใด ๆ มากไปกว่ากล่าวคนรับใช้โดยไร้เหตุผล กล่าวได้ว่าศรีรัตนสร้างให้คนรับใช้ประเภทนี้มีลักษณะพัฒนาขึ้น คือฉลาด รู้จักคิดและเชื่อว่าตนคือผู้กำหนดชะตาชีวิตเอง ไม่ใช่พรหมลิขิตหรือกรรมบันดาลแต่อย่างใด เห็นได้จาก ... ไปด (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) เขาได้บทเรียนและประสบการณ์จากการเป็นคนรับใช้จึงต้องหันเหไปประกอบอาชีพเป็นคนขับรถบรรทุก ซึ่งในที่สุด ... ไปด ก็ได้ข้อพิสูจน์ว่าเขาได้พบชีวิตที่ค่อนข้างอิสระและเป็นวิถีชีวิตที่ดีกว่าเดิม ดังที่เขาสรุปว่า "มันชายแต่เพียงแรงงานแลกเงิน ไม่จำเป็นต้องขายความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์" (ศรีรัตน สถาปนวิธาน 2500 ช : 1073)

7. ตัวละครที่เป็นครู

ตัวละครประกอบที่เป็นครูและมีบทบาทเด่นน่าสนใจมีเพียงตัวเดียวคือ ครูพิรุณ (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ศรีรัตนเสนอครูพิรุณโดยให้เป็นตัวแทนของครูบ้านนอกผู้มีอุดมคติ เธอตั้งใจสร้างสรรค์สังคมอย่างแท้จริง เห็นได้จากเธอกล้าปฏิเสธการขอแต่งงานของหมอนที่ด้วยเหตุผลว่า "การที่คนเราจะอุทิศตัวของเราเพื่ออุดมการได้เต็มที่ก็ต้องเป็นคนโสดที่ไม่มีภาระผูกพันใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีห่วง ไม่มีกังวล ไม่มีความเสียดายในสิ่งอันเป็นที่รัก" (ศรีรัตน สถาปนวิธาน 2498 ก : 2 : 827) ครูพิรุณยังมีความเห็นใจและห่วงใยชาวบ้าน เมื่อเธอเห็นชาวบ้านเดือดร้อนเพราะถูกนายทุนหรือข้าราชการรังแก เธอจะรู้สึกคับแค้นใจและยังพยายามหาทางช่วยเหลือชาวบ้านเสมอ แต่เธอไม่สามารถแก้ไขปัญหาช่วยเหลือชาวบ้านได้มากนัก บทบาทของเธอจึงออกมาในลักษณะการพูดวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อศัพท์ นำชาวบ้าน ไปบุกเบิกสร้างเมืองใหม่ ครูพิรุณก็เป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งทำให้เมืองใหม่มีครูประจำและมีความสมบูรณ์ขึ้น

นอกจากเป็นตัวแทนครูผู้มีอุดมการณ์ ศรีรัตนยังใช้ครูพิรุณเป็นตัวแทนแสดงทัศนะบางประการของคนค้าย เช่น ทัศนะที่มีต่อสถาบันกษัตริย์ อาจกล่าว

ได้ว่าผู้เขียนไม่นิยมสถาบันกษัตริย์นัก ทั้งนี้เพราะผู้เขียนไม่ต้องการให้มีการแบ่งชั้นวรรณะในสังคม ดังผู้เขียนบรรยายตอนหนึ่งว่า

...พิรุณยิ้มอยู่ในหน้า เมื่อไต่ยีนคำว่า "เท็จ" จากปากของนฤตยา.....
 ขางเถอะ พิศุณครุณคิคือยคนเคี้ยว ปล่อยให้เขาแสดงความนบนอบกันควยวาจา
 ไปตามใจ...ถึงแมความหมายของ "เสด็จ" ก็คือ "ไป" นั้นเอง มันเพียงแต่
 คำพูดใหม่มันແລງแปลกไปเพื่อเป็นสัญญาลักษณ์ของชนิตคนที่มีชีวิตอยู่คนละมุมโลก
 ...คนละชั้นเท่านั้น

(ศรีรัตน สถาปนวิธาน 2498 ก : 2 : 866)

ศรีรัตน เสนอครุพิรุณโดยไม่ได้เน้นบทบาทในฐานะครูผู้สอนเด็ก แต่เป็นบทบาทที่เธอเป็นครูผู้มีความมุ่งมั่นแก้ไขปัญหาสังคมและสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น ผู้เขียนยังมุ่งเสนอลักษณะนิสัยและทัศนคติของเธอด้วย

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ครุพิรุณแล้ว กล่าวได้ว่าศรีรัตนพยายามสร้างเธอให้เป็นตัวละครหญิงแนวใหม่ คือ เก่งและก้าวหน้า เธอมุ่งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและสามารถไขปัญหาแสดงความคิดเห็นได้เหมือนตัวละครเอกฝ่ายชายทั่วไป แต่ความตั้งใจสร้างคุณสมบัติเหล่านี้ให้แก่ครุพิรุณ ทำให้คำพูดของครุพิรุณบางครั้งขาดความสมจริง เพราะภาษาที่ใช้สละสลวยและยาวเกินไป เมื่อช่วยสร้างเมืองใหม่และครุพิรุณได้เป็นครูในเมืองใหม่ยิ่งเป็นการย้ำให้เห็นว่าผู้เขียนตั้งใจสร้างครุพิรุณผู้มีอุดมคติเพื่อเมืองใหม่นั้นเอง

๖. ตัวละครที่เป็นแพทย์

ตัวละครประกอบที่เป็นแพทย์มีอยู่ 2 ตัว คือ หมอการุณ (ทาสชีวิต) และหมอนที (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ตัวละครทั้ง 2 ตัวนี้มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก คือ ทั้งหมอการุณและหมอนทีต่างเป็นหมอที่มีอุดมคติ เขาตั้งใจมาทำงานในชนบทที่ห่างไกลความเจริญและขาดแคลนหมอ ต่างมีเมตตา รักความเป็นธรรมและเห็นใจคนยากจนหรือผู้ถูกเอาเปรียบเสมอ ดังนั้นเมื่อหมอการุณหรือหมอนทีเห็นความไม่ยุติธรรมในสังคม เขาทั้ง 2 คนจึงไม่พอใจแค่ทำได้เพียงวิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเจ็บแค้น ปัญหาเดียวที่หมอทั้ง 2 คนแก้ไขได้คือปัญหา

ความเจ็บป่วยของชาวบ้าน โดยเฉพาะหมอกาญมูเขียนเสนอให้เห็นความตั้งใจในการรักษาพยาบาลชาวบ้านเป็นอย่างดีเยี่ยม หมอกาญมูมักไปรักษาคคนเจ็บจนถึงบ้าน แม้ว่าหนทางจะทุรกันดารอย่างไรก็ตาม ในที่สุดหมอกาญมูก็กลายเป็นโรคประสาท เพราะความวิตกกังวลของคนเจ็บเกินไปนั่นเอง

แม้ว่าหมอนทีและหมอกาญมูเป็นตัวแทนหมอมูมีอุดมคติ แต่ผู้เขียนก็เสนอตัวละครทั้ง 2 ตัวนี้ให้มีบทบาทต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ ผู้เขียนเสนอหมอนทีโดยเน้นบทบาทการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมเป็นส่วนใหญ่ และไม่ได้เน้นบทบาทการรักษาคคนเจ็บเช่นหมอกาญมู การวิพากษ์วิจารณ์ของหมอนทีส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับนายทุนและเจ้าหน้าที่ และอาจกล่าวได้ว่าทัศนคติของหมอนทีที่มีต่อนายทุนและเจ้าหน้าที่นี่คือทัศนคติของผู้เขียนนั่นเอง ทั้งนี้เพราะหมอนทีไม่พอใจที่นายทุนและเจ้าหน้าที่เอาเปรียบชาวบ้านเช่นเดียวกับผู้เขียน (มารีสา สถาปนวิวัฒน์, สัมภาษณ์) หมอนทียังเป็นตัวละครที่ผู้เขียนตั้งใจสร้างขึ้นสำหรับเมืองใหม่ของ ชัพ ~~เพราะไม่มีอีก~~
มุกเบิก สร้างเมืองใหม่ เขาต้องการหมอกทีไค้หมอนทีเป็นหมอในเมืองอุดมคติของเขาควย

กล่าวโดยสรุปแล้วตัวละครประกอบที่ปรากฏในนวนิยายของศรีรัตน์ส่วนใหญ่เป็นตัวละครที่เหมือนจริง กล่าวคือ เป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้างขึ้นโดยเลียนแบบมนุษย์และเราอาจพบเห็นได้เสมอในชีวิตประจำวัน เห็นได้จากตัวละครที่เป็นนายทุน (ยกเว้นโกวิทในเรื่อง ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้าน โสเภณี กรรมกร และคนรับใช้ดังกล่าวนั้นแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม ตัวละครประกอบบางตัวก็เป็นตัวละครในอุดมคติของผู้เขียน นั่นคือเป็นตัวละครที่ผู้เขียนบรรจงสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนกลุ่มบุคคล แต่เป็นตัวละครที่มีแง่ดี มีลักษณะนิสัยหรือคุณสมบัติด้านนอก ผู้เขียนมีความต้องการที่จะให้มนุษย์ในโลกเป็นเหมือนกับตัวละครที่เขาสร้างขึ้นมา แต่เมื่อพิจารณาตัวละครประเภทนี้แล้วอาจจะพบว่าขาดความสมจริง เราไม่อาจพบตัวละครเหล่านี้ได้ในความเป็นจริง เช่น โกวิท ครูพิรุณ และหมอนที (ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน) และ หมอกาญมู (ทาสชีวิต)

เมื่อศึกษาตัวละครในนวนิยายของศรีรัตนแล้ว กล่าวได้ว่าศรีรัตนให้ความสำคัญกับตัวละครเอกฝ่ายชายมากที่สุด ตัวละครเอกฝ่ายชายมักเป็นผู้ดำเนินเรื่อง มีบทบาทสำคัญเด่นชัด ตัวละครเหล่านี้จึงเป็นตัวละครที่เป็นส่วนสำคัญที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ส่วนตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักมีบทบาทไม่เด่นเท่าตัวละครเอกฝ่ายชาย ส่วนใหญ่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงถูกสร้างขึ้นมาให้ เป็นคู่กับตัวละครเอกฝ่ายชาย และในนวนิยายบางเรื่องตัวละครเอกฝ่ายหญิงก็ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและตัวละครฝ่ายปักษ์ขัดแย้งกันมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นแจ่มชัดคือ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายต่อสู้ผจญภัย อย่างไรก็ตาม แม้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงจะมีบทบาทน้อยกว่าตัวละครเอกฝ่ายชาย แต่ในบางเรื่องที่มีผู้เขียนสร้างตัวละครเอกฝ่ายหญิงให้มีบทบาทเด่นจนเป็นตัวละครเอกของเรื่องแล้ว ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเหล่านี้ก็มีความยิ่งใหญ่และน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นตัวละครเอกของเรื่อง ตัวอย่างเช่น ทองกร (โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง) มณฑา (พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง) สุนทร (ไม่มีคำตอบจากสวรรค์) หรือ บุษบา (มรสุมชีวิต) เป็นต้น

ข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในการเสนอตัวละครของศรีรัตน คือ เขามักเน้นการเสนอลักษณะนิสัย แนวความคิดและความรู้สึกของตัวละครซึ่งเป็นลักษณะทางนามธรรมมากกว่าเสนอลักษณะรูปร่าง หน้าตาและบุคลิกลักษณะ ซึ่งเป็นลักษณะทางรูปธรรม ดังนั้นตัวละครของศรีรัตนจึงมีความแจ่มชัดในด้านลักษณะนิสัยมากกว่าลักษณะกายภาพ การเสนอตัวละครนี้ศรีรัตนใช้กลวิธีหลายประการประกอบกัน คือ ผู้เขียนเป็นผู้บรรยายลักษณะนิสัยหรือลักษณะรูปร่างหน้าตาของตัวละครเอง ซึ่งวิธีนี้ผู้เขียนมักจะบรรยายแบบสรุปสั้น ๆ บางครั้งผู้เขียนก็เสนอให้ผู้อ่านศึกษาและรู้จักตัวละครของเขาจากพฤติกรรมหรือคำพูดของตัวละครนั้น ๆ เอง วิธีดังกล่าวนี้ผู้เขียนเสนออย่างไม่มี ความซับซ้อนมากนัก เพราะตัวละครของเขาจะมีลักษณะตรงไปตรงมา คือทำหรือพูดตามที่ตนต้องการ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจตัวละครได้โดยง่าย นอกจากนี้ผู้เขียนยังพยายามหากวิธีที่หลีกเลี่ยงความซ้ำซากในการเสนอตัวละครอีกเช่นกัน เช่นผู้เขียนให้ตัวละครตัวหนึ่งกล่าวถึงหรือคิดถึงตัวละครอีกตัวหนึ่งซึ่งเป็นวิธีที่นอกจาก

จะทำให้ผู้อ่านรู้จักลักษณะนิสัยของตัวละครที่ถูกต้องแล้ว ในมุขกลับ วิธีนี้ยังช่วย
 ให้ผู้อ่านทราบทัศนคติและลักษณะนิสัยของตัวละครที่พูดถึงหรือคิดถึงตัวละครนั้น ๆ ด้วย
 นอกเหนือจากวิธีเสนอให้รู้จักตัวละครทั้ง 3 วิธีที่กล่าวมาแล้ว บางตอนผู้เขียนยังใช้
 วิธีวิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละครให้ผู้อ่านทราบอย่างแจ่มชัด วิธีนี้ถึงแม้ว่าช่วยให้อ่าน
 เข้าใจแจ่มแจ้งและถูกต้องตรงตามที่คุณเขียนต้องการ แต่ไม่ใช่กลวิธีที่ดีในการเขียน
 นวนิยาย เพราะทำให้ "รส" ในการอ่านลดลง อีกทั้งยังเสมือนเป็นการดูถูกภูมิปัญญา
 ของผู้อ่าน ตลอดจนเป็นการฟ้องว่าผู้เขียนคงจะเสนอตัวละครได้ไม่ชัดเจนจึงต้องบอก
 อย่างแจ่มแจ้งอีกครั้ง

ศรียุคสร้างตัวละครได้อย่างเหมาะสม กลมกลืนกับแนวหรือเนื้อเรื่อง
 ของนวนิยายที่เขาต้องการเสนอ กล่าวคือ เมื่อศรียุคต้องการเขียนนวนิยายแนวใด
 หรือมีเนื้อเรื่องทำนองใด เขามักพยายามสร้างตัวละครให้มีลักษณะพิเศษสอดคล้อง
 กับแนวหรือเนื้อเรื่อง เห็นได้ชัดว่าลักษณะนิสัยตัวละครนั้น ๆ นั้นเองที่ทำให้เกิดเรื่อง-
 ราวต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้นวนิยายของศรียุคมีความสมเหตุสมผลน่าสนใจ
 และน่าเชื่อถือดัง ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ (2518 : 35-36) กล่าวไว้ว่า
 "เนื้อเรื่องของนวนิยาย ควรจะถูกตัวละครพาให้ดำเนินไปตามลักษณะนิสัยของตัว
 ละคร ไม่ใช่ให้มีเหตุการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะนิสัย" ตัวอย่างเช่นการสร้าง
 นิค ใน เมืองทาส ผู้เขียนกำหนดนิคเป็นคนรักความยุติธรรมและเขามัก
 ไม่พอใจเสมอ ๆ เมื่อเห็นความอยุติธรรม เขาจะเกิดความรู้สึกลึกซึ้งแค้น บางครั้งถึง
 กับทนไม่ได้จึงต้องพยายามหาทางแก้ไขปัญหาความไม่ยุติธรรมนั้น ดังนั้นจึงเป็นไปได้
 ที่เมื่อนิคเห็นเอิมถูกไล่ออกโดยไม่มีคามผิด เขาจึงต่อสู้และเรียกร้องความเป็นธรรม
 ให้เอิม

ตัวละครในนวนิยายของศรียุคแต่ละแนวที่เป็นประเภทเดียวกัน (เช่น
 ตัวละครเอกฝ่ายชาย ตัวละครเอกฝ่ายหญิง หรือตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์) หรือมีอาชีพ
 เดียวกันหรืออยู่ในสถานะเดียวกัน เช่น นายทุน ข้าราชการ ฯลฯ มักมีลักษณะร่วมกัน
 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของตัวละครแต่ละประเภทหรือแต่ละอาชีพ
 ลักษณะรวมหรือลักษณะพิเศษเฉพาะสะท้อนให้เห็นว่าศรียุคมีแบบหรือลักษณะหลักของ

ตัวละครแต่ละประเภทหรือแต่ละอาชีพของเขา อย่างไรก็ตาม แบบหรือลักษณะหลักของตัวละครไม่ได้มีลักษณะเคร่งครัดถึงขนาดที่ตัวละครประเภทเดียวกันหรืออาชีพเดียวกันจะเหมือนกันทุกประการ แต่แบบหรือลักษณะหลักเป็นเสมือนกรอบกว้าง ๆ ที่ครอบคลุมตัวละครแต่ละประเภทหรือแต่ละอาชีพไว้เท่านั้น

ครีร์ตันยังสร้างตัวละครได้อย่างมีชีวิตชีวา ตัวละครของเขาแม้มีทั้งส่วนดีและส่วนเสียเหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไป เช่น ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายสะท้อนสังคม มีลักษณะที่ดั่งใจคือรักความยุติธรรม พยายามแก้ไขปัญหาเป็นนักต่อสู้ มีอุดมคติ แต่ตัวละครเอกฝ่ายชายไม่ได้เคร่งครัดอยู่ในความดีงามนี้ตลอดกาล บางครั้งพวกเขาก็ท้อแท้ เศร้าโศก โกรธแค้น อาฆาต หรือเริ่มเห็นแก่ตัว ฯลฯ ความขัดแย้งซึ่งมีอยู่ในตัวละครเอกฝ่ายชายหรืออารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ๆ ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายดูมีเลือดเนื้อ มีชีวิตจิตใจ เป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ส่วนตัวละครเอกฝ่ายหญิงของครีร์ตันก็ไม่ใช่ผู้หญิงที่นุ่มนวล เรียบร้อย เป็นกุลสตรีที่มีจิตใจดีงามเสมอไป แต่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของครีร์ตันก็เป็นผู้หญิงที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างลักษณะนิสัยที่น่านิยมนและไม่น่าพึงพอใจ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของครีร์ตันจึงมีความเป็นปुरुชนอยู่ไม่น้อย ตัวละครของครีร์ตันส่วนใหญ่ยังเป็นตัวละครที่มีพัฒนาการอย่างสมเหตุสมผล คือตัวละครไม่ได้เปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยโดยปราศจากสาเหตุที่สมควรหรือเปลี่ยนแปลงโดยกระทันหัน แต่ครีร์ตันสร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือให้ตัวละครของเขาได้ประสบการณ์ต่าง ๆ และเหตุการณ์หรือประสบการณ์ต่าง ๆ จะค่อย ๆ ผลักดันให้ตัวละครเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างของตัวละครที่มีพัฒนาการแจ่มชัดและน่าเชื่อถือ คือ คาร์ม (จากนั้น...จนนิรันดร) พัฒนาการของตัวละครส่งเสริมให้ตัวละครมีความสมจริงยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าครีร์ตันประสบความสำเร็จในการสร้างตัวละครพอสมควร